

Wiivi-Maria Jouttijärvi

Onnellisia opiskelijoita keskellä poliittista muutosta

Tarton yliopistossa opiskelleiden virolaisten muistot Viron
uudelleenitsenäistymistä edeltäneestä liikehdinnästä
(1987–1991), opiskelijajärjestöistä sekä itsestänsä

Maisterintutkielma

22.5.2017

Yleinen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän Yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Wiivi-Maria Jouttijärvi	
Työn nimi – Title Onnellisia opiskelijoita keskellä poliittista muutosta: Tarton yliopistossa opiskelleiden virolaisten muistot Viron uudelleenitsenäistymistä edeltäneestä liikehdinnästä (1987–1991), opiskelijajärjestöistä sekä itsestensä	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 113
Tiivistelmä – Abstract Neuvostoliiton hajoamisesta ja sitä kautta Viron uudelleenitsenäistymisestä tuli vuonna 2016 kuluneeksi 25 vuotta. Näiden vuosien aikana virolaiset muiden entisten neuvostokansojen tavoin ovat käyneet läpi neuvostomenneisyyttään ja tuolloisista nuorista aikuisista on kasvanut se sukupolvi, joka on nykyisessä Virossa päättävässä asemassa ja siirtää historiakäsityksiään uusille, itsenäisessä Virossa syntyneille sukupolville. Maisterintutkielmassani tutkin miten tämä 1960- ja 1970-lukujen taitteessa syntynyt sukupolvi muistaa 1980- ja 1990-lukujen taitteen tapahtumat ja heidän oman sukupolvensa roolin niissä. Kyseistä aikaa käsittelevä historiankirjoitus on tavallisesti keskittynyt makrotason ja poliittisten tapahtumien tarkasteluun ja Virossa uudelleenitsenäistymisajan käsittely on saanut teleologisia ja laulavan vallankumouksen narratiivia korostavia piirteitä. Maisterintutkielmassani kyseessä on haastatteluaineistoon pohjautuva mikrohistoriallinen tutkimus, joka muistitietotutkimuksen ja diskurssianalyysin avulla tutkii yksilötason muistoja ja niiden suhdetta historiankirjoitukseen. Yksilöllisten kokemusten ja muistojen kautta tutkimukseni tarkoitus on myös tuoda esille opiskelijoiden ja yksilöiden näkökulma Viron uudelleenitsenäistymisajan tutkimukseen, ja tätä kautta havainnollistaa yksittäisten ihmisten kokemusten ja valintojen moninaisuutta yhteiskunnallisessa murrosvaiheessa. Tutkielmassa tarkastelen muistoja kolmella tasolla: koko Neuvosto-Viron tasolla tapahtuneen liikehdinnän, Tartossa tapahtuneen liikehdinnän ja lopulta yksilön kokemuksen tasolla. Tutkimuksestani käy ilmi, että yksilötasolla esiintyy variaatiota siinä, missä määrin ja millaisena omat muistot suhteutuvat historiankirjoitukseen sekä laulavan vallankumouksen, heräämisajan tai perestroikan narratiiveihin: joissain tapauksissa muistot heijastavat esimerkiksi laulavan vallankumouksen narratiivia tai kehittävät vakiintuneista narratiiveista omat versionsa, kun taas joissain tapauksissa muistot eivät noudata näitä narratiiveja lähestulkoon lainkaan ja saattavat jopa vähätellä liikehdinnän vaikutusta tavallisen ihmisen elämään. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että liikehdintää koskevissa muistoissa painotukset esimerkiksi eri järjestöjen ja liikkeiden merkityksestä eroavat historiankirjoituksen esityksistä. Opiskelijoista muodostuu haastatteluissa aktiivinen kuva niin järjestötoiminnassa kuin sen ulkopuolellakin, ja heidän omaksumistaan arvoista vahvimpana nousee esille isänmaallisuus, jota ilmennetään haastatteluissa usealla eri tavalla. Yksittäisten henkilöiden muistoissa liikehdinnän ja sen innoittaman opiskelijajärjestötoiminnan kuvauksissa sosiaalinen toiminta ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen nousevat keskeiseen rooliin opiskelijoiden kokemusmaailman ja toiminnan suuntaajina.	
Asiasanat – Keywords Viro, perestroika, laulava vallankumous, muistitietotutkimus, muistin politiikka, opiskelijat	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO, 4
  - 1.1 Metodologia ja haastatteluaineisto, 7
  - 1.2 Muistin politiikka, 12
2. AUKIOILLA JA NEUVOTTELUSALEISSA – VUOSIEN 1987–1991 LIIKEHDINNÄN TAUSTA JA ETENEMINEN, 20
  - 2.1 Fosforiittisodasta Baltian ketjuun - vuosien 1987–1991 poliittiset toimijat ja muutoksen kulku, 20
  - 2.2 Pieniä piirejä, historiaa ja kansallismielisiä järjestöjä – opiskelijaliikehdintä Tartossa, 26
3. ”ALKOI TAPAHTUA OUTOJA ASIOITA” – LIIKEHDINNÄN KUVAUS, 30
  - 3.1 Vastarintaa ja voimaantumista – tapahtuma- ja ilmiökeskeiset kuvaukset liikehdinnästä, 31
  - 3.2 Toisinajatteliijoita ja oikeiden kansalaisten kartoitusta - järjestö- ja liikekeskeiset kuvaukset liikehdinnästä, 42
  - 3.3 Lämmittäjät ja yövalvojat – kuvaus koko ajan jatkuneesta vastarinnasta, 52
4. OPISKELIJAELÄMÄÄ JA YHTEISKUNNALLISIA MUUTOKSIA - LIIKEHDINNÄN JA TARTTOLAISEN OPISKELIJATOIMINNAN KUVAUS, 56
  - 4.1 Mellakoita, musiikkia ja sinimustavalkoisia lippuja – Tartto haastatteluissa, 57
  - 4.2 Keltaisia t-paitoja, järjestöjä ja nuoria demokratian kannattajia – haastatteluiden välittämä kuva opiskelijoista, 61
  - 4.3 Menneiden aikojen kopiointia, verkostoja ja isänmaallisia aatteita – korporaatiot haastatteluissa, 75

4.4 Kaveriporukoita, juhlia ja kirjaston huonoa kahvia – opiskelijaelämä järjestöjen ja politiikan ulkopuolella, 86

5. ”MINUSTA OLI TULLUT OPISKELIJA, VIROSTA TULI VAPAA, NO MITÄ VIELÄ VOISI TAHTOA?” – MINÄKUVA JA ARVOT HAASTATTELUISSA, 89

5.1 Aktiivisuuden ja varovaisuuden rajapinnoilla – toimijuuden rakentuminen haastatteluissa, 89

5.2 Nuoret patriootit – isänmaallisuuden rakentuminen haastatteluissa, 94

5.3 ”Minä olen äärimmäisen onnellinen ihminen”, 100

6. PÄÄTÄNTÖ, 104

LÄHTEET, 109

LIITE 1, 112

LIITE 2, 113

1. JOHDANTO

Aamubarhaisella 24.8.2016 kokoontui Tallinnan Pitkän Hermannin torniin joukko päivälleen 25 vuotta aikaisemmin syntyneitä virolaisia. Televisiokameroiden kuvatessa symbolista tapahtumaa he nostivat salkoon Viron lipun ja kertoivat toimittajalle, mitä Viron itsenäisyys heille merkitsee.

Tuona päivänä tuli kuluneeksi tasan 25 vuotta Viron uudelleenitsenäistymisestä. Tässä ajassa Viro muiden Neuvostoliiton hajotessa itsenäistyneiden maiden tavoin on käynyt läpi menneisyyttä ja identiteettiään. Neljännesvuosisadan aikana uudelleenitsenäistymisestä on tullut osa kansallista historiaa, mutta samaan aikaan se elää elämäänsä niin julkisesti jaetuissa ilmiöissä kuten esimerkiksi museoissa, televisio-ohjelmissa, elokuvissa ja lauluissa sekä toisaalta myös yksityisten ihmisten muistoissa.

Tämän päivän näkökulmasta mielenkiintoista on, että tuon ajan nuoret aikuiset ovat nyt keski-ikäisiä, siirtävät omalta osaltaan uudelleenitsenäistymisajan muistoja tämän päivän nuorille ja lapsille ja vaikuttavat siihen, mihin suuntaan Viro on menossa. Tästä syystä onkin erityisen aiheellista perehtyä tutkimuksessa juuri tämän 1960- ja 1970-lukujen taitteen molemmin puolin syntyneen sukupolven muistoihin itsenäistymisajasta. Maisterintutkielmassani lähestyn tätä teemaa haastattelututkimuksella, jonka otanta koostuu Tarton (Valtiollisen) Yliopiston tuolloisista opiskelijoista. Ajallisesti olen rajannut tutkimukseni noin vuosiin 1987–1991, koska kyseinen ajanjakso oli Viron protesti- ja uudelleenitsenäistymisliikkeen voimakkainta aikaa käsittäen ajan vuoden 1987 ympäristöprotestiliikkeestä itsenäisyyden julistamiseen vuonna 1991. Haastateltavieni otanta ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan vuonna 1987 yliopisto-opintonsa aloittaneisiin, vaan käsittää henkilöitä, jotka ovat aloittaneet opintonsa eri aikoina, mutta kuitenkin siten, että jokaisen yliopisto-opinnot ajoittuvat ainakin osittain edellä mainittuun aikahaarukkaan.

Alun perin tutkimukseni lähti liikkeelle halusta selvittää opiskelijoiden aktivoitumisen ja passiivisuuden syitä, mutta tutkimusprosessin edetessä ilmeni, että aineistoni soveltuu paremmin sen tutkimiseen, millaisen kuvan haastateltavat nyt muodostavat 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun liikehdinnän ajasta sekä opiskeluaikaisesta itsestään ja toiminnastaan. Samalla työni on siis tuon ajan tarttolaisen opiskelijaelämän tutkimusta. Lisäksi tarkastelen miten heidän luomansa narratiivit suhteutuvat Virossa muodostettuun niin sanottuun suureen kertomukseen maan uudelleenitsenäistymisestä. Ajallinen etäisyys tarjoaa tähän mielenkiintoisen mahdollisuuden arvioida ajan kulumisen ja niin sanotun suuren kertomuksen vaikutuksia ihmisten muistoihin.

Kyseessä on siis haastattelututkimus, jonka aineiston olen kerännyt pääsääntöisesti keväällä 2015. Välttääkseni yksinkertaistavan käsityksen siitä, että ”kaikki” opiskelijat osallistuivat aktiivisesti mukaan yhteiskunnalliseen liikehdintään, sisältää haastatteluotantani myös niitä, jotka pysyttelivät liikehdinnän ulkopuolella. Onkin mielenkiintoista nähdä, millä tavoin osallistumistavat tai osallistumattomuus ovat vaikuttaneet haastateltavien kertomuksiin kyseisestä aikakaudesta. Haastateltavieni otanta koostuu 12 haastateltavasta. Olen valinnut työhöni mikrohistoriallisen näkökulman, sillä käyttämällä pientä otantaa pystyn pureutumaan kunkin haastateltavan tarinaan syvällisemmin ja tuomaan esille heidän yksilölliset kokemuksensa. Työni tarkoitus on siis ensisijaisesti tutkia siitä, miten yksittäiset ihmiset muistavat uudelleenitsenäistymisajan, mutta se tarjoaa tietyssä määrin mahdollisuuksia myös yleistettävissä olevien johtopäätösten tekemiseen: miten monimuotoinen virolaisten muistikuva tuosta ajasta voi olla ja ennen kaikkea miten Virossa luotu niin sanottu suuri kertomus on juurtunut. Uudelleenitsenäistymisajan narratiiveista ja virolaisesta historiapolitiikasta yleisemminkin ovat kirjoittaneet esimerkiksi Marek Tamm artikkeleissaan ”History as cultural memory: mnemohistory and the construction of the Estonian nation (2008), In search of lost time: memory politics in Estonia, 1991–2011” (2013) ja “The republic of historians: historians as nation-builders in Estonia (late 1980s–early 1990s)” (2016) sekä Rein Ruutsoo ja Peter Selg artikkelissaan ”Teleoloogiline ajaloonarratiiv kui poliitilise antagonismi konstrueerimise strateegia Eesti taasiseseisvumise käsitluste näitel” (2012). Virolaisten elämäntarinoihin ja Viroa käsittelevään muistitietotutkimukseen on perehtynyt esimerkiksi Ene Kõresaar, jonka teos *Elu ideoloogiad. Kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes* (2005) käsittelee virolaisten muistojen suhdetta kollektiiviseen muistiin – tosin omia haastateltaviani vanhempien virolaisten tapauksessa.

1980-luvun yhteiskunnallisen liikehdinnän taustatekijöitä ja alullepanneita tapahtumia on tutkittu paljon varsinkin makrohistoriallisella tasolla. Yhtenä merkittävänä alkutekijänä on yleisesti pidetty ympäristöliikehdinnän kasvua vuosina 1986–1987. Tämän liikehdinnän kansallisuuspoliittisesta linkistä on kirjoittanut muun muassa Matthew R. Auer artikkelissaan ”Environmentalism and Estonia’s Independence Movement” (1998). Ympäristöteeman ohella kansalaisjärjestöjen toiminnasta liikehdinnässä on kirjoittanut myös Nils Raymond Muiznieks väitöskirjassaan *“The Baltic Popular Movements and the Disintegration of the Soviet Union”* (1993). Tämän aiemman tutkimuksen valossa erityisen tärkeinä ihmisiä aktivoineena teemana näyttäisi olleen koettujen historiallisten vääryyksien esille nostaminen ja tunnustuksen vaatiminen. Samanlaista näkemystä

edustavat myös Toivo Raunin *Estonia and the Estonians* (2001) ja Seppo Zetterbergin *Viron historia* (2007). Alun perin odotinkin juuri historian nousevan haastateltaville tärkeänä teemana esille. Tämä ennako-odotukseni heijastui esimerkiksi kysymyspatteriin, jossa kysyin myös sitä, miten haastateltavat muistavat kokeneensa koulun historianopetuksen. Tutkimuksen edetessä sain kuitenkin pian huomata, että vaikka monet haastateltavista osallistuivat opiskeluaikanaan historiaan tavalla tai toisella liittyneisiin aktiviteetteihin ja itsenäisyydenaika oli heille tärkeä esikuva, nousi näihin osallistumisessa historiaa merkittävämmäksi niiden tarjoamat sosiaaliset ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet sekä kokemus vapaudesta. Viron uudelleenitsenäistymisen vallankumousluonteesta utopioineen ja vapauden haaveineen ovat kirjoittaneet esimerkiksi Henri Vogt teoksessaan *Between Utopia and Disillusionment* (2005) sekä Pentti Grönholm artikkelissaan ”Nostalgian ja utopian välissä. Historiallisen tiedon käyttö ja tehtävät Viron jälleenitsenäistymisen kamppailussa vuosina 1987–1991” (2012)

Opiskelijoiden kokemuksia Viron uudelleenitsenäistymisen ajasta on kartoitettu tiiviimmissä opinnäytteissä sekä osana entisiä itäblokin ja Neuvostoliiton maita. Kirsti Jõesalu on nykyiseen kandidaatintutkielmaan rinnastettavan lopputyönsä *Rahvus ja rahvuslus Eesti noorema põlvkonna haritlaste vaadetes: ühe grupi nägemuse näitel* (2001) tutkimustuloksiin pohjautuvassa artikkelissaan ”Elitaarne kogemus rahvuslikust liikumisest 1980.aastatel” (2003) keskittynyt erityisesti 1980-luvun lopun yhteiskunnallisesti aktiivisiin opiskelijoihin ja tarkastellut heidän kokemuksiaan nimenomaan kansan ja kansallisuuden määrittelyn näkökulmasta, kun taas itse otan huomioon myös poliittisesti passiiviset opiskelijat ja keskityn ennemminkin siihen, millaisen kuvan haastateltavat antavat tuolloisesta itsestään, toiminnastaan ja itsenäistymisliikhehdinnästä. Ivo Rullin journalistiikan opinnäyte *Mitteformaalne üliõpilasliikumine Tartu (Riiklikus) Ülikoolis 1980ndate teisel poolel. Ideelisi ja organisatsioonilisi palgejooni tarttolaisten opiskelijoiden toiminnan esiintymisestä 1980-luvun lopun lehdistössä antaa kartoituksen eri opiskelijajärjestöjen toimintaan sekä opiskelijoiden esittämiin protesteihin. Rullin opinnäyte on kuitenkin ennemminkin tiivis yleiskatsaus kuin syvemmälle menevä tutkimus ja Rull oli itse yksi tuolloisista Tarton yliopiston opiskelijoista, joten suhtaudun hänen työhönsä enemmänkin alkuperäislähteenä opiskelijatoiminnasta kuin tutkimuskirjallisuutena.*

1.1 METODOLOGIA JA HAASTATTELUAINNEISTO

Saadakseni esille erilaiset yksilölliset ja ainutlaatuiset tarinat, lähestyn tutkimusaiheittani mikrohistoriallisesta näkökulmasta hyödyntäen erityisesti tuolloisten opiskelijoiden haastatteluja. Mikrohistoriallisesta näkökulmastani johtuen en ensisijaisesti tavoittele työlläni yleistettäviä tutkimustuloksia, vaan tarkoitukseni on saada esille yksilöllisiä tarinoita, jotka antavat yleistyksiä tarkemman kuvan yksilön toiminnasta ja toimintamallien ja motiivien moninaisuudesta. Yleistyksiä tavoittelevassa mielessä työni voi kuitenkin nähdä siten, että se tuo esille erilaisia toimintavaihtoehtoja suuressa yhteiskunnallisessa muutosvaiheessa.

Työni pohjautuu vuosina 1987—1991 Tarton (Valtiollisessa) Yliopistossa opiskelleiden henkilöiden haastatteluihin. Haastateltavat tavoitin korporaatioiden sekä Tarton yliopiston sisäisten sähköpostilistojen kautta. Listoille kiertämään lähetettyyn haastattelupyyntööni vastanneista päätyivät tämän tutkimuksen otantaan kaikki, joiden kanssa haastattelu oli käytännössä mahdollista järjestää. Haastattelut on tehty keväällä ja syksyllä 2015; suurin osa kasvotusten Tartossa ja muutama videopuhelun välityksellä. Aineisto sisältää myös yhden kirjallisesti toteutetun haastattelun. Haastattelut toteutettiin viron kielellä, ne äänitettiin, litteroitiin ja ne rakentuivat yhteisen kysymyspatterin varaan, mutta kullekin haastateltavalle on esitetty yksilöllisiä jatkokysymyksiä ja tarkennuksia hänen vastaustensa mukaan. Yhteiset kysymykset on nähtävissä liitteessä 1 viroksi ja liitteessä 2 suomeksi käännettynä. Varmistaakseni haastateltavieni yksityisyydensuojan en käytä heistä heidän oikeita etunimiään, vaan itse heille antamani koodinimiä.

Haastateltavat (siinä järjestyksessä, jossa he aloittivat opintonsa Tartossa):

Liina (s. 1965) on kotoisin Tarton lähistöltä. Hänen perheessään kuunneltiin Voice of America -radiokanavaa, mutta Viron historiasta ei erityisesti puhuttu. Liina opiskeli Tartossa historiaa vuosina 1983–1988. Opiskelijajärjestöt alkoivat aktivoitua vasta hänen opiskeluaikansa lopussa, mutta hän osallistui historiapiiriin nimeltä Ajalooring.

Kalle (s. 1966) on kotoisin länsiviroalaisesta kaupungista. Hänen perheessään neuvostohallintoon suhtauduttiin negatiivisesti ja Viron menneisyydestä puhuttiin paljon. Hänen sukulaisiaan oli niin isän kuin äidinkin puolelta ollut sodan aikana Saksan armeijassa, mutta suku oli onnistunut välttymään kyydityksiltä. Kalle tuli Tarttoon vuonna 1983 opiskelemaan lääketiedettä. Hän ei

kuulunut opiskelijajärjestöihin opiskeluaikanaan, mutta liittyi korporaatioon myöhemmin, vuonna 1994.

Mihkel (s.1965) on kotoisin itävirolaisesta kaupungista. Hänen perheessään neuvostovaltaan suhtauduttiin varovaisesti ja hänen isänsä kuului puolueeseen. Viron menneisyydestä puhui kuitenkin vain isänäiti, joka suhtautui hyvin negatiivisesti venäläisiin. Mihkel onnistui vanhempiensa avustuksella välttämään armeijan ja pääsi pian koulun jälkeen jatkamaan opintojaan Tarttoon, jossa hän opiskeli luonnontieteitä vuosina 1984–1989, minkä jälkeen hän jatkoi Tartossa vielä jatko-opiskelijana ja valmistui tohtoriksi vuonna 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 1989. Mihkel uudelleenperusti kavereidensa kanssa korporaatioon.

Tõnis (s. 1968) on kotoisin Tallinnasta. Hänen lapsuudenkodissaan katsottiin Suomen televisiota ja vanhemmat kutsui Neuvostoliittoa miehittäjäksi. Sukua oli aikoinaan kyyditetty Siperiaan. Tõnis tuli Tarttoon opiskelemaan matematiikkaa vuonna 1986. Ensimmäisen lukuvuoden jälkeen hän lähti suorittamaan kahden vuoden asepalvelustaan ja palasi Tarttoon jatkamaan opintojaan vuonna 1989. Hän kuului korporaatioon mutta liittyi myös Kaitseliit-maanpuolustusjärjestöön.

Rein (s. 1966) on kotoisin Tallinnasta. Hänen perheessään neuvostovaltaa pidettiin miehittäjänä ja kotona oltiin avoimesti kriittisiä, vaikkakin lapsille tehtiin selväksi, mitä kodin ulkopuolella ei saisi puhua. Yksi Reinun isoisista puhui avoimesti mitä tahtoi, koska oli jo kertaalleen ollut Siperiassa. Perheellä oli paljon yhteyksiä Suomeen. Tartossa Rein opiskeli virolaista filologiaa ja yhteiskuntatieteitä vuosina 1987–1996. Hän oli uudelleenperustamassa korporatiota, mutta osallistui myös ylioppilaskunnan uudelleenperustamiseen ja oli mukana muodostamassa ylioppilaskuntien kattojärjestöä. Lisäksi hän toimi opiskelijajäsenenä muun muassa opiskelijoihin vaikuttaneiden ministeriötason komissioiden työryhmissä.

Ella (s. 1968) kasvoi Tallinnassa. Äitinsä puolelta Ellan suku oli kuulunut itsenäisen Viron eliittiin ja heitä oli kyyditetty Siperiaan, kun taas isänsä puolelta Ellalla oli sukulaisia jopa Neuvosto-Viron Korkeimmassa neuvostossa. Perheessä jätettiin lasten saataville kiellettyä kirjallisuutta, mutta historiasta ei varsinaisesti puhuttu. Ella pääsi opiskelemaan englantilaista filologiaa Tarton Valtiolliseen Yliopistoon vuonna 1987, mutta kävi ensimmäisen lukukauden etäopintoina Tallinnasta käsin. Tarttoon siirryttyään hän uudelleenperusti kavereineen korporaatioon.

Toomas (s.1967) vietti lapsuutensa maaseudulla Pohjois-Virossa. Hänen isänsä ja tämän veljet ja äiti olivat olleet Siperiassa, ja Toomaksen molemmat isovanhemmat oli tapettu 1940-luvulla.

Siperiasta ei perheessä haluttu puhua, mutta suhtautuminen neuvostovaltaan oli kriittinen. Armeijan jälkeen Toomas opiskeli Tartossa luonnontieteitä vuosina 1987–1992. Syksyllä 1988 hän liittyi saman vuoden keväällä uudelleenperustettuun korporaatioon. Toomas on naimisissa tähän haastatteluutantaan kuuluvan Hannan kanssa.

Triin (s. 1969) vietti lapsuutensa Tartossa. Hänen äitinsä vanhemmat oli aikoinaan kyyditetty Siperiaan, ja Triinin kotona äiti vitsaili neuvostojärjestelmälle ja isä kuunteli mökillä Voice of America -radiokanavaa. Triin opiskeli yliopistossa englantia ja ruotsia vuosina 1987–1992. Opiskeluaikanaan hän liittyi korporaatioon.

Hanna (s. 1970) kasvoi Tallinnassa. Hänen isänsä oli saanut historioitsijan koulutuksen, kuunteli Voice of America -kanavaa, ja hänen sukulaisensa oli joutunut Siperiaan. Hanna muistelee tienneensä Viron olleen joskus itsenäinen, mutta perheessä ei kuitenkaan puhuttu Viron historiasta. Tarttoon Hanna lähti opiskelemaan vuonna 1988. Tartossa Hanna opiskeli virolaista ja suomalais-ugrilaista filologiaa. Hanna oli mukana perustamassa korporatiota. Hanna on naimisissa Toomaksen kanssa.

Marju (s. 1969) on Hannan tavoin kotoisin Tallinnasta. Hänen perheellään oli jo itsenäisyyden ajasta asti tiiviit yhteydet Suomeen, mutta perhe ei ollut kärsinyt kyydityksiä tai menettänyt omaisuuttaan, joten suhtautuminen neuvostovaltaan oli neutraali. Tartossa Marju opiskeli virolaista filologiaa vuosina 1989–1995. Opiskeluaikanaan Marju liittyi samaan korporaatioon, jossa myös Hanna toimi.

Andres (s. 1969) on kotoisin Tartosta. Hänen vanhempansa alkoivat puhua hänelle Viron historiasta vasta hänen ollessaan 16-vuotias, mutta toinen hänen isoisistään oli menettänyt 1940-luvulla omaisuutensa ja ”vihasi aktiivisesti Neuvostoliittoa”, vaikkakaan ei julkisesti. Armeijan jälkeen Andres palasi kotikaupunkiinsa opiskelemaan journalistiikkaa vuosiksi 1989–1995 ja liittyi myös korporaatioon.

Anna (s. 1970) on Andreksen tavoin kotoisin Tartosta. Hänen vanhempansa olivat eronneet ja hän asui äitinsä kanssa. Äiti ei erityisesti puhunut Viron historiasta, mutta tämän veli kertoi muistojaan Saksan armeijasta. Isältään Anna sai Viron vapaussodasta kertovan kirjan Nimet marmoritaulussa, ja isä yritti sen avulla kertoa hänelle maan historiasta. Ennen yliopistoa Anna asui Tallinnassa ja Tarttoon hän palasi aloittamaan journalistiikan opinnot vuonna 1989. Hän edustaa siis samaa journalistiikan vuosikurssia kuin Andres. Anna ei kuulunut opiskelijajärjestöihin.

Tarkastelen haastatteluista saamaani materiaalia ymmärtävän muistitietotutkimuksen näkökulmasta. Outi Fingerroos ja Riina Haanpää kirjoittavat muistitiedon omalaatuisesta luonteesta, joka korostaa ennemminkin merkityksiä kuin tapahtumia. Fingerroos ja Haanpää toteavatkin, ettei muistitietotutkimuksen päämääränä välttämättä ole faktojen selvittäminen vaan menneisyyden moniäänisyyden tavoittaminen.¹ Tutkielmassani tämä ilmenee siten, että en pyri selvittämään haastattelujen avulla sitä, mitä todella on tapahtunut, vaan olen kiinnostunut siitä, mitä haastateltavani muistavat kuulleensa ja kokeneensa.

Yksi muistitietotutkimukseen oleellisesti kuuluva osa on niin itsensä kuin tutkimukseen vaikuttavien ulkoisten tekijöiden reflektointi². Viron historiaa ja 1980-lukua tutkiessani olen suomalaisena ja oman sukupolveni edustajana auttamattomasti ulkopuolinen. Tämä on toisaalta etu, sillä minulla ei ole ajasta omia muistoja ja kokemuksia, jotka voisivat vaikuttaa tulkintoihini. Kolikon kääntöpuoli on se, että saatan tahattomasti tulkita haastateltaviani väärin. Huomioisin myös sen, että olen opiskellut Viron lähihistoriaa Virossa, mikä on varmasti ainakin jossain määrin vaikuttanut siihen, mitä tuossa ajassa pidän oleellisena tai itsestään selvänä. Työssäni varsinkin aikarajauksen kannalta keskeinen on se ihmisjoukkoja aktivoinut toiminta, joka tähtäsi virolaisten aseman parantamiseen ja lopulta valtiollisen itsenäisyyden saavuttamiseen. Virossa tätä kutsutaan usein itsenäistymisliikehdinnäksi, (*”iseseisvumusliikumine”*), ja tätä termiä käytettiin myös haastatteluissa. Termi on kuitenkin teleologinen ja varsinaisesta itsenäistymisliikehdinnästä voidaan oikeutetusti puhua vasta vuodesta 1989 lähtien, joten käytän siitä työssäni nimitystä ”yhteiskunnallinen liikehdintä” tai ”liikehdintä”.

Mikrohistoriallisen näkökulman lisäksi näkökulmani on aate- ja kulttuurihistoriallinen keskittyessäni yksilöllisiin motiiveihin, kokemuksiin ja asenteisiin, sekä sosiaalishistoriallinen tutkiessani opiskelijoiden toimintaa ja järjestöjä koskevia muistoja. Lähestyn tutkimusaiheeni muistitietotutkimuksen lisäksi diskurssien näkökulmasta: tarkastelen tutkimuksessani sitä, miten tuolloiset opiskelijat konstruoivat haastatteluissa kuvaa itsestään, omasta toiminnastaan sekä itsenäistymisliikehdinnästä. Tässä työssä diskurssin käsitteellä tarkoitetaan ”maailmaa merkityksellistäviä” kielellisiä järjestelmiä, merkityssysteemejä³. Diskurssien tarkastelu sopii tutkimusaiheeseeni ja -kysymyksiini hyvin, sillä se tarjoaa mahdollisuuden selvittää, millaisissa

---

¹ Fingerroos, Haanpää, 2006, 33

² Fingerroos, Haanpää, 2006, 41

³ Jokila, Juhila, Suoninen, 2016, 32-34

diskursseissa heidän identiteettinsä itsenäistymisajasta puhuttaessa on muodostunut ja miten he rakentavat ympärillään ollutta sosiaalista todellisuutta ja ryhmiä, joihin mahdollisesti ovat kuuluneet.⁴ Merkitykset muodostuvat sosiaalisesti, ja asioista puhuttaessa ihmiset helposti toistavat kulttuurisesta ympäristöstään oppineita tapoja ilmaista ja rakentaa merkityksiä,⁵ ja onkin mielenkiintoista nähdä, missä määrin haastateltavien kertomukset myötäilevät itsenäistymisajasta luotua myyttiä kansallisen yhtenäisyyden ja kollektiivisuuden aikana⁶. Tällä tavoin saan analysoitua sitä, mitä he pitävät tuossa ajassa, liikehdinnässä ja omassa toiminnassaan tärkeänä ja millaisia ajatusmalleja ja arvostuksia sekä asenteita heillä mahdollisesti on tuohon aikaan liittyen. Diskurssianalyysi on työssäni yhtäältä tapa analysoida haastatteluita ja etsiä niiden välisiä yhteyksiä, toisaalta se on työväline aineiston ja tekstini jäsentämiseen.

Ajallinen etäisyys tapahtumiin antaa tällaiseen tutkimukseen oman ominaispiirteensä, joka on huomioitava lähdemateriaalin analyysissä. Haastateltavien muistot ja ajatukset eivät ole myöskään voineet säilyä täysin tarkkoina reilua kahtakymmentäviittä vuotta, vaan niitä tarkasteltaessa on punnittava myös muistoihin mahdollisesti vaikuttavien osatekijöiden vaikutus. Esimerkiksi haastateltavan elämän tapahtumat tai mielipiteiden tai aseman muuttuminen saattavat vaikuttaa hänen muistojensa tai ainakin kertomuksensa painotuksiin. Joskus haastateltavat pystyvät kuitenkin tavoittamaan vanhat asenteensa ja ajatuksensa.⁷ Aineistossani huomasin, miten myös tässä vanhojen asenteiden tavoittamisessa oli yksilöllisiä eroja. Joissakin tapauksissa haastateltava heittäytyi tunnetasolla muistonsa maailmaan, kun taas joissain tapauksissa haastateltava etäännytti itsensä selkeämmin opiskeluaikaisesta itsestään, mutta muisti vielä tuolloiset mielipiteensä ja arvioi niitä tietoisesti nykypäivästä käsin.

Lähtökohtaisesti en kuitenkaan näe mitään syytä olettaa, että haastateltavani tietoisesti valehtelisivat, vaan kysymys on ennemminkin siitä, mitä asioita he nostavat esiin ja pitävät omassa toiminnassaan oleellisina ja sellaisina asioina, joista he haluavat puhua. Haastatteluja lähdekriittisesti arvioitaessa tulee tutkimukseni tapauksessa ottaa huomioon myös Virossa vakiintuneen historianarratiivin mahdollinen vaikutus haastateltavien muistoihin ja omiin narratiiveihin. Esimerkiksi Ene Kõresaar on virolaisten elämäntarinoita tutkiessaan todennut, että kansallisen historiakäsityksen tavat tulkita menneisyyttä kuultavat läpi suurimmassa osassa

---

⁴ Jokila, Juhila, Suoninen, 1993, 18-24, 38-39

⁵ Jokinen, Juhila, Suoninen, 2016, 31

⁶ Jõesalu, 2003, 179

⁷ Portelli, 2006, 38

vanhempien virolaisten elämäntarinoita⁸. Nämä seikat eivät kuitenkaan muodosta tutkimukselleni varsinaista ongelmaa, sillä ne ovat suulliselle historialle ominaisia, ja kuten todettu, tutkimuksessani oleellista on se, mitä ihmiset muistavat.

Muistot ovat valikoivia eikä niiden luoma kuva menneisyydestä välttämättä edes vastaa todellisuutta. Toisaalta muistot tuovat esille myös historian moniäänisyyttä.⁹ Tammin mukaan historia itsessäänkin voidaan nähdä erikoisena kollektiivisen muistin muotona, sillä historia tuottaa menneisyyden merkityksen kollektiivisesti jaetun kulttuurisen muistin asettamissa kehyksissä. Hän huomauttaakin, että muistin tutkiminen ja huomioon ottaminen historiantutkimuksen yhteydessä tukee ymmärrystä siitä, miten historiantutkimus toimii yhtenä muistia tukevista ja siihen vaikuttavista toiminnoista.¹⁰

Kirjoittaessaan suullisen historian luonteesta ja sen luotettavuudesta Alessandro Portelli huomauttaakin, että suullisia lähteitä tutkittaessa on ymmärrettävä, että myös ”väärät” muistot ovat totta muistajalleen. Portelli kiinnittää huomiota myös siihen, että vaikka muistossa esitetty menneisyyden tapahtuma ei vastaisikaan todellisuutta, on silti historiallinen fakta, että muiston esittäjä muistaa sen siten kuin muistaa. Muistot ilmentävät myös haastateltavan suhdetta omaan historiaansa.¹¹ Teoksessaan *Elu ideologiad* (2005) Ene Kõresaar korostaa muistamisen luonnetta dynaamisena prosessina ”menneisyyden ja nykyisyyden välillä”¹²: yksilön elämäntarina vaikuttavat niin menneisyyden kuin nykyisyyden sekä jopa tulevaisuuden todellisuudet. Tämä on muistelemiselle ominaista, sillä muistelijä ikään kuin katsoo ajassa taaksepäin, jolloin menneisyyden todellisuus yhdistyy muiden aikojen todelluuksiin.¹³

1.2 MUISTIN POLITIIKKA

Tulkinnallinen muistitietotutkimus katsoo muistelun tapahtuvan nykyhetkestä käsin ja antavan menneisyydelle merkityksiä ja tarkastelee siten näitä kahta aikaa. Tällöin esille nousevat myös muistelijan suhde yhteisönsä tulkintoihin ja muistelijan omat näkemykset siitä, mikä menneisyydessä on tärkeää.¹⁴ Tutkimukseni tapauksessa onkin aiheellista ottaa huomioon myös se,

---

⁸ Kõresaar, 2005, 113

⁹ Kõresaar, 2005, 15-16

¹⁰ Tamm, 2008, 510

¹¹ Portelli, 2006, 36-37

¹² Kõresaar, 2005, 11

¹³ Kõresaar, 2005, 14

¹⁴ Ukkonen, 2008, 188-189

miten vuosia 1987–1991 on käsitelty Virossa varsinkin muistipolitiikan näkökulmasta neuvostoajan jälkeen.

Puhuttaessa historian ja muistin poliittisuudesta on syytä kiinnittää huomiota sen moninaisuuteen ja sen myötä tarkemmin siihen, mitä aiheeseen liittyvillä käsitteillä tarkoitetaan. Muistin politiikalla (*memory politics*) tarkoitetaan politiikkaa, jonka avulla yritetään vaikuttaa kollektiivisen muistin (*collective memory*) sisältöön lainsäädännön, muistomerkkien, muisto- ja juhlapäivien sekä instituutioiden avulla. Muistin politiikka eroaa menneisyyspolitiikasta (*past politics*) ja historiapolitiikasta (*history politics*) nimenomaan panostamalla kollektiiviseen muistiin. Tammin mukaan muisti on jopa yksi kansallisen identiteetin rakentamisen kulmakivistä, sillä se miten kansakunta muistaa menneisyyden vaikuttaa siihen, mitä se ylipäätään pitää mahdollisena. Muistin politiikan myötä toteutetaan samalla eräänlaista identiteetin politiikkaa (*politics of identity*), jossa kansallisella tasolla muokataan identiteettiä.¹⁵

Ene Kõresaar on kirjassaan *Elu ideologioad* (2005) kiinnittänyt huomiota kollektiivisen muistin käsitteen problematiikkaan. Sana ”kollektiivinen” viittaa yhteisesti jaettuun ja näyttää sisältävän edellytyksen yhtenäisestä ristiriidattomasta sisällöstä. Toisekseen termi ei huomioi sitä, että jotkin sen kattamat ilmiöt ilmenevät parhaiten yksilöiden tasolla. Näistä syistä Kõresaar viittaakin Georg Marcusiin, jonka näkemyksen mukaan kollektiivisen muistin tutkimuksen aineistoksi soveltuvat parhaiten elämäkerrat, sillä ne avaavat näkökulmaa yksilön, kollektiivin ja historiallisen kontekstin välisiin suhteisiin.¹⁶ Aineistoni ei koostu varsinaisista elämänkerroista, mutta aineiston kattamissa haastatteluissa haastateltavat kuitenkin kertovat tarinaa yhdestä elämänvaiheestaan. Ryhmän kollektiivinen muisti on nimittäin tiiviissä yhteydessä ryhmän jäsenten omaan elämään: ryhmän muistin syntyyn vaikuttaa ryhmän jäsenten kokemusten vuorovaikutus¹⁷. Kollektiivi puolestaan tarjoaa jäsenilleen ne välineet ja mallit, joilla he muodostavat omien muistojensa representaatiot¹⁸.

Jan Assmannin mukaan kollektiivinen muisti on mahdollista jakaa neljään muotoon: 1) materiaaliseen muistiin, 2) mimeettiseen muistiin, 3) kommunikatiiviseen muistiin ja 4) kulttuuriseen muistiin. Näistä erittäin huomionarvoisena Assmann pitää kommunikatiivista ja kulttuurista muistia. Edellinen käsittää suullisissa keskusteluissa välitetyn muistitiedon, jälkimmäinen taas on pitkäikäisempi: käsittäen kirjalliset ja visuaaliset muistitietoa siirtävät

---

¹⁵ Tamm, 2013, 651-662

¹⁶ Kõresaar, 2005, 10-11

¹⁷ Kõresaar, 2005, 10-11

¹⁸ Kõresaar, 2005, 15

muistamisen muodot. Kulttuurinen muisti on siis tuote, joka syntyy ja saa muotonsa erilaisten kollektiivista muistia luovien prosessien kuten rituaalien ja historiankirjoituksen kautta.¹⁹ Viron tapauksessa varsinkin tämä Assmannin painottama kulttuurinen muisti on keskeisessä roolissa, mutta ottaen huomioon, että 1980-luvulla oli edelleen hengissä ensimmäisen itsenäisyyden ajan omin silmin nähneitä, pidän myös kommunikatiivista muistia keskeisenä kollektiivisen muistin muotona puhuttaessa 1980-luvun lopun Neuvosto-Virosta. Tämä kollektiivisen muistin muoto onkin oman tutkimukseni kannalta oleellinen, sillä haastatteluissa kävi ilmi, että lapsuudessa ja nuoruudessa tietoa Viron menneisyydestä saatiin nimenomaan vanhempien ja isovanhempien sukupolviin kuuluneilta ihmisiltä niin kotona kuin tuttavapiirissäkin, ja opiskeluaikana historiatieto liikkui järjestöissä ja yhteyksissä sotaa edeltäneen ajan järjestöaktiiveihin. Grönholm onkin huomauttanut, että ”[I]tsenäinen Viro visualisoitui selkeimmin juuri siinä kuvassa tasavallasta, joka oli elänyt kansakunnan suullisessa traditiossa”. Näin luotiin myyttiä tasavallasta, jonka palauttaminen merkitsisi toivoa paremmasta tulevaisuudesta²⁰.

Haastattelemieni virolaisten opiskeluaika oli muistipoliittisesti mielenkiintoista ja merkittävää aikaa. Kyseessä voidaan katsoa olleen eräänlainen ”totuuden kriisi”, johon ratkaisua etsittiin tavallisten ihmisten muistojen kautta. Näin pyrittiin historian ”valkeiden laikkujen” täyttämiseen ja neuvostoideologian värittämän historian korvaaminen kansallisella historialla. Tämän kansallisen historiakäsityksen mukaan kansakunnan suurin päämäärä tuli olla valtiollinen vapaus.²¹ 1980-luvun lopulla muodostettiin ruohonjuuritasolla se institutionaalinen verkosto ja keskeiset periaatteet, joiden pohjalta alettiin rakentaa itsenäisen Viron muistin politiikkaa.²²

Varsinkin institutionaalisella tasolla oleellinen tapahtuma oli Muinsuskaitse Seltsin (Muinaisuudensuojelun Seuran) perustaminen vuonna 1987. Kyseinen järjestö kiinnitti huomiota muistoihin osana kansallisen historian haltuunottoa virolaisten ”omiin käsiin”. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi muistojen keräämiseen kannustavia kampanjoita,²³ ja virolaisille korostettiin, että ”jokainen elämäntarina, jokainen kohtalo on osa Viron kansan historiaa”. Juuri tässä ilmiössä piilee Viron tapauksen erikoisuus: tavallisten ihmisten muistojen keräämisen buumi ilmeni myös muissa Neuvostoliitosta itsenäistyneissä maissa, mutta Virossa muistoja eivät vain kiertäneet

---

¹⁹ Tamm, 2008, 500

²⁰ Grönholm, 2012, 174, 180

²¹ Köresaar, 2005, 17-20

²² Tamm, 2013, 652

²³ Tamm, 2013, 653

keräämässä instituutioiden toimijat, vaan virolaiset kirjoittivat itse omia muistojaan ja elämäntarinoitaan ja sitten lähettivät niitä muistoja tallettaviin instituutioihin²⁴. Virolaisten kiinnostus omaa historiaansa kohtaan kasvoi huomattavan nopeasti 1980-luvulla. Tätä innostusta voidaan tarkastella ainakin kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä kyse oli vastaiskusta neuvostohallinnon harjoittamaa historiapolitiikkaa kohtaan: neuvostoajan historia-aiheiset totuudet kyseenalaistettiin ja arvioitiin uudelleen julkisesti ja korvattiin uusilla. Erityistä mielenkiintoa saivatkin osakseen neuvostohallinnon ahdistelemien, kuten kyyditettyjen ja metsäveljien muistot²⁵, sillä kyseisessä poliittisessa tilanteessa nämä vainottujen muistot saivat jopa muita suuremman totuusarvon ja niitä pidettiin autenttisempina kuin muita muistoja²⁶. Toisaalta kyseessä oli palaaminen itsenäisyydenajan historiaperinteeseen. Käytännössä tämä ei tarkoittanut vain historiallisten faktojen esittämistä, vaan myös uusia tulkintoja menneisyyden toimijoista. Kyseessä oli siis aika, jolloin määriteltiin uudelleen ketkä muistettaisiin ja missä valossa, toisin sanoen muodostettiin uutta muistin politiikkaa. Osaltaan uutta virolaista muistin politiikkaa tehtiin jo tuolloin lainsäädännöllisellä tasolla: joulukuussa 1988 Viron SNT:n ylin neuvosto teki päätöksen, jossa se totesi 1940- ja 1950-lukujen kyyditykset ja muut sortotoimet oikeudellisesti perusteettomiksi. Neuvoston kanta oli, että toimet tulisi tuomita ja tunnustaa rikoksiksi ihmisyyttä vastaan. Seuraavan vuoden marraskuussa ylin neuvosto teki virallisen kannanoton ja päätöksen siitä, että Neuvostoliitto oli ottanut Viron haltuunsa väkisin ja että kyseessä oli miehitys.²⁷

Muinsuskaitse Selts toi vuonna 1988 yleiseen keskusteluun myös termin ”heräämisaika” (*”ärkamisarg”*) tarkoittamaan meneillään ollutta aikakautta. Tuolloin Vikerkaar -lehden toimittaja Rein Veidemann korosti yhtäläisyyttä 1800-luvun kansallisen heräämisen aikaan toteamalla, että nyt kyse oli samanlaisesta yksilöiden ja kansakunnan kansallisen itsetietoisuuden heräämisestä ja omaan kohtaloon vaikuttamisesta. Kyseessä on siis varsin ideologisesti latautunut termi, koska se korostaa virolaisen kansan jatkuvuutta ja ehkä jopa ikuisuutta, joka on jälleen heräämässä unestaan. Termin käyttö levisi kuitenkin nopeasti ja tuli varsin yleiseksi nimitykseksi vuosikymmenen vaihteesta puhuttaessa.²⁸

---

²⁴ Köresaar, 2005, 22-23

²⁵ Tamm, 2013, 653

²⁶ Köresaar, 2005, 113

²⁷ Tamm, 2013, 653-654

²⁸ Tamm, 2016, 157-158

1980-luvun kansallismielisessä muistipolitiikassa oleellinen oli jatkuvuuden periaate: muistipoliittiset toimet saivat oikeutuksensa halusta palata itsenäisyysenaikaisiin perinteisiin ja instituutioihin. Tarkoitus oli siis nostaa taas esille se, minkä neuvostoaika oli tuhonnut ja pitänyt pahana. Onkin sanottu, että menneisyydestä kiinni pitäminen oli Viron tapa tehdä itselleen tulevaisuus.²⁹ Pentti Grönholm on lähestynyt Viron tapausta modernin vallankumouksen näkökulmasta. Tällaisille prosesseille on hänen mukaansa ominaista pyrkimys luoda menneisyyden ja nykyisyyden välille analogiaa ja muodostaa näin jatkuvuuden side hyväksi miellettyyn menneisyyteen. Tämän historiallisen tai kulttuurisen yhteyden ja jatkuvuuden kokemus saa yhteisön keskuudessa levitessään aikaan euforiaa ja tunteen kaikkivoipaisuudesta. Nämä tunteet yhdessä vallitsevan auktoriteetin nujertumisen odotuksen kanssa yhdistävät ihmisiä ja antavat voimaa itse vallankumoukselle³⁰, joka muiden yhteiskunnallisten käännekohtien tapaan voi tukea esim. sukupolvikokemuksen syntymistä ja kokemusta yhteisestä kohtalosta³¹. Osassa haastattelemiemi virolaisten tarinoita voi olla nähtävissä kokemus tällaisesta sukupolven kohtalosta, esim. kokemus siitä, että heidän sukupolvelleen oli kaikki mahdollista uudelleenitsenäistyvässä Virossa. Toisaalta yhteyttä tunnettiin myös kansalliseen kohtaloon tai kokemukseen. Suurissa yhteiskunnallisissa käännekohdissa myös historianpainotukset saattavat muuttua siten, että ennen taka-alalla olleista asioista tuleekin tärkeitä³². 1980-luvun lopulla virolaisten kiinnostus historiaansa kohtaan ja kärsimysten ja vääryyksien esilletuominen voi olla merkki tästä ilmiöstä. Historian ikävät puolet eivät ehkä olleet menettäneet merkitystään, mutta niitä alettiin korostaa avoimemmin, mistä esimerkkinä vaatimukset miehityksen tunnustamisesta.

Vallankumousprosessissa ominaista on eräänlainen utooppinen nostalgia, joka Grönholmin mukaan on laajemminkin ominaista moderneille vallankumouksille. Svetlana Boym on määritellyt utooppisen nostalgian nostalgiaksi, joka suuntautuu sellaiseen kadotettuun aikaan tai paikkaan, jota kohtaan yksilö tuntee henkilökohtaisesti vetoa ja kaipausta, ja jonka yksilö toivoo palaavan tulevaisuudessa. Viron tapauksessa tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä tällaista ajattelua ilmenee tyypillisesti sellaisissa yhteisöissä, joissa mennyttä kohtaan tunnettu nostalgia on ollut kauan paheksuttua ja kiellettyä. Tällaisissa tapauksissa muisteluiden julkinen salliminen johtaa helposti siihen, että siitä tulee kollektiivisesti yhdistävä voima.³³

---

²⁹ Tamm, 2013, 654

³⁰ Grönholm, 2012, 172-173

³¹ Köresaar, 2005, 13. Karl Mannheimin klassinen sukupolvikonsepti.

³² Köresaar, 2005, 12

³³ Grönholm, 2012, 172-173

Uudelleenitsenäistyvissä Virossa kohosivat merkittävän muistipoliittisen roolin historioitsijat, mikä on laajemminkin ominaista nykyaikaiselle muistin politiikalle.³⁴ Virossa historioitsijat saivat kuitenkin poikkeuksellisen vahvan aseman niin itsenäistymis- /yhteiskunnallisessa liikehdinnässä kuin heti itsenäisyyden palauttamisen jälkeisessä hallinnossakin, mikä jälleen tekee Viron tapauksesta hieman erilaisen verrattuna esimerkiksi Latviaan ja Liettuaan. Historioitsijoiden nousu alkoi Muinsuskaitse Seltsin organisaatiossa sekä kirjoittamalla historia-aiheisia lehtikirjoituksia. Itsenäisyyden palauttamisen jälkeen keskeiset poliittiset virat täytettiin nimenomaan historioitsijoilla siinä määrin, että Tammin mukaan voidaan puhua jopa ”historioitsijoiden tasavallasta”. Vaikka kyse oli omia haastateltaviani vanhemmista henkilöistä, on mielenkiintoista, että nämä historioitsijat olivat saaneet koulutuksensa nimenomaan Tartossa.³⁵

Historioitsijoiden roolin ohella muistin politiikan tutkimuksessa on oleellista kiinnittää huomiota narratiiviin. Tamm pitää narratiivia jopa kaikista tärkeimmäksi ja vaikutusvaltaisimmaksi muistin politiikan välineeksi. Sen voima on nimittäin siinä, että se yhdistää ja erottaa: ”me” jaamme saman narratiivin ja ”ne” eivät. Narratiivi myös mahdollistaa historian muodostamisen yhtenäiseksi siten, että yhteisesti jaetusta historiasta syntyy järjellinen, yhtenäinen kokonaisuus.³⁶ Virolainen kansallinen historiallinen muisti nojaa hyvin vahvasti ajatukseen itsenäisyydestä ja vapaudesta, sen menettämisestä ja saavuttamisesta, ja virolaisessa historiankirjoituksessa onkin Tammin mukaan nähtävissä selkeä taipumus yhdistää poliittiset tapahtumat aina 1200-luvun ristiretkistä toiseen maailmansotaan yhden laajemman narratiivin alle. Tätä narratiivia Tamm nimittää ”Suureksi Taisteluksi Vapaudesta”. Narratiivi korostaa virolaisten yhteenottoja saksalaisten kanssa,³⁷ mutta nähdäkseni 1980-luvun lopussa heränneet itsenäistymispyrkimykset voidaan sijoittaa ikään kuin tämän suuren narratiivin jatkoksi, sillä jälleen itsenäisyys ja vapaus nousivat pinnalle ja neuvostoajan vääryyksiä alettiin nostaa julkiseen keskusteluun. ”Suuren Taistelun Vapaudesta” rinnalla voidaan nähdä myös tarkemmin neuvostoaikaan liittyvä ajatus eräänlaisesta poikkeustilasta ja kansallisen kehityksen katkeamisesta. Tämä näkemys korostaa uhriretoriikka ja 1900-luvun kärsimyksiä.³⁸

”Tavallisten” virolaisten kulttuurisessa ympäristössä uudelleenitsenäistymisajan narratiivit elävät, leviävät ja juurtuvat niin perheiden ja sukujen omissa kertomuksissa kuin television ja muiden

---

³⁴ Tamm, 2008, 502

³⁵ Tamm, 2008, 505; Tamm, 2013, 654, Tamm, 2016, 166

³⁶ Tamm, 2008, 502

³⁷ Tamm, 2008, 505-506, 511

³⁸ Kõresaar, 2005, 174

kulttuurituotteiden kautta. Neuvostoajasta tarjoaa varmasti omanlaisensa kuvan Viron televisiossa pyörivä komediasarja *Eesti NSV* (Viron SNT, Viro 2010-) ja uudelleenitsenäistymisen ratkaisevista hetkistä elokuussa 1991 kertovat dokumenttielokuvat *Disko ja tuumasõda* (*Disko ja ydinsota*, Viro, 2009) sekä *August 1991* (*Elokuu 1991*, Viro 2005). Omalla tavallaan narratiivit muodostuvat ja leviävät isänmaallisissa lauluissa: esim. uudelleenitsenäistymisajan laulut kuuluvat niin suurten kuin pientenkin laulujuhlien ohjelmistoon. Yksi näistä laulujuhlien loppuun edelleen kuuluvista lauluista on Tõnis Mäen sanoittama *Koit eli Aamunkoitto* vuodelta 1988. Laulun kolmas ja neljäs säkeistö ilmentävät narratiivia yhtenäisestä kansalliseen vapautumiseen uskovasta kansasta (vapaa suomennos):

*Hoi – murramme kaiken
että vapaana saisi hengittää taas.
Katso – on murtunut jää
ojentakaamme kädet, yhdistäkäämme väet.*

*Yhteistuumin,
yhteisellä voimalla, pystymme kaikkeen.
Edessä on vain tie, vapauden tie,
toista ei voi ollakaan.³⁹*

Tarkastellessaan erityisesti virolaista historiankirjoitusta ovat Rein Ruutsoo ja Peeter Selg tulleet lopputulokseen, että Virossa historiankirjoituksessa vallitsee teleologinen narratiivi vuosista 1987–1991: itsenäistyminen nähdään ennalta määrättyinä ja välttämättömänä prosessina. Ruutsoo ja Selg ovat erottaneet kolme päänarratiivia: ”laulava vallankumous”, ”heräämisaika” ja ”perestroika”. Näistä hegemonisen aseman ovat saaneet laulava vallankumous ja heräämisaika, jotka nimiensäkin mukaisesti antavat suurta painoarvoa nimenomaan ”laulamiselle” ja ”heräämiselle”. Näin korostuu esimerkiksi Eestimaa laulun kaltaisten massatapahtumien rooli Viron uudelleenitsenäistymisessä. Sivuu sen sijaan on työnnetty perestroika-narratiivi, joka huomioi myös yhteiskunnan raamien muuttumisen ja poliitikkojen sekä muiden johtajien toiminnan⁴⁰, joista kerroin jo historiallisten raamien yhteydessä. Mielenkiintoista virolaisten historiankirjoittajien töissä on myös narratiivien käyttö vastakkainasettelun välineenä. Korostettaessa narratiivia uskosta itsenäistymiseen jaetaan

---

³⁹ Mägi, 1988. Vapaa suomennos W.-M.J.

⁴⁰ Ruutsoo, Selg, 2012, 134-136

toimijat isänmaallisiin ja epäisänmaallisiin. Tämän narratiivin avulla ”isänmaalliset” eli itsenäistymiseen koko ajan uskoneet saavat omittua itsenäistymisajan narratiivin itselleen ja luotua kuvat ”todellisista vapaustaistelijoista”. Samalla itsenäistymistä lievempien uudistusten ja liikkeiden toimijat leimataan epäilijöiksi ja jopa Moskovaa myötäilleiksi pettureiksi. Tässä vaiheessa on mielenkiintoista huomata, että esimerkiksi Mart Laar esitti vuonna 1988 ja 1989 kirjoituksissaan hyvin varauksellisia näkemyksiä Viron tulevaisuudesta, mutta vuonna 1998 hän kirjoitti, miten jo 1980-luvun puolessa välissä oli selvää, että Neuvostoliitto tulee hajoamaan.⁴¹

Samankaltaisesta teleologisuuden ilmiöstä kirjoittaa myös Grönholm, joka huomauttaa, että vallankumouksista yleensäkin halutaan muistaa nimenomaan tärkeäksi koetut virstapylväät: vallankumouksen alku, sen julistukset sekä vaatimat uhrit, sekä tietenkin voitto. Näin ollen onkin loogista, että tapahtumat halutaan nähdä johdonmukaisena tarinana, joka on koko ajan tähdännyt väistämättömään lopputulokseensa. Teleologisuus tällaisten tapahtumien narratiiveissa näyttäisikin olevan jollain tasolla näiden narratiivien ominaisuus ja tavallinen piirre. Toisaalta Grönholm huomauttaa, että todellisuudessa vuosina 1987–1991 virolaisilla oli keskenään erilaisia näkemyksiä, jotka edelleen puhuttavat ihmisiä.⁴²

”Suuren kertomuksen” jokseenkin vakiintuneita elementtejä ovat siis ainakin teleologisuus, kansallinen yhtenäisyys ja vahva tulevaisuususkko.

---

⁴¹ Ruutsoo, Selg, 2012, 125-129

⁴² Grönholm, 2012, 175

2. AUKIOILLA JA NEUVOTTELUSALEISSA – VUOSIEN 1987–1991 LIIKEHDINNÄN TAUSTA JA ETENEMINEN

Tämän luvun tarkoitus on kartoittaa se historiallinen konteksti, johon haastattelemieni virolaisten muistot sijoittuvat. Ensimmäisessä alaluvussa käyn kronologisesti läpi liikehdinnän alun ja historiankirjoituksessa keskeisiksi katsotut vaiheet. Näin muodostuu se tausta, johon haastateltavien muistoja pystytään myöhemmin tässä työssä vertaamaan. Toisessa alaluvussa selvitän tutkimuskirjallisuuden näkemystä tarttolaisten opiskelijoiden toiminnasta.

2.1 FOSFORIITTISODASTA BALTIAN KETJUUN - VUOSIEN 1987–1991 POLIITTISET TOIMIJAT JA MUUTOKSEN KULKU

Viron uudelleenitsenäistymisajaksi määritellään usein vuodet 1987–1991 eli aika ns. ”fosforiittisodaksi” kutsutusta ympäristöliikkeestä aina itsenäistymiseen asti. Tapahtumien kulun voi nähdä kehittyneen kahdella taholla: yhtäältä neuvostohallinnon virallisilla foorumeilla niin Viron SNT:n kuin koko Neuvostoliiton tasolla, toisaalta taas neuvostohallinnon ulkopuolella eli erilaisten järjestöjen ja joukkotapahtumien sekä mielenosoitusten tasolla. Käytännössä nämä kaksi toimintaympäristöä olivat yhteydessä toisiinsa, koska siihen, mitä neuvostohallinnossa keskusteltiin ja päätettiin vaikuttivat kasvaneet protestit sekä kansalaisten painostus; toisaalta taas hallinnon tekemät päätökset ruokkivat yhteiskunnallista liikehdintää. Tämän luvun tarkoitus on esitellä kronologisesti se poliittinen kehityskulku, joka Virossa käytiin läpi vuosina 1987–1991. Pidän tärkeänä esittää tämä kehityskulku siten, että niin neuvostohallinnon ulkopuoliset kuin sen sisäisetkin toimet otetaan huomioon. Tämä on paitsi objektiivisuuskysymys myös auttaa havainnollistamaan sitä, mitä haastattelut ja virolainen muistin politiikka ja historiankirjoitus tuosta ajasta nostavat pinnalle.

Viron yhteiskunnallinen kuohunta 1980-luvun jälkipuolella linkittyy laajemmassa kontekstissa vuonna 1985 valtaan nousseen Mihail Gorbatšovin aloittamiin poliittisiin muutoksiin. Perestroika ja glasnost sallivat kansalaisten kritisoida puoluetta ja vallitsevaa järjestelmää, jolloin yksi pinnalle nousseista tyytymättömyydenaiheista oli kansallisuuspolitiikka ja pienten neuvostokansojen asema. Virolaisten tapauksessa tyytymättömyyttä selittävät tilastojen luvut: vuonna 1979 etnisiä virolaisia oli Viron SNT:n väestöstä vain 64,7 % ja vuonna 1989 61,5 %, kun itsenäisen Viron aikaan vuonna 1934 etnisten virolaisten osuus alueella oli ollut 88,2 %. Tämä kehityskulku oli omiaan

herättämään virolaisissa huolta oman kansansa asemasta omassa neuvostotasavallassaan.⁴³ Yksi haastateltavistani luonnehtikin haastattelussa tilannetta nuoruutensa Tallinnassa siten, että siellä osa ihmisistä eli täysin venäjänkielistä elämää⁴⁴.

Keväällä 1987 virolaisten tietoon tuli Moskovan suunnitelma suuren fosforiittikaivoksen avaamisesta Koillis-Viroon. Tästä sai alkunsa ympäristöprotestiliike, niin sanottu fosforiittisota, joka mobilisoi virolaiset joukolla poliittiseen protestitoimintaan. Päällisin puolin fosforiittikiistassa oli kyse ympäristökysymyksistä ja vihreän liikkeen noususta,⁴⁵ sillä toteutuessaan fosforiittikaivos olisi saastuttanut arviolta 40 % Viron SNT:n pohjavedestä sekä kiihdyttänyt ilman saastumista. Protesti oli kuitenkin vähintään pinnan alla kietoutunut nimenomaan kansalliskysymykseen.⁴⁶ Auerin mukaan ympäristöprotestissa oli nimittäin kyse myös virolaisten mahdollisuudesta purkaa turhautumistaan kokemastaan etnisestä sorrosta: virolaisten kokemusten mukaan vierastyövoima suhtautui välinpitämättömästi viron kieltä ja kulttuuria kohtaan. Nyt uuden kaivoksen uskottiin aiheuttavan jälleen uuden siirtotyövoima-aallon. Tämä yhdistettynä jo mainittuun huoleen väestön muukalaistumisesta johti etnisten jännitteiden kiristymiseen. Kun mukaan otetaan vielä virolaisten keskuudessa levinnyt käsitys siitä, että venäläiset olivat turmelleet heidän luontonsa⁴⁷, oli massiivisen protestiliikkeen resepti kasassa.

Ympäristöprotesti jo itsessään horjutti osaltaan neuvostohallinnon asemaa Virossa⁴⁸, mutta fosforiittisodasta alkoi virolaisten poliittinen aktivoituminen myös ympäristökysymysten ulkopuolella. Saman vuoden elokuussa 1987 järjestettiin Tallinnassa Hirveparkin mielenosoitus vuoden 1939 Molotov-Ribbentropin sopimuksen salaista lisäpöytäkirjaa vastaan⁴⁹. Kansallisuuskysymysten ohella keskeiseksi teemaksi protestissa olikin pian noussut historia ja neuvostomiehityksen laittomuuden julkinen tunnustaminen.⁵⁰ Näitä kahta: fosforiittisotaa ja Hirveparkin mielenosoitusta on pidetty kansalaistoiminnan aktivoitumisen kulmakivinä⁵¹. Erityisesti ympäristöprotestista tavalliset ihmiset saivat uskoa siihen, että muutokset ovat mahdollisia. Protestien onnistuminen johti myös eri ryhmät tekemään yhteistyötä ja jopa

---

⁴³ Zetterberg, 2007, 689, 718, Raun, 2001, 130

⁴⁴ Hanna, 2.4.2015

⁴⁵ Zetterberg, 2007, 718-719

⁴⁶ Raun, 2001, 223

⁴⁷ Auer, 1998, 659, 665-666

⁴⁸ Muiznieks, 1993, 163

⁴⁹ Zetterberg, 2007, 719

⁵⁰ Muiznieks, 1993, 160

⁵¹ Zetterberg, 2007, 719, 760

kommunistisen puolueen keskeisiä hahmoja (esimerkiksi Edgar Savisaar ja Arnold Rüütel) lähti protestojien puolelle Moskovaa vastaan. Kaiken kaikkiaan merkittävä protestien seuraus oli pelon katoaminen.⁵²

Heti marraskuussa esitettiin julkisesti ajatus Isemajandav Eesti -ohjelmasta (IME)⁵³, jonka tavoitteena oli saada Viro taloudellisesti itsenäiseksi.⁵⁴ Joulukuussa 1987 perustettiin Muinsuskaitse Selts (Muinaisuudensuojelun Seura) päämääränään tuoda esille virolaista kulttuuriperintöä, huolehtia historiallisesta ympäristöstä sekä kehittää virolaisten historiatietoisuutta.⁵⁵ Seura kävi konkreettisesti töihin, ja seuraavana vuonna Tartossa järjestettiin Muinsuskaitsepäevad (Muinaisuudensuojelupäivät, kulttuuriperintöpäivät). Tässä tapahtumassa erityisen merkittävää oli Viron trikolorin julkinen käyttö, ja kesäkuun 1988 yölaulujuhilla Tallinnassa sinimustavalkoiset liput olivat jo yleisesti käytössä, vaikka kansallissymboleiden käyttö oli tuolloin vielä virallisesti kiellettyä.⁵⁶

Vuoden 1988 huhtikuussa Edgar Savisaar esitti suorassa televisiolähetyksessä ajatuksen järjestöstä, joka tukisi Gorbatšovin perestroika-politiikan toteutumista. Tämä järjestö, Rahvarinne (Kansanrintama), perustettiin vielä samana päivänä.⁵⁷ Raun luonnehti Savisaaren suunnitelmien Rahvarinnetta eräänlaiseksi kompromissiksi eräänlaisten ”stalinistien” sekä niiden välillä, joiden mielestä ennen sotaa ollut Viron tasavalta olisi mahdollista palauttaa kartalle. Savisaaren mielestä viimeinen vaihtoehto oli täysin epärealistinen.⁵⁸ Poliittinen tilanne ja liikehdintä etenivät kuitenkin siihen suuntaan, että loppuvuodesta 1989 Rahvarinne muutti linjaansa, tuomitsi neuvostomiehityksen ja asettui kannattamaan Viron itsenäistymistä.⁵⁹

Elokuussa 1988 Kommunistisen puolueen monopolia syntyi haastamaan uusi puolue: Eesti Rahvusliku Sõltumatusse Partei, ERSP (Viron Kansallisen Riippumattomuuden Puolue). Kuten puolueen nimestä voi päätellä, se ei pitänyt Viron itsenäistymistä epärealistisena, vaan otti sen heti tavoitteekseen.⁶⁰

---

⁵² Vogt, 2005, 22-23

⁵³ Isemajandav Eesti, viron kielen sana ”ime” tarkoittaa suomeksi ”ihmettä”

⁵⁴ Zetterberg, 2007, 719, 760

⁵⁵ <http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=1&id=25> viitattu 27.3.2016

⁵⁶ Raun, 2001, 224

⁵⁷ Zetterberg, 2007, 720

⁵⁸ Raun, 2001, 225

⁵⁹ Zetterberg, 2007, 723

⁶⁰ Zetterberg, 2007, 720

Vastavoimaksi virolaisten kansallisille pyrkimyksille syntyi Interrinne. Liike koostui pääsääntöisesti muualta tulleista, ei-virolaisista, ja sen tarkoituksena oli ajaa tämän väestöosan etuja myllerryksessä olevassa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Interliike vastusti lakkouhkauksilla muun muassa uutta vaalilakia (äänioikeus vaati viiden vuoden asumista Viron SNT:ssä) sekä viranomaisten kielitaitovaatimuksia.⁶¹

Vuonna 1988 kysymys Molotov-Ribbentropin sopimuksen salapöytäkirjasta aiheutti Neuvostoliiton johdossa päänvaivaa, sillä sopimuksesta vaikenemista vastaan oltiin protestoitu äänekkäästi niin Virossa, Latviassa, Liettuaassa kuin Puolassakin jo edellisellä vuonna ja Puolassa oli jo julkaistu saksalaisilta saatu versio sopimustekstistä. Virossa teksti julkaistiin lopulta elokuussa 1988 Rahva Hääl -lehdessä historioitsija Heino Arumäen toimesta. Tämä johti luonnollisesti kasvaviin vaatimuksiin sopimuksen viralliseksi tuomitsemiseksi, mutta Neuvostoliiton johto epäili, että moinen tunnustus johtaisi neuvostovallan laittomaksi kuuluttamiseen Baltiassa.⁶²

Muutos alkoi myös Viron neuvostohallinnon linjauksissa ja päätöksissä. 23. kesäkuuta Viron SNT:n korkein neuvosto teki päätöksen kansallissymboleiden sallimisesta⁶³, ja syyskuussa järjestettävässä Eestimaa laul -suur tapahtumassa n. 300 000 virolaista lauloi Tallinnan lauluaukiolla isänmaallisia lauluja kansallislippujen hulmutessa⁶⁴. Tapahtumasta sai alkunsa niin sanottu ”laulava vallankumous”, jonka aikana isänmaalliset laulut saivat roolin tavallisena osana joukkotapahtumia. Laulut olivat tärkeässä osassa paitsi protestin osoittajina myös liikehdintää tukevan mielialan luojina.⁶⁵ Tästä päätöksestä voidaan myös katsoa alkaneen Viron neuvostohallinnon toiminta Viron poliittisen aseman muutoksessa⁶⁶.

Marraskuussa Viron korkein neuvosto julisti Viron suvereeniksi ja joulukuussa korkein neuvosto sääti uuden kielilain, jonka nojalla viron kieli saisi tammikuusta 1989 lähtien valtionkielen aseman. Uusi kielilaki sai osakseen myös vastustusta, koska se pakotti muunkieliset puolue- ja talousmaailman toimijat opettelemaan viron kieltä. Kielilain väitettiin myös diskriminoivan ei-virolaisia.⁶⁷

---

⁶¹ Zetterberg, 2007, 722

⁶² Graf, 2012, 101-103

⁶³ Graf, 2012, 61

⁶⁴ Zetterberg, 2007, 719-721

⁶⁵ (http://www.estonica.org/et/Laulev_revolutsioon/ viitattu 27.3.2016)

⁶⁶ Graf, 2012, 61

⁶⁷ Graf, 2012, 36, 60-61

Vuoden 1989 alussa kielilakia seurasi helmikuussa korkeimman neuvoston puhemiehistö kuulutus, että 24.2. olisi jälleen Viron itsenäisyyspäivä ja sinimustavalkoinen kansallislippu vedettäisiin Tallinnan Pitkän Hermannin torniin. Juhlallisuuden saivat kuitenkin osakseen voimakasta kritiikkiä: Interrinteen mielestä kansallislipun käyttö oli vastavallankumouksellista ja diskriminoivaa; ERSP ja Muinsuskaitse Selts taas eivät hyväksyneet kansallislipun käyttöä ilman todellista valtiollista itsenäisyyttä. Moskovalle tämä ei kuitenkaan ollut vielä ongelma, vaan Gorbatšov hyväksyi kansallislipun käytön ja totesi virolaisilla olevan siihen oikeus.⁶⁸

Maaliskuun Neuvostoliiton kongressin vaalien tuloksen Viroa edusti Moskovassa uusi delegaatio, joka ajoi IME:n voimaan saattamista ja Viron suvereeniusjulistusta kunnioittavaa uutta liittosopimusta. Viron edustajat ajoivat myös vuosien 1939 ja 1940 Neuvostoliiton aiheuttamien vääryyksien tunnustamista. Pyrkimykset eivät kuitenkaan saaneet Neuvostoliiton korkeimman johdon kannatusta.⁶⁹

Keväällä 1989 Virossa voimistui keskustelu siitä, millainen Viron uudesta poliittisesta asemasta tulisi tulla, mikäli maa itsenäistyisi: tavoiteltaisiinko itsenäisyyttä vain talouden alalla vai autonomiaa Neuvostoliiton osana vai jopa täyttä valtiollista itsenäisyyttä. Tallinnassa keväällä 1989 tehtyjen mielipidemittausten mukaan suurin osa virolaisista kannatti itsenäistymistä: 31 % kannatti ajatusta niin sanotusta Unkarin tiestä eli itsenäistymistä sosialistisena tasavaltana ja 36 % itsenäistymistä niin sanotun Suomen mallin mukaisena ei-sosialistisena tasavaltana.⁷⁰

Elokuussa virolaiset protestoivat latvialaisten ja liettualaisten kanssa Molotov-Ribbentropin sopimusta vastaan muodostamalla Baltian läpi kulkeneen, noin 600 km mittaisen ihmisketjun. Moskova tuomitsi ketjun kansallismielistä hysteriaa lietsovana⁷¹ ja syytti Baltian neuvostotasavaltojen johtajia siitä, että nämä eivät olleet onnistuneet kitkemään moista separatismia. Viron kommunistisen puoleen johtaja Vaino Väljas tiedotti kuitenkin vielä samana päivänä radiossa, että Viron kommunistinen puolue pitää Moskovan kannanottoa loukkauksena virolaisia, latvialaisia ja liettualaisia kohtaan ja tekosyynä suunnata näitä kansoja kohtaan repressioita ja mahdollisesti jopa sotatilan. Lokakuussa Viron korkein neuvosto teki päätöksen, että Viro oli vuonna 1940 liitetty väkivaltaisesti Neuvostoliittoon, ja että kyseessä oli miehitys.

---

⁶⁸ Graf, 2012, 62-64

⁶⁹ Graf, 2012, 70-71, Näitä tavoitteita ajoivat Viron delegaatioissa enemmistössä olleet vironmieliset edustajat, jotka mm. liittyivät samansuuntaisia tavoitteita ajaneiden latvialaisten kanssa ns. Baltian ryhmään. Viron delegaatioon kuului myös neuvostomielisiä edustajia.

⁷⁰ Graf, 2012, 65

⁷¹ Zetterberg, 2007, 722

Neuvostoliiton kansanedustajien kongressi teki vielä saman vuoden joulukuussa vastaavan päätöksen⁷².

Marraskuussa 1989 perustettiin ERPS:n ja Muinsuskaitse Seltsin jäsenten toimesta niin sanottu Kodanike Komitee -liike (Kansalaisten Komitea), jonka tarkoitus oli omalta osaltaan valmistaa Viron poliittista elämää itsenäistymistä varten. Komitea ryhtyi perustamaan Viron Kongressia (Eesti Kongress), jonka vaalit pidettäisiin seuraavana vuonna. Tätä varten Kodanike Komitee alkoi kartoittaa äänioikeutettuja. Se edusti kantaa, jonka mukaan äänioikeutettuja olisivat vain ne, joilla oli ollut Viron tasavallan kansalaisuus vuonna 1940 tai jotka olivat näiden henkilöiden jälkeläisiä.⁷³ Äänioikeutettuja määriteltessään Kodanike Komitee teki näin myös eräänlaista määrittelyä siitä, ketkä olivat Viron todellisia kansalaisia ja ketkä eivät.

Vuonna 1990 uusi maaliskuussa valittu Viron korkein neuvosto teki uuden päätöksen, jolla se vei edellisen lokakuun kantaansa vielä miehityksen toteamista pidemmälle ilmoittaen, että itsenäinen Viron tasavalta ei ole miehityksestä huolimatta koskaan lakannut olemasta. Korkein neuvosto päätti kuuluttaa ylimenokauden, jonka aikana korkein neuvosto toimisi väliaikaisena hallintona ja joka lopulta päättyisi siihen, että Viroon perustettaisiin uusi hallinto. Korkein neuvosto ryhtyi myös yhteistyöhön Viron Kongressin kanssa tunnustettuaan sen Viron Tasavallan kansanedustuslaitokseksi.⁷⁴ Viron Tasavallan katsottiin siis olevan olemassa *de jure*⁷⁵. Toukokuussa Viron korkeimman neuvoston päätös mitätöitiin Neuvostoliiton korkeimmassa neuvostossa ja neuvostomieliset joukot yrittivät ottaa vallan käsiinsä Baltiassa. Tallinnassa pääministeri Savisaar kutsui radion avulla tallinnalaisia suojelemaan Toompean hallintorakennuksia ja lopulta tilanne ratkesi neuvostomielisten vetäytymiseen⁷⁶.

Vuosikymmenen vaihteessa Viron SNT aloitti vähitellen Moskovan kanssa neuvottelut itsenäistymisestä. Ongelmia tuotti kuitenkin erityisesti Moskovan kieltäytyminen pitämästä neuvotteluja valtioidenvälisinä ja katsoi kyseen olevan vain konsultaatioista ja uudesta liittosopimuksesta.⁷⁷

---

⁷² Graf, 2012, 105-106, 116, 119

⁷³ Zetterberg, 2007, 724; Graf, 2012, 136

⁷⁴ Graf, 2012, 154-155

⁷⁵ Graf, 2012, 277

⁷⁶ Graf, 2012, 163-164

⁷⁷ Graf, 2012, 182, 187-191, 302-314

Elokuun 1991 Moskovan vallankaappausyritys antoi kuitenkin ratkaisun pattitilanteeseen. Monet keskeiset virolaispoliitikot olivat vallankaappausyrityksen alkaessa ulkomailla. Edgar Savisaar ja Marju Lauristin palasivat heti Viroon, mutta esimerkiksi Lennart Meri ja Tiit Vähi jäivät Savisaaren ohjeiden mukaan ulkomaille ollakseen valmiit tarvittaessa muodostamaan pakolaishallituksen, mikäli yritys kuuluttaa Viro itsenäiseksi epäonnistuisi. Elokuun 20. päivän iltana Viron Korkein neuvosto kuulutti äänestyksen jälkeen Viron itsenäiseksi.⁷⁸

2.2 PIENIÄ PIIREJÄ, HISTORIAA JA KANSALLISMIELISIÄ JÄRJESTÖJÄ - OPISKELIJALIIKEHDINTÄ TARTOSSA

Edellä olen kartoittanut virolaisen kansalaisyhteiskunnan aktivoitumista erilaisten järjestöjen, liikkeiden ja puolueiden osalta. Nämä muodostavat ikään kuin yhteiskunnallisen liikehdinnän laajan kentän, jonka toimintaan myös opiskelijat osallistuivat. Esimerkiksi Raun kertoo kirjassaan *Estonia and the Estonians* miten eri koulutustasojen opiskelijat osallistuivat liikehdintään osoittamalla mieltään fosforiittia vastaan⁷⁹. Tartossa opiskellessani kuulin useaan otteeseen tarinoita siitä, miten historianopiskelijat osallistuivat vuoden 1987 vappumarssille keltaisissa fosforiittia vastustavissa t-paidoissa. Kehuskelipa joku, ettei niistä paidoista luovuttu koskaan. Myös haastateltavani kertoivat näistä historianopiskelijoista ja fosforiitin vastustamisesta. Haastattelujen perusteella opiskelijat osallistuivat muihin mielenosoituksiin ja esimerkiksi Muinsuskaitse Seltsin tapahtumiin lähinnä massan mukana ja katselijoina⁸⁰, mutta pitäisin todennäköisenä, että opiskelijoita osallistui niihin myös järjestäjinä tai ainakin avustajina. Opiskelijamaailmassa oli kuitenkin myös omat, tästä ”kattotasosta” erilliset mutta enemmän tai vähemmän ideologisesti samansuuntaiset fooruminsa.

Ivo Rullin diplomityö kartoittaa vuosien 1984–1988 tarttolaisen opiskelijamaailman keskeisiä toimijoita ja kysymyksiä. Oman tutkimukseni aikarajaus alkaa vasta vuodesta 1987, mutta Rullin työ kuvaa sitä taustaa, joka opiskelijatoiminnalla tuolloin oli. Rullin mukaan 1980-luvun puoliväliä lähestyttäessä radikaaleimmat opiskelijat olivat jo joko valmistuneet tai heidät oli erotettu yliopistosta, ja 1980-luvun alkupuolella vaikuttanut Noor-Tartu -liike oli tukahdutettu. Vuonna 1984 ryhmä opiskelijoita kuitenkin perusti amatööriteatterin nimeltä Valhalla, jonka merkitys Rullin arvion mukaan oli siinä, että se paitsi levitti demokraattisia ajatuksia opiskelijoiden keskuudessa, oli myös ryhmä, jonka jäsenistä tuli 1980-luvun aikana merkittäviä toimijoita

---

⁷⁸ Graf, 2012, 348-349

⁷⁹ Raun, 2001, 223

⁸⁰ Haastatteluaineisto, 2015

tarttolaisessa opiskelijaliikhehdinnässä. Teatteriryhmä keskittyi runoteosten esittämiseen, mutta sen pyrkimys oli välittää myös poliittisia ajatuksia, mikä ilmeni esimerkiksi teosten valinnassa ja esitysten ajoituksissa. Oman tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen piirre Valhallan toiminnassa oli mallin ottaminen aikaisemmista opiskelijajärjestöistä: mallia etsittiin Noor-Tartun toiminnasta sekä 1960-luvun opiskelija-aktivisteista.⁸¹ Tämä matkimisen tai toimintamallien kierrättämisen ilmiö toistuu omien haastateltavieni kertomuksista omien opiskelijajärjestöjensä toiminnasta 1980-luvun lopulta.

Valhallan lisäksi opiskelijoita aktivoi Tartossa 1980-luvun toisella puoliskolla keskustelu opiskelijoiden mahdollisuuksista vaikuttaa opintojaan koskeviin asioihin: haluttiin päästä vaikuttamaan lukujärjestyksiin, asuntoloiden asioihin ja stipendien jakoperusteisiin oman edustuston kautta. 1987 käytiin myös keskustelua Komsomolista erillisen opiskelijajärjestön, riippumattoman opiskelijaliiton perustamisesta, vaikkakaan tavoitetta ei saavutettu vielä ennen 1990-lukua. Syksyllä 1987 Komsomol saikin eräänlaisen epävirallisen opposition ryhmästä nimeltä Alternatiiv, joka halusi lisätä opiskelijoiden poliittista aktiivisuutta sen sijaan, että heidät suljettaisiin poliittisen elämän ulkopuolelle. Alterantiivista muodostui edelleen ryhmä Sodalium, joka alkoi palauttaa Eesti Üliõpilaste Selts'iä (EÜS).⁸² Tarttolaisen opiskelijamaailman poliittisten ja järjestöaktiivien toiminta noudatti siis eräänlaista dominoefektiä: yhdestä järjestöstä tuli toinen ja siitä taas kehittyi kolmas. Tällaisen toiminnan keskushahmot olivat kuitenkin suhteellisen pieni ryhmä ihmisiä, joiden nimet toistuvat ryhmästä toiseen (esimerkiksi Mart Laar, Ivo Rull, Indrek ja Kaarel Tarand, Jüri Luik, Tiit Pruuli, jne.)⁸³.

Varsinaisia ryhmiä laajempia ilmiöitä olivat protesti yliopisto-opintoihin kuulunutta maanpuolustuskoulutusta (sõjaline õpetus) vastaan sekä Sõltumatu Noorte Foorum (Riippumaton Nuorten Foorumi). Maanpuolustuskoulutuksen ongelma oli alkanut jo vuonna 1985, jolloin jo armeijan käyneet miesopiskelijat olivat tyytymättömiä siihen, että joutuivat myös yliopistossa osallistumaan maanpuolustuskoulutukseen ja -harjoituksiin, jotka koskivat kaikkia opiskelijoita. Opiskelijoiden ”taistelu” tätä koulutuksen osaa vastaan kesti vuoteen 1989, jolloin se lopulta muutettiin vapaaehtoiseksi ja 1990 lopetettiin kokonaan. Protesti sisälsi vuosien aikana neuvotteluja rehtorin kanssa, nälkälakkoja ja mielenosoituksia sekä yksinkertaisesti kollektiivisia tunneilta poisjäämisiä. Sõltumatu Noorte Foorum perustettiin Sodaliumin aloitteesta nuorten saamiseksi

---

⁸¹ Rull, 2015, 11-16, 21, 23

⁸² Rull, 2015, 37-44, 51-53

⁸³ Rull, 2015

mukaan politiikkaan. Se kokoontui vuosina 1988 ja 1989 ensin Tallinnassa, sitten Tartossa. Radikaaliudessaan se läheni jo ERSP:tä ilmoittaessaan tukevansa Viron itsenäistymistä ja odottavansa korkeimman neuvoston valvovan Viron suvereeniutta tai jopa irtaannuttamaan Viron Neuvostoliitosta.⁸⁴ Tämä osa opiskelijoiden liikehännästä kosketti vähintään katselijan roolissa pieniä ryhmiä laajempaa osaa opiskelijoista ja tulee esille myös haastatteluaineistossani.

Omassa aineistossani keskeisimmäksi nousee opiskelijajärjestötyyppinä ”korporatsioon”, josta tässä työssä käytän suomennosta korporaatio, koska se on lähempänä vironkielistä versiotaan ja on epämääräisempää ja laajempaa ”opiskelijajärjestö”-sanaa tarkempi. Korporaatiolla tässä työssä tarkoitetaan siis ainoastaan virolaista opiskelijajärjestötyyppiä, joka on melko lähellä suomalaisia osakuntia, mutta ei sidoksissa kotiseutuun vaan etniseen taustaan. Yksinkertaisuuden ja haastattelijani ihmisten yksityisyydensuojan vuoksi käytän korporaationimitystä myös niihin rinnastettavista Eesti Üliõpilaste Seltsist (EÜS) ja Eesti Naisüliõpilaste Seltsist (ENÜS), eli seuroista.

Neuvostoajana korporaatiot olivat kaikkien muiden oma-aloitteisten opiskelijajärjestöjen tavoin kiellettyjä, mutta poliittisten olojen muuttuessa 1980-luvun toisella puoliskolla niitä alettiin uudelleenperustaa. Korporaatioita palautettiin samaan aikaan useita ja erään haastateltavani sanoin se oli ”hirveän suosittua”⁸⁵. Näiden tapauksessa kyse ei siis ollut kuitenkaan uusien järjestöjen perustamisesta, vaan vanhojen ”vironaikaisten” järjestöjen toiminnan uudelleenkäynnistämistä⁸⁶.

Jokaisella korporaatiolla on omat, hieman toisistaan eroavat korostukset periaatteissaan ja arvoissaan, mutta niitä kaikkia yhdistää se, että ne korostavat isänmaallisuutta ja ottavat jäsenikseen pääsääntöisesti vain etnisiä virolaisia. Jatkamalla Viron tasavallanaikaisten järjestöjen toimintaa korporaatiot sijoittuivat 1980-luvun lopun yhteiskunnallisessa liikehännässä jatkuvuuden ja tasavallanaikaisten järjestöjen uudelleenperustamisen kontekstiin. Isänmaallisuudessaan ne voidaan nähdä myös osaksi kansallista protestia venäläistämistä vastaan. Korporaatioiden pitkäaikaisempi yhteiskunnallinen merkitys seuraa siitä, että niiden 1) jäseniksi tulee eri alojen opiskelijoita ja 2) jäsenyys on elinikäinen ja 3) kyse on todella suositusta toiminnasta. Näin ollen ne tarjoavat jäsenilleen mittavat sosiaaliset ja monialaiset verkostot ja yhteydet yliopiston ja työelämän välille.

---

⁸⁴ Rull, 2015, 73, 75-86, 92-93, 97

⁸⁵ Mihkel, 29.4.2015

⁸⁶ Vironkielisessä aineistossa käytetään verbiä ”taastada”, josta käytän työssäni suomennoksia ”palauttaa” sekä ”uudelleenperustaa”.

Haastatteluaineistosta nousi esille myös huomioita siitä, että korporaatiot ovat paikkoja, joissa itsenäistymässä olleen Viron tuleva eliitti muodostui.⁸⁷

---

⁸⁷ Haastatteluaineisto, 2015

3. ”ALKOI TAPAHTUA OUTOJA ASIOITA⁸⁸” - LIIKEHDINNÄN KUVAAUS HAASTATTELUISSA

Haastattelun niin sanottua itsenäistymisliikehdintää koskevassa osassa kaikkien haastateltavien kanssa lähdettiin liikkeelle samalla kysymyksellä: miten ja milloin liikehdintä heidän mielestään alkoi Virossa. Myöhemmin heiltä kysyttiin myös heidän omaa tuolloista suhtautumistaan liikehdintään. Vaikka pääkysymykset olivat kullekin haastateltavalle samat, oli heidän tavoissaan kertoa tai tarinallistaa⁸⁹ kyseistä aikaa erilaisia kaavoja. Kävi myös ilmi, että haastateltavien näkemyksissä liikehdinnän alusta ja keskeisistä toimijoista ja tapahtumista oli eroja niin keskenään kuin myös suhteessa historiankirjoitukseen.

Yksi haastatteluissa ilmennyt kaava on, että haastateltava kertoo tarinansa kokonaan omasta henkilökohtaisesta näkökulmastaan. Näissä tapauksissa haastateltavan kertomuksessa pinnalle nousevat ja korostuvat yleensä nimenomaan ne tapahtumat, joissa hän itse on ollut mukana tai ne ilmiöt, jotka jotenkin muuten liittyvät heihin itseensä. Usein varsinkin tätä kaavaa soveltavat tarinat tukeutuvat vahvasti johonkin tiettyyn diskurssiin, jonka ympärille tai jonka läpi koko tarina rakentuu ja suodattuu. Kun näiltä haastateltavilta kysyttiin liikehdinnän alkua, he ajoittivat sen nimenomaan johonkin kansallistunnetta vahvistaneeseen tai yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta kuvanneeseen tapahtumaan tai laajempaan tekemäänsä huomioon. Vaihtoehtoisesti osa haastateltavista aloittaa vastaamisen ikään kuin tilanteen kartoituksella luettelemalla tuolloin vaikuttaneita liikkeitä ja järjestöjä. Usein tällainen haastateltava tukeutuu kronologiaan siinä määrin kuin muistinsa varassa pystyy. Heille on myös tyypillistä ajoittaa liikehdinnän alku nimenomaan johonkin liikkeeseen tai järjestöön. Kolmantena vaihtoehtona haastateltava katsoo liikehdinnän olleen olemassa 1940-luvulta asti ja sitten vain voimistuneen ja tulleen maan alta päivänvaloon 1980-luvun lopulla. Tämän vaihtoehdon kannattajat kuitenkin lopulta paikantavat liikehdinnän alun 1980-luvulle joko johonkin liikkeeseen tai tapahtumaan – todennäköisesti joko siksi, että odottavat haastattelijan toivovan sitä tai/ja koska tunnistavat tavan puhua 1980-luvun liikehdinnästä omana ilmiönään. Seuraavissa alaluvuissa keskityn tarkastelemaan sitä, miten kuva liikehdinnästä muotoutuu näissä kerronnan kaavoissa.

---

⁸⁸ Mihkel, 29.4.2015

⁸⁹ Tässä tutkielmassa sanat ”tarina” ja ”kertomus” eivät esiinny kirjallisuustieteellisessä merkityksessään, vaan niillä viitataan haastateltavan haastattelutilanteessa vastauksissaan sanallistamaan muistotuotokseen.

3.1 VASTARINTAA JA VOIMAANTUMISTA – TAPAHTUMA- JA ILMIOKESKEISET KUVAUKSET LIIKEHDINNÄSTÄ

Tavallisesti historiankirjoituksessa Viron uudelleenitsenäistymisaika ajoitetaan alkaneeksi vuodesta 1987, josta myös oman työni aikarajaus alkaa. Kyseisenä vuonna Moskovassa tehdyt suunnitelmat aloittaa fosforiitin kaivaminen Koillis-Virossa saivat aikaan ympäristöliikkeen voimistumisen, mikä onnistui mobilisoimaan suuria väkijoukkoja ja aloitti dominoefektin, jossa protesteista saatu itseluottamus siivitti ihmiset aina uusiin ja uusiin protesteihin ja liikkeisiin.

Mielenkiintoista onkin, että vaikka osa haastateltavista mainitsi fosforiitin, he eivät pitäneet tätä protestia liikehdinnän alkuna vaan vain muuten tärkeänä tapahtumana. Kertomus ympäristöprotestista rakentui pääasiallisesti **vastarinnan diskurssissa**: koettiin, että kyse oli oman maan eli Viron puolustamisesta venäläisiä vastaan ja tällä vastarinnan kokemuksella nähtiin olleen voimaannuttavia vaikutuksia. Haastattelussaan Marju kertoo, miten ympäristöasioista alettiin kirjoittaa myös esimerkiksi kulttuurilehdessä *Sirp ja Vasar*, miten hänen insinööri-äitinsä kertoi aiotun kaivoksen ympäristövaikutuksista, ja miten aihe herätti hänessä huolta. Hänen fosforiitinvastaisuutensa muodostui käsityksestä ”yhteiskunnallisesta oikeudesta” tai ”kohtuudesta”, ja haastattelussa hän toteaa tämän ajatuksen uponneen itseensä tehokkaasti. Tämän käsityksen väitteet olivat, että 1) Moskovalla ei ole mitään oikeutta vain ilmoittaa aloittavansa kaivaukset Virossa, 2) Moskova suhtautui huolimattomasti ja piittaamattomasti Viron maaperään ja 3) työvoimaksi tuotaisiin ummikkoja vierastyöläisiä muualta Neuvostoliitosta.⁹⁰ Ensimmäinen argumentti kuvastaa näkemystä Virossa heidän (virolaisten?) omana maanaan, johon ei Moskovalla pitäisi olla valtaa. Ensimmäisen ohella erityisesti kolmas argumentti tuo esille ympäristöprotestiin kätkeyttä poliittista agenda: vierastyöläisten ja samalla ei-vironkielisten määrää ei haluttu enää kasvattaa. Hanna ja Toomas olivat fosforiitin osalta Marjun kanssa samoilla linjoilla. Hanna muotoili tilanteen näin: ”venäläiset tahtovat tulla Viron maalle kaivamaan no jotain sellaista, Viron maata niin kuin rikkomaan ja sellaista vaarallista asiaa tekemään”⁹¹. Vastapuolena nähtiinkin siis nimenomaan juuri **venäläiset**, ja Toomas, joka suorastaan piti ympäristösyitä vain sopivana tekosyynä poliittiselle protestille, katsoi protestin antaneen toivoa, että he voivat vastustaa **venäläistämistä**.

---

⁹⁰ Marju, 9.4.2015

⁹¹ Hanna, 2.4.2015, ”(...) venelased tahavad tulla Eesti maal kaevama noh midagi sellist, Eesti maad nagu rikkuma ja sellist ohtilikku asja tegema (...)”

”(...) ensimmäinen pala omenasta oli haukattu ja sitten ihmisistä alkoi ilmeisesti tuntua, että ehkä vielä jossakin saisi hillittyä sitä venäläistämistä tai vietyä asioita eteenpäin (...).”⁹²

Toomakselle fosforiittiprotesti olikin yksi niistä tapahtumista, joista laajempi liikehdintä sai alkunsa.⁹³

Ajatus siitä, että onnistuneeksi koettu protesti kannusti uusiin protesteihin, tulee ilmi myös Andreksen haastattelussa – tosin ei ympäristöprotestin vaan Hirveparkin kokoontumisen (1987) yhteydessä. Andres toteaa, että hän itse oli tuolloin armeijassa eikä siksi voi täysin varmaksi sanoa, minkä verran Hirveparkin tapahtumia on jälkikäteen liioiteltu, mutta huomauttaa sen silti olleen yksi liikehdinnän ensimmäisiä julkisia tapahtumia, ja katsoo protestin saaneen siitä vauhtia.⁹⁴

Mielenkiintoista kyllä, Mihkel esittää haastattelussaan kriittisen näkemyksen vastarinnasta. Hän kertoo uskovansa, että tuolloisessa protestiliikehdinnässä oli oleellisessa määrin kyse protestista byrokratiaa ja järjestelmää kohtaan. Hänen näkemyksensä on, että ihmiset olivat jo niin tottuneita vallitsevaan kansallisuuspolitiikkaan, että pelkkä kansallisuuskysymys ei olisi riittänyt protestiin.⁹⁵

”(...) Arvelen, että todella monet niistä, jotka aikoinaan alkoivat ajaa sitä kansallisuusasiaa, ne oikeastaan taistelivat järjestelmää vastaan. Että se patriotismi oli yksi puoli ja historia, mutta toinen puoli oli yksinkertaisesti se, että järjestelmä oli älytön. (...) Sillä uskon, että järjestelmä olisi niinku toiminut. Sitten ei ehkä se kansallisuustouhu, se että ei saa niiku sellaisia asioita sanoa, ei olisi ylipäättään tullut esille niin terävästi (...).”⁹⁶

Tähän käsitykseen hän kertoo tulleen kuitenkin nimenomaan vasta jälkeenpäin. Mihkel uskoo, että se, mitä tuolloin pidettiin vihana neuvostohallintoa kohtaan olikin ainakin osittain vihaa

---

⁹²Toomas, 23.4.2015, *”(...) esimene tükk õunast on hammustatud siis ilmselt hakkas inimestele tunduma et äkki äkki saab kuskilt veel seda venestamist tagasi hoida või asjadega edasi liikuda (...).”*

⁹³Toomas, 23.4.2015

⁹⁴Andras, 11.4.2015

⁹⁵Mihkel, 29.4.2015

⁹⁶Mihkel, 29.4.2015, *”(...) Ma arvan et väga paljud need kes oma ajal hakkasid seda rahvuse asja ajama, need tegelikult võitlesid süsteemi vastu. Et see patriotism oli üks pool ja ajalugu, aga teine pool oli lihtsalt et süsteem oli nõme. (...) Sest ma arvan, et süsteem oleks nagu töötanud. Siis võib-olla see rahvuse värk see et sa ei tohi nagu seokseid asju ütelda, poleks üleüldse nii, teravalt välja toodud (...).”*

byrokratiaa ja järjestelmää kohtaan, ennemmin kuin etnistä sortoa kohtaan ja perustelee tätä vertauksella uudelleenitsenäistyneeseen Viroon.⁹⁷

”Että ne asiat mistä me niinku sanoimme, että ne on tulleet Venäjältä, ne tulee poistaa, koska me tahdomme hoitaa omia Viron asioitamme omalla tavallamme. Sitten noh, vähintään kolmannes niistä on tullut takaisin. (...)”⁹⁸

Vastarinnan tai vastustuksen diskurssiin luettava haastatteluissa noussut ilmiö oli myös **rauhattomuus ja tyytymättömyys**, joilla niin ikään perusteltiin yhteiskunnallisen protestiliikkeen alkua. Toomaksen näkemyksen mukaan yleinen tyytymättömyys ja puute johtivat siihen, että vuoden 1988 levottomuudet yhdistettynä maanalaiseen toimintaan alkoivat saada järjestäytyneemmän muodon, jonka tuloksena järjestäytyi Eesti Rahvuslikku Sõltumatus Partei, ERSP, (Viron Kansallisen Riippumattomuuden Puolue). Vuoden 1988 ”levottomuuksilla” Toomas viittaa muun muassa siihen, miten Tarton rauhansopimuksen vuosipäivänä hajotettiin koirien kanssa mielenosoituksia ja historianopiskelijat kävivät viemässä (Viron vapaussodan sankarin) Julius Kuperjanovin haudalle kynttilöitä.⁹⁹ Jo Kuperjanovin muistaminen oli neuvostohallinnon kannalta epämieluisaa, mutta varsinkin Tarton rauhan vuosipäivä oli neuvostohallinnon kannalta kiusallinen, koska Tarton rauhassa vuonna 1920 Viro ja Neuvosto-Venäjä solmivat rauhan, joka päätti osana Venäjän sisällissotaa soditun Viron vapaussodan. Kyseisessä rauhassa Neuvosto-Venäjä paitsi sitoutui maksamaan Virolle korvauksia sodasta, se myös lupasi ”ikuisiksi ajoiksi” luopuvansa aluevaatimuksistaan Virossa.¹⁰⁰ Rauhan vuosipäivän viettämisellä oli siis poliittista ja symbolista merkitystä. Toomaksen lisäksi myös Mihkel kertoo Tarton tapahtumia muistellessaan nimenomaan mielenosoituksista, jotka viranomaiset hajottivat koirien kanssa, ja joita hajottamaan yritettiin turhaan saada sotilaitakin Tarton lähistöllä sijainneesta lentotukikohdasta. Näihin mielenosoituksiin kuuluivat ainakin mielenosoitukset Viron vanhana itsenäisyyspäivänä 24. helmikuuta.¹⁰¹ Niin Tarton rauhan vuosipäivän kuin Viron vanhan itsenäisyyspäivänkin tapahtumat vuonna 1988 olivat osa niin sanottujen kalenterimielenosoitusten sarjaa, joka alkoi Molotov-Ribbentropin sopimuksen vuosipäivän mielenosoituksesta Tallinnan Hirvepargissa vuonna 1987. Kalenterimielenosoituksia pidettiin Viron lisäksi myös Latviassa ja

---

⁹⁷ Mihkel, 29.4.2015

⁹⁸ Mihkel, 29.4.2015, *”Et, need asjad mida me nagu ütlesime et need on see Venemaalt tulnud, need tuleb ära kaotada, sest me tahame oma eesti asju omamoodi ajada. Siis noh, kolmanik neist on vähemalt tagasi tulnud. (...)”*

⁹⁹ Toomas, 23.4.2015.

¹⁰⁰ Zetterberg, 2007, 510

¹⁰¹ Mihkel, 29.4.2015

Liettuassa, ja niiden ideana oli kansallisen historian kannalta merkityksellisten päivien ja tapahtumien nostaminen esille ja julkiseen keskusteluun.¹⁰²

Vastarinnan diskurssin ohella osa haastateltavista kuvasi liikehdinnän 1980-luvun jälkipuoliskon tilannetta muutoksen kautta. Voisikin puhua **muutoksen diskurssista**, joka haastatteluissa rakentuu viittauksina Gorbatšovin politiikkaan, ”uuteen aikaan” sekä tapauksiin, joissa viranomaisten reagointi ei enää noudattanutkaan vanhaa totuttua kaavaa. Tässä diskurssissa puhuessaan haastateltavat erosivat toisistaan siinä, katsoivatko he muutoksen kummunneen Gorbatšovin politiikasta vai jättivätkö he muutoksen alkuperän ikään kuin avoimeksi, jolloin korostui mielikuva kansanliikkeestä. Haastateltavista Liina, Rein, Mihkel ja Andres mainitsevat suoraan Moskovan ja/tai Gorbatšovin ja katsovat uuden politiikan olleen keskeisiä liikehdintää alulle panevia osatekijöitä. Historioitsijana Liina osaa katsoa Virossa tapahtunutta liikehdintää osana isompaa kuviota ja jälkikäteen asiaa pohtiessaan yhdistää sen siihen, mitä Neuvostoliitossa kokonaisuutena tapahtui ja katsoo muutoksen alkaneen nimenomaan ”Venäjällä”, kun tilanne Neuvostoliiton keskuksessa alkoi muuttua ”myrskyisemmäksi” huhtikuun 1985 jälkeen. Liinan mukaan virolaiset kuitenkin katsoivat vielä tuolloin parhaaksi seurata rauhassa tilanteen etenemistä.¹⁰³ Itse asiassa myös Kalle katsoo Viron uudelleenitsenäistymistä isommassa kuvassa, ja toteaa sen olleen vain pienen pieni yksityiskohta Neuvostoliiton romahtaessa¹⁰⁴. Rein kertoo Gorbatšovin politiikan johtaneen sensuurin lieventämiseen, mikä kannusti lehtiä kirjoittamaan entistä vapaammin. Sensuurin lieventäminen johti esimerkiksi historiallisten aiheiden käsittelyyn painetussa mediassa, mikä Reinun mukaan kasvatti ihmisten mielenkiintoa menneisyyttä kohtaan ja kannusti kokeilemaan uusia rajoja.¹⁰⁵ Mihkel kertoo aiheesta hieman samaan tapaan. Hänkin katsoo liikehdinnän alun piilleen juuri Gorbatšovin politiikassa: liikehdintä alkoi siitä kun Gorbatšov tuli valtaan ja ”vanha logiikka” ei enää pätenykään. Oleellisia toimijoita tässä uudessa tilanteessa olivat Rahvarinne ja Muinsuskaitse Selts:

"(...) Sitten tuli se Rahvarinne jonka kaikki tietävät. Niin Rahvarinteen kanssa oli aluksi kamalasti pelkoa (...) otetaan kaikki kiinni. Mutta (...) ei otettu. (...) Virossa oli se mielenkiintoinen juttu, niiden nimi oli Muinsuskaitse Selts. Ja se aloitti kaikenlaisia utoja asioita; se oli koko ajan sellainen tunne, että kun tapahtumissa tuli käytyä (...)

---

¹⁰² Muiznieks, 1993, 181-183

¹⁰³ Liina, 29.6.2015

¹⁰⁴ Kalle, 13.5.2015

¹⁰⁵ Rein, 22.4.2015

*vanhan logiikan mukaan kotimatalla sinut olisi pitänyt ottaa kiinni. Mutta ei otettu.*¹⁰⁶

Mihkel myös luonnehtii, että kyseessä oli ”sekava aika”: ”oli yksi neljä viisi vuotta, mikä oli sellainen sekainen aika, jolloin jokainen valitsi itselleen puolen”.¹⁰⁷ Andreksen näkökulma glasnostin aikaansaamaan muutokseen on hieman erilainen. Hän keskittyy enemmänkin populaarikulttuuriin ja nuorta ihmistä ehkä lähempänä olleisiin asioihin varsinaisen järjestöihin ja toimintaan osallistumisen sijaan, vaikka siis liittääkin ne juuri Moskovan uuteen politiikkaan:

*”(...) jostain vuodesta -85, -86, kun Neuvostoliiton Moskovassa alkoivat ne asiat muuttua (...) ja minun mielestäni jo kyllä joskus -85, -86 alkoivat jonkinlaiset merkit, kun minä olin silloin lukiossa (...) No tuli aina vain enemmän aina vain rohkeampaa musiikkia. Ja yhtyeitä, kaikenlaisia punkbändejä eikö vaan, (...) jotka alkoivat, sanotaan niin, neuvostojärjestystä ignoraavalla tai tai haastavalla tavalla niinku... tekemään musiikkia. Alettiin näyttää aina vaan (...) filmiklubeissa sellaisia, no sanotaan uuden ajan rohkeampia elokuvia (...)”*¹⁰⁸

Mielenkiitoista Reinun, Mihkelin ja Andresin tarinoissa on se, että ne tavallaan tunnustavat Gorbatsšovin politiikan merkityksen Viron uudelleenitsenäistymiskaudelle ja siten heidän voisi katsoa liikkuvan jonkinlaisessa perestroika-narratiivissa¹⁰⁹. He tekevät sen kuitenkin omalla tavallaan: valtion politiikka tuodaan mukaan sen kautta, miten se vaikutti ihmisten elämään (tapahtumiin pystyi osallistumaan ja voitiin soittaa uudenlaista musiikkia). Toisin kuin esimerkiksi Ruutsoon ja Selgin esittämässä perestroika-narratiivissa, näiden haastateltavien kertomuksissa perestroikaa ei esitetäkään keinoksi, jolla virolaiset poliitikot yrittivät parantaa Viron asemaa virallista tietä pitkin instituutioissa, vaan perestroika nähdään politiikkana, joka kannusti ihmisiä toimimaan ja vaikuttamaan virallisten instituutioiden ulkopuolella.

---

¹⁰⁶ Mihkel, 29.4.2015, ”(...) Siis tuli see Rahvarinne mida kõik teavad. Nii Rahvarindega oli algus hirmus hirmet (...) pannakse kõik kinni. Aga (...) ei pandud. (...) Eestis oli see huvitav asi, nende nimi oli Muinsuskaitse Selts. Ja tema alustas igasuguseid veidraid asju; see oli kogu aeg selline seoke tunne et kui üritustel sai käidud siis... No vana loogika järgi koduteel peaks sind kinni panema. Aga ei pandud.”

¹⁰⁷ Mihkel, 29.4.2015, ”(...) oli üks neli viis aastad mis oli üks segane aeg millal igäüks valis edale poole (...)”

¹⁰⁸ Andres, 11.4.2015, ”(...) kuskilt aastast 85, 86 kui Nõukogude Liidu Moskvast hakkasid need asjad muutuma (...) ja minu meelest juba küll kuskil 85 86 hakkasid mingisugused märgid, kui mina olin siis keskkoolis (...) No tekkis järjest rohkem järjest julgemat muusikat. Ja ansambleid, igasugust punkbände eks ole, (...) kes hakkasid, ütleme nii, Nõukogude korda ignoreenival või või väljakutsuval moel nagu... muusikat tekema. Hakati näitama järjest (...) filmiklubides järjest niisuguseid no ütleme uue aja julgemaid filme(...)”

¹⁰⁹ kts. Ruutsoo & Selg, 2012

Kaikissa haastatteluissa muutosta ei liitetä suoraan Moskovan politiikkaan, vaan sen katsotaan nousseen nimenomaan ihmisistä itsestään. Esimerkiksi Toomaksen kertomus rakentuu paikoitellen muutoksen diskurssissa, mutta hän ei linkitä muutosta suoraan perestroikaan ainakaan siten, että nimeäisi sen liikehdinnän alkutekijäksi. Vasta haastattelun lopussa hän haluaa lisätä, että hänen mielestään oli hyvä, että myös Moskovassa käytiin ajamassa Viron asiaa. Hän esimerkiksi muistelee, että hänen lähtiessään armeijaan oli heitä palvelukseen astuvia saattamassa vanhoja koulukavereita, jotka alkoivat laulaa lauluja, joiden laulamista julkisella paikalla ei vielä vähän aikaisemmin olisi voinut kuvitellakaan. Tämä on myös hyvä esimerkki siitä, miten muutoksen ja vastarinnan diskurssit ilmenevät limittäin. Toomaksen armeijaan lähdön tapahtumat kertovat omalta osaltaan poliittisessa ilmapiirissä tapahtuneesta muutoksesta, jonka ansiosta jokin, mikä oli ennen ollut mahdotonta, olikin nyt mahdollista. Toistaalta tässä piilee myös vastarinnan elementti, sillä Toomas kertoo tuon kokemuksen nimenomaan vahvistaneen tunnetta siitä, että neuvostovalta ei voi heille enää mitään.¹¹⁰ Vastaavasti myös Hanna kertoo liikehdinnän ajasta nimenomaan muutoksen kautta: ideat ja tieto liikkuvat ja asioista alettiin keskustella. Hän esimerkiksi painottaa, että Tartossa järjestettiin ”koko ajan” erilaisia keskustelutapahtumia, ja nostaa yhtenä keskeisenä henkilönä Marju Lauristinin, joka opetti journalistiikkaa, jakoi opiskelijoille kiellettyjä tekstejä ja piti puheita demokratiasta.¹¹¹

Omalla tavallaan muutoksen diskurssissa liikkuu kertomuksessaan myös Kalle. Hän kuitenkin kytkee liikehdinnän nimenomaan **politiikkaan**: itsenäistymisliikehdintä oli hänelle poliittinen muutos ja hän poliittisesti passiivisena sulki politiikan täysin elämänsä ulkopuolelle eikä sen vuoksi kiinnittänyt huomiota itse liikehdintäänkään. Kallen mukaan muutoksia kyllä oli nähtävissä, mutta ne tapahtuivat hitaasti eivätkä vaikuttaneet voimakkaasti opiskelijoiden elämään.¹¹² Vaikka hän näin kertoo myös itsestään poliittisesti passiivisena, luo hän samalla myös kuvaa itse liikehdinnästä jonakin sellaisena, mikä oli nimenomaan poliittista ja jopa mahdollista sulkea oman elämän ulkopuolelle. Kalle ajoittaa liikehdinnän alun Hirveparkin ja Molotovin-Ribbentropin-sopimuksen vuosipäivän tapahtumiin, mutta toteaa, että ne olivat hänelle aivan tavallisia uutisia, jotka eivät herättäneet liiemmin huomiota. Hän selittää, että Gorbatšovin aikana tapahtui koko ajan niin paljon ja koko ajan jossain pidettiin puheita, että mikään tällainen ei tuolloin erottunut massasta ja kiinnittänyt hänen huomiotaan.

---

¹¹⁰ Toomas, 23.4.2015

¹¹¹ Hanna, 2.4.2015

¹¹² Kalle, 13.5.2015

”Että joo oikeastaan oli glasnost, ja ja oli perestroika ja kun ne olivat niin uudet asiat, niin kukaan ei osannut (...) minä en osannut, siellä nähdä sitä sellaista vapausliikehdintää, uudelleenitsenäistymisliikehdintää sitä uutta politiikkaa”¹¹³

Vasta laulavan vallankumouksen alkaessa vuonna 1988 hän alkoi kiinnittää huomiota alkaneeeseen liikehdintään, mutta ei osannut arvella, mitä siitä lopulta seuraisi. Kalle alkoi omien sanojensa mukaan ymmärtää yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta vasta 1990-luvun ensimmäisinä vuosina. Mielenkiintoisesti hän sijoittaa varsinaisen muutoksen alkamaan vasta juhannuksesta 1992, jolloin Viro vaihtoi valuuttansa ruplasta Viron kruunuun.¹¹⁴

”Ja minä voin häpeäkseni tunnustaa, että minulle, kun nyt kysytään, että milloin Viro uudelleenitsenäistyi, minä voin kyllä ilmoittaa, että se oli vuonna -91. Mutta... sisimmässäni minulle Viro uudelleenitsenäistyi juhannuksena 1992, kun tuli Viron kruunu. Että se oli oikeastaan minulle se, että vuonna -90 joku Toompealla otti vastaan jonkun julistuksen, minulle se oli noh (...) todella vähäpätöinen asia. Se oli yksi osa (...) nykyään sitä pidetään tärkeänä, minulle sillä ei ole mitään merkitystä. (...) -92 tuli Viron kruunu ja se on se hetki minun mielestäni että sitten oli Viro itsenäinen. Että niin kauan kuin Viro oli muodollisesti itsenäinen mutta siellä oli voimassa neuvostoraha, niin noh (...) Siitä hetkestä kun Virolla oli oma raha, siitä hetkestä voimme sanoa että Viro on itsenäinen. (...) Sillä se oli oikeastaan se mikä muutti elämän. Ja se muutti ihmisten ajatuksia ja kaikkea jokapäiväistä elämää. Minulle kesäkuu -91 ja syyskuu -91 ei ollut erityisesti mitään.(...) oikeastaan neuvostovalta jatkui edelleen. Niin kauan kuin oli rupla, niin kauan ei ollut Viroa.”¹¹⁵

”Muistan tosi hyvin sen että kävin vielä vuoden -92 alussa kävin Venäjällä, autolla, rajan yli, pimeästi, vaikka nyt väitettävästi oli joku raja, ja ja oli niin kuin kaksi erillistä valtiota, mutta todellisuudessa niin ei ollut. Todellisuudessa elämä muuttui

---

¹¹³ Kalle, 13.5.2015 *”(…) Et jah tegelikult glasnost oli, ja ja perestroika oli ja kuna need olis nii uued asjad keegi ei osanud (...) mina ei osanud, seal näha sellist nagu vabadusliikumist, taasiseseisvumisliikumist, seda uut poliitikat (...)”*

¹¹⁴ Kalle, 13.5.2015

¹¹⁵ Kalle, 13.5.2015, *”(…) Ja ma võin häbiga tunnistada, et minu jaoks, kui praegu küsitakse, et millal Eesti taasiseseisvus, ma võin küll teatada, et see oli aastal -91. Aga... sisimus minu jaoks Eesti taasiseseisvus jaanipäeval 1992 kui tuli Eesti kroon. Et see oli tegelikult minu jaoks see, et 90. aastal keegi Toompeal mingi deklaratsioon vastu võttis, minu jaoks oli see noh (...) ülevähese tähtsusega asi. See oli üks osake (...) seda pragu tähtsustatakse, minu jaoks sellel ei ole mingit tähtsust. (...) -92 tuli Eesti kroon ja see on see hetk minu meelest et siis oli Eesti iseseisev. Et seni kaua kui Eesti oli formaalselt iseseisev, aga seal kehtis nõukogude raha, siis noh (...). Sellest hetkest kui Eestil oli oma raha, sellest hetkest võime öelda et Eesti on iseseisev. (...) Sest see oli tegelikult see mis muutis elu. Ja see muutis inimeste mõtteid ja kõike igapäeva elu. Minu jaoks juuli -91 ja september -91 ei olnud mitte midagi eriti. (...) tegelikult nõukogude võim kestis ikka edasi. Kuni oli rubla, seni kaua ei olnud Eestit. (...)”*

kuitenkin -92. -92 kesä oli se kun raja meni kiinni, tuli toinen raha... no kaikki kaikki kaikki, kaikki elämä muuttui -92 kesällä. Ei -91 kesällä.”¹¹⁶

Voisi ehkä sanoa, että Kallen tarinassa muutoksen ja poliittisuuden diskurssit limittyvät **itsenäisyys- ja Viro/Venäjä-diskurssiin**: hän hahmottaa Viron uudelleenitsenäistymistä muutoksen kautta, mutta hänen kohdallaan muutos, jonka puitteissa itsenäistyminen rakentuu, ei olekaan ensisijaisesti kytköksissä itse liikehdintään vaan itsenäisyyden käsitykseen ja määrittelyyn. Hän kyllä kertoo siitä, miten Gorbatšovin aikana politiikka muuttui ja kaikenlaista tapahtui koko ajan. Varsinainen muutos alkoi kuitenkin vasta suljetun rajan ja oman rahan saamisen myötä, koska vasta ne hänen kokemuksensa mukaan vaikuttivat laajasti elämään. Esimerkkeinä kruunun myötä tulleista muutoksista hän mainitsee esimerkiksi hyperinflaation päättymisen ja markkinatalousjärjestelmän. Vaikuttaisikin siltä, että Kalle katsoo muutosta arkipäivään vaikuttaneiden asioiden kuten talouden näkökulmasta, eikä niinkään kansallisen itseluottamuksen tai muiden abstraktioiden asioiden kautta. Hänen kertomuksessaan itsenäisyys-diskurssi rakentuu erityisesti siinä, miten hän luo eroa itsenäisen Viron ja Venäjän/Neuvostoliiton välille: ennen kruunua Virossa olivat voimassa ”neuvostoraha” ja ”neuvostovalta” ja Viron ja Venäjän välillä oli vain ”väitettävästi (...) joku raja”. Samaten hän ilmaisee melko vahvasti sen, että itsenäisyysjulistuksella ja muodollisella itsenäisyydellä ei ollut hänen silmissään mitään todellista merkitystä. Kalle nostaa esille myös taloudellista itsenäisyyttä ajaneen ohjelman Isemajandav Eesti eli IME (suomeksi ”ihme”). Tätäkin hän katsoo nimenomaan itsenäisyyden/Viro-Venäjä -diskurssin läpi muistelllessaan, miten hänen isänsä oli kommentoinut ideaa ohjelmasta näin:

”(...) se on tosi kiva ajatus, mutta se on absurdi ja haihattelua, siksi että taloudellisesti itsenäistä Viroa ei ole mahdollista tehdä erikseen. Sitä varten tulee laittaa raja kiinni. Venäjän kanssa. Ja sitä venäläinen ei salli, piste. (...)”¹¹⁷

Kuten lainauksesta on nähtävissä, Viron asema ja itsenäisyyden raamit on nähty nimenomaan suhteessa Venäjään ja miten Viron itsenäisyydessä tai itsenäisyydettömyydessä kyse nähdään olevan nimenomaan eräänlaisesta Viron ja Venäjän vastakkainasettelusta ja niiden välisen eron

---

¹¹⁶ Kalle, 13.5.2015, ”(...) mäletan väga hästi seda et ma käisin veel 92. aasta alguses käisin Venemaal, autoga, üle piiri, mustalt, kuigi nüüd väidetavalt oli mingi piir, ja ja oli nagu kaks eraldi riiki aga tegelikkuses seda ei toimunud. Tegelikult elu muutus ikkagi -92. -92 suvi oli see kui läks piir kinni, tuli teine raha... no kõik kõik kõik, kõik elu muutus -92 suvel. Mitte 91 suvel. (...)”

¹¹⁷ Kalle, 13.5.2015, ”(...) see on väga tore mõte, aga see on absurdne ja teostamatu, sellepärast et isemajandavat Eestit ei ole võimalik eraldi teha. Selleks tuleb piir kinni panna. Venemaaga. Ja seda venelane ei luba, punkt. (...)”

selväksi tekemisestä. Vastassa ei ole monikansallinen **neuvostoliittolainen** vaan nimenomaan **venäläinen** ja kaikessa olisi ollut kyse nimenomaan Viro-Venäjä -suhteista.

IME-ohjelma ja itsenäisyys-/Viro-Venäjä-diskurssi nousivat esille myös Hannan haastattelussa. Hänkin näki sen selkeästi liitettyä itsenäisyyteen tai jonkinasteiseen itsemääräämisoikeuteen, mutta kertoo ajatelleensa, että se olisi ollut hieno juttu, että Neuvosto-Viro olisi saanut laajennettua itsemääräämisoikeuttaan *Neuvostoliiton sisällä*. Hän kertoo, ettei tuolloin nähnyt mitään ristiriitaa siinä, että Virolla olisi oma talous ja kansallistunnukset, mutta ei täyttä poliittista itsenäisyyttä.¹¹⁸

Itsenäisyyden diskurssi muodostuu haastatteluissa nimenomaan 1980-luvun ja 1990-luvun Viron poliittisen aseman uudelleenmuotoutumista koskevissa näkökulmissa ja siten sen näkökulma on nimenomaan siinä, miten Viron asema määritellään. Tätä diskurssia lähellä on kuitenkin myös eräs toinen diskurssi, johon osa haastateltavista selkeästi viittasi: **kansallisen heräämisen/kansallistunteen diskurssi**. Tämä diskurssi liittyy edellä mainittuun muutoksen diskurssiin ja tulee osittain ilmi sen yhteydessä, mutta osittain myös nimenomaan haastateltavien käyttämässä sanoissa ”heräämisaika”, ”vapausliikehdintä”, ”sinimustvalge” ja ”*eesti aeg*”, joista toisiksi viimeistä käytetään suoraan kansallislipun nimen merkityksessä ja viimeistä nimityksenä sotaa edeltäneelle itsenäisen Viron ajalle. Marju puhuu haastattelussa liikehdinnästä koko ajan nimenomaan ”vapausliikehdintänä” (”*vabadusliikumine*”) ja käyttää ajasta sanaa ”herääminen” (”*ärkamine*”). Puhuessaan ”heräämisajasta” Marju liittyy Ruutsoon ja Selgin määrittelemän heräämisaika-narratiivin piiriin, ja ilmentää virallisesti vallalla olevaa narratiivia. Sekä Marju että Hanna ajoittavat itsenäistymisliikehdinnän alkamisen nimenomaan *sinimustvalgen* julkiseen esittämiseen.¹¹⁹ 1970-luvun lopussa alkanut venäläistämispoliittikka aiheutti 1980-luvun ensimmäisinä vuosina erinäisiä rauhattomuuksia virolaisten alkaessa protestoida venäläistämistä vastaan.¹²⁰ Marju kertoo, että hänen ollessaan vielä koulussa, vuonna 1980 tai 1982, Looming-nimisessä aikakauslehdessä ilmestyi runo, jonka säkeiden ensimmäisistä kirjaimista muodostui sana ”*sinimustvalge*”. Hän kertoo vieneensä tuon kyseisen numeron kouluun muiden luettavaksi. Samassa yhteydessä hän kertoo, miten he muiden koululaisten kanssa menivät lakkoon tarkoituksenaan tukea kaupungilla järjestettyjä mielenosoituksia.¹²¹ Kyseessä saattoivat olla vuoden 1980 lokakuussa Tallinnassa järjestetyt venäläistämistä vastustaneet mielenosoitukset, jotka

---

¹¹⁸ Hanna, 2.4.2015

¹¹⁹ Hanna, 2.4.2015, Marju, 9.4.2015

¹²⁰ Zetterberg, 2007, 714

¹²¹ Marju, 9.4.2015

juonsivat juurensa syyskuusiin tapahtumiin: kaupungissa oli järjestetty jalkapallo-ottelun yhteydessä punk-konsertti, jonka innoittamien nuorten mielenosoitukset hajotettiin ja mieltään osoittaneita nuoria pidätettiin¹²². Toinen vaihtoehto on, että kyseessä oli jo vuoden 1980 lokakuu, jolloin koululaiset järjestivät Tallinnassa mielenosoituksia, joissa vaadittiin Virolle vapautta¹²³. Marju kertoo vastanneensa koululaisten lakon syytä kyselleelle opettajalleen, että he lakkoilevat, koska eivät saa puhua Viron tasavallasta ja historiasta.¹²⁴ Vastaavasti Hanna muistelee nähneensä *sinimustvalge*'n vuonna 1988 vanhana Viron itsenäisyyspäivänä sekä koulun salissa kevätjuhlassa. Täysin varma hän oli siitä, että saman vuoden kesällä Eestimaa laul -tapahtumassa osallistujille jaettiin sinimustavalkoisia nauhoja. Hannalle nimenomaan juuri trikolorin julkinen esittäminen oli liikehdinnän alkuhetki, koska se antoi uskoa: jos viranomaiset joustavat niin paljon, että antavat kansallisvärien kohdalla periksi, tulevat he todennäköisesti joustamaan pian muuallakin.¹²⁵ Reinun haastattelussa kansallisvärit ja niiden merkitys tulevat esille yhteydessä Muinsuskaitsepäevad -tapahtumaan: kun viranomaiset eivät puuttuneet lippujen julkiseen käyttöön, Rein tulkitse sen merkiksi siitä, että rajoituksia ei enää ole¹²⁶. Muinsuskaitsepäevad oli merkityksellinen myös Marjulle, joka nimesi sen koko liikehdinnän varsinaiseksi alkamiskohdaksi¹²⁷.

Kansallistunteen diskurssiin voisi katsoa limittyvän myös **yhtenäisyyden diskurssin**. Yhtenäisyyden kokemus tulee esille erityisesti Hannan haastattelussa: hän korostaa useaan otteeseen, miten yhtenäinen Viron kansa tuolloin oli:

”ihmisissä oli mieletön euforia, se yhteyden tunne oli ihmisten välillä niin suuri”.¹²⁸

*”Kaikki se että olet siellä niiden satojen tuhansien ihmisten keskellä siellä lauluaukiolla yhdessä (...) laulat jotain yhdessä (...) Kansa oli tavattoman yhtenäinen, tavattoman yhtenäinen”*¹²⁹

Esimerkiksi juuri Eestimaa laul'un kaltainen tapahtuma vahvisti yhtenäisyyttä ja oli omiaan jättämään vahvan muistijäljen. Esimerkiksi Anna, joka kertomansa mukaan ei osallistunut liikehdintään lainkaan vaan seurasi tapahtumia vain median välityksellä, kertoo kuitenkin

---

¹²² Zetterberg, 2007, 714

¹²³ Raun, 2001, 196

¹²⁴ Marju, 9.4.2015

¹²⁵ Hanna, 2.4.2015

¹²⁶ Rein, 22.4.2015

¹²⁷ Marju, 9.4.2015

¹²⁸ Hanna, 2.4.2015, ”inimestes oli tohutu eufooria (...) see ühtsustunne oli inimeste vahel nii suur”

¹²⁹ Hanna, 2.4.2015, ”Kõik see et oled seal nende sadade tuhandate inimeste sees seal lauluväljakul koos (...) laulad midagi koos (...) Rahvas on tohutulult ühtne, tohutulult ühtne”

osallistuneensa Eestimaa laul -tapahtumaan ja sen olleen hänelle vaikuttava kokemus¹³⁰. Haastatteluissa tällainen kokemus yhtenäisyydestä pitää sisällään myös uskon muutokseen ja siihen, että yhdessä olisi mahdollista muuttaa asioita. Tämä tulee esille myös esimerkiksi siinä, miten Toomas muistaa armeijanlähtönsä hetkellä laulettujen laulujen antaneen tunteen, että he voivat vastustaa neuvostovaltaa¹³¹. Tarkastellessaan Viron uudelleenitsenäistymistä modernin vallankumouksen näkökulmasta Pentti Grönholm kirjoittaa tästä samasta ilmiöstä: ihmisten keskuudessa leviävä euforian tunne heidän nähdessään vanhan vallan otteen hellittävän lisää kokemusta kaikkivoipaisuudesta, ja tästä kokemuksesta liikehdintä saa lisää voimaa¹³².

Yksi liikehdinnän aikaa käsitelleissä vastauksissa esiintynyt diskurssi oli kuitenkin myös **pelko**. Tämä tulee esille varsinkin Triinun tarinassa. Haastattelussa hän kertoo 20–28-vuotiaana eli noin vuosina 1989–1997 kokeneensa pelkoa siitä, miten Virolle käy ja pohtineensa, uskaltaako hän esimerkiksi perustaa perhettä juuri tuon pelon vuoksi. Haastattelu tehtiin keväällä 2015 ja haastatteluajan turvallisuuspoliittinen tilanne onkin Triinun kertomassa mielenkiintoisella tavalla vuorovaikutuksessa hänen uudelleenitsenäistymisaikaa koskevien muistojensa kanssa: Ukrainan sota oli tuonut nuoruusaikaisen Venäjän-pelon takaisin ja hän kertoo kuulleensa muiltakin siitä, miten sama vanha pelko on alkanut kalvaa mieltä. Tällä kertaa hän tosin pelkää jo olemassa olevien lastensa puolesta.¹³³ Andres ei varsinaisesti puhu pelosta, mutta Ukrainan tilanne nousee esille hänenkin haastattelussaan: hän kertoo olevansa valmis puolustamaan maataan ja Ukrainan tilanteen puhuttavan ja koskettavan hänen korporaatiotovereidensa keskuudessa.¹³⁴

Näistä tapahtumia ja ilmiöitä painottaneissa kertomuksissa liikehdinnän ajasta on siis nähtävissä hieman erilaisia mutta myös toistensa kanssa limittyviä diskursseja. Niistä ainakin vastarinnan sekä kansallistunteen diskurssien voisi nähdä heijastavan Ruutsoon ja Selgin nimeämiä laulavan vallankumouksen ja heräämisajan narratiiveja. Mielenkiintoista kylläkin, haastatteluaineistossani esimerkiksi laulujuhlat saivat suhteellisen vähän huomiota, ja vain Kalle nimesi sen liikehdinnän alkukohdaksi. Hannan haastattelussa laulujuhlat saivat kuitenkin huomiota ja hänen sekä Toomaksen kokemukset virolaisten yhtenäisyydenkokemuksista sopivat vakiintuneisiin narratiiveihin. Liikehdintää käsitellään kuitenkin yleisesti ottaen aineistossani melko monipuolisesti

---

¹³⁰ Anna, 5.5.2015

¹³¹ Toomas, 23.4.2015

¹³² Grönholm, 2012, 172-173

¹³³ Triin, 20.4.2015; Haastattelu toteutettiin huhtikuun 2015 lopulla, ja taistelut Ukrainassa olivat jatkuneet Minskin tulitaukosopimuksesta huolimatta. <http://yle.fi/uutiset/3-8349242>, viitattu 6.3.2017

¹³⁴ Andres, 11.4.2015

niin muutoksen, politiikan ja kansallistunteen kautta, mutta myös pelon ja ylipäätään Viron itsenäisyyden pohtimisen kautta. Mielenkiintoista aineistossa on myös se, että vaikka osa haastateltavista yhdisti ja tunnusti Moskovan politiikan olleen oleellisessa osassa liikehdinnän alkamisessa, he eivät tunnustaneet sen merkitystä siinä, miten Viron asiaa yritettiin ajaa virallista tietä tai virolaisten poliitikkojen roolia ylipäätään. Sen sijaan perestroika ja glasnost nähdään voimana, jonka ottivat käyttöönsä neuvostoinstituutioiden ulkopuolella toimivat ihmiset.

3.2 TOISINAJATTELIJOITA JA OIKEIDEN KANSALAISTEN KARTOITUSTA – JÄRJESTÖ- JA LIIKEKESKEISET KUVAUKSET LIIKEHDINNÄSTÄ

W.-M.J.: Mikä on sinun mielipiteesi että milloin ja miten se [liikehdintä] alkoi?

Rein: Tärkein kysymys on kuka sen ensimmäisenä aloitti. [nauraa]

W.-M.J.: No sitten.

Rein: Siitä taistelevat [edelleenkin] keskenään meidän tärkeimmät poliitikot.¹³⁵

Edellisessä aluvuossa toin esille haastatteluissa nousseita diskursseja ja sitä, miten osassa haastatteluista liikehdinnän alku sijoitettiin johonkin tapahtumaan tai ilmiöön. Toinen haastatteluissa esiintynyt tapa lähestyä kysymystäni liikehdinnän alusta on paikantaa se johonkin tiettyyn toimijaan, joka yleensä oli jokin järjestö. Haastattelussaan Rein aloitti liikehdinnän paikantamisen selittämällä näkemystään siitä, keitä liikehdintään osallistuneet ylipäätään olivat.

”(...) sen verettömän vapaustaistelun aloittajien joukossa NLKP:n jäseniä he eivät olleet. Kommunistit eivät aloittaneet mitään vaikka he itse sanovat muuta. He tulivat hädissään mukaan kun iso osa heistä (...) katsoivat että jaaha nyt on asia niin ja eikö vaan. pitää vaihtaa puolta. (...)”¹³⁶

---

¹³⁵ Rein, 22.4.2015, *W.-M.J.: Mis on sinu arvamus et millal ja kuidas see algas?*

Rein.: Kõige tähtsam küsimus on kes oli esimene kes algatas (naurua)

W.-M.J.: No siis

Rein.: Selle pärast võitlevad meie tähtsamad poliitikud omavahel.

¹³⁶ Rein, 22.4.2015 „(...) selle veretu vabadusvõitluse initsiaatorite hulgas NLKP liikmed nad ei olnud. Kommunistid ei algatanud midagi, kuigi nad ise räägivad teist juttu. Nemad tulid hädaga kaasa kui suur osa neist (...) vaatasid kiiresti et jaha nüüd on asi nii ja eks ole, tuleb poolt vahetada. (...)”

Kuten Reinun puheenvuorosta on nähtävissä, hän sulkee kommunistisen puolueen eli käytännössä virallisissa neuvostojärjestelmän instituutioissa toimineet poliitikot pois liikkeen todellisten ja rehellisten toimijoiden joukosta. Tämä käy sikäli järkeen, että kuten jo edellisessä alaluvussa tuli esille, Rein kuuluu niihin haastateltaviin, jotka kyllä tunnustavat perestroikan roolin liikehdinnän mahdollistajana, mutta jotka eivät tunnusta virallista tietä tapahtunutta vaikuttamista. Hänen näkemyksessään toimijoita ovat siis ihmiset, ja selittää, että oikeastaan kyseessä oli aika, jolloin nuoriso ja vanhempi väestö löysivät toisensa: näillä kahdella ryhmällä ei ollut mitään menetettävää ja he pystyivät tavallaan liittoutumaan keskenään, kun taas keski-ikäiset pelkäsivät työuransa ja asemansa takia ja olivat siksi varovaisempia. Ikäpolviseikan lisäksi Rein kiinnittää huomiota alueellisiin eroihin: hän toteaa, että siihen mitä ihmiset uskalsivat tehdä, vaikutti se, asuivatko he alueella, jossa oli esimerkiksi mellakoiden hajottamiseen soveltuvia armeijan joukkoja. Esimerkiksi Tartossa tilanne oli Tallinnaan verrattuna vapaampi, koska Tarttoon sijoitetut ilmavoimien sotilaat eivät soveltuneet väkivaltaisiin yhteenottoihin siviilien kanssa. Rein oli myös havainnut miesopiskelijoiden keskuudessa eroja siinä, olivatko nämä jo suorittaneet asepalveluksensa vai eivät: ne jotka eivät olleet vielä olleet armeijassa, olivat hänen mukaansa paljon varovaisempia ja pelokkaampia, koska heitä saatettiin vielä uhata esimerkiksi lähettämällä Afganistanin sotaan.¹³⁷

Haastatteluissa, joissa liikehdintä kuvattiin pääsääntöisesti jonkin järjestön tai liikkeen kautta tai jossa liikehdinnän alku sijoitettiin nimenomaan johonkin näistä, korostui yhtenä järjestöistä Eesti Rahvusliku Sõltumatusse Partei eli ERSP (Viron Kansallisen Riippumattomuuden Puolue) ja siihen läheisesti liittynyt Kodanike Komitee (Kansalaisten Komitea), sekä toisena liikkeenä *muinsuskaitse liikumine* eli suoraan käännettynä muinaisuudensuojeluliike. Tämä oli eräänlainen kulttuuriperinnönsuojeluliike, joka ymmärrettiin sekä laajempaan että myös organisoituna ja keskitettynä esimerkiksi Muinsuskaitse Seltsiin.

Yksi liikehdinnästä tätä kautta kertovista haastateltavista on Ella, joka pitää ERSP:tä liikehdinnän varsinaisena alkuna, mutta mainitsee myös *muinsuskaitse*. ERSP:een yhdistettiin muissakin haastatteluissa liikehdinnän alkaminen Tartossa¹³⁸. Ellan näkemyksensä mukaan ERSP oli näistä kahdesta kuitenkin tärkeämpi ja vakavampi, kun taas Muinsuskaitse Selts ei hänen mielestään keskittynyt oleellisimpiin asioihin vaan pääasiassa historiaharrastukseen. ERSP-mielisyyden perustella vaikuttaisi siltä, että oleellisia asioita olisivat olleet Ellalle nimenomaan poliittiset teemat

---

¹³⁷ Rein, 22.4.2015

¹³⁸ Haastatteluaineisto, 2015

sekä itsenäisyyden ajaminen. ERSP on Ellan tarinassa se liike, johon hän palaa yhä uudestaan ja jota hän suuresti ihailee, koska liikkeen johtohahmot olivat hänen silmissään hienoja ja rohkeita ihmisiä ajaessaan Viron itsenäisyyttä jopa omasta turvallisuudestaan ja hyvinvoinnistaan piittaamatta¹³⁹.

”(...) Siellä on kuitenkin ERSP:n ihmiset jotka olivat no vankileirissä istuneet ja he kuitenkin tiesivät niitä asioita. Ja... se on kuitenkin minkä sä tunnet olevan todella oleellista se, siinä mielessä että sä tunnet että sä olet siellä osa siitä kolmekymmenhenkisestä salissa istuvasta porukasta, ja sä tunnet että se on jotain oleellista. Se, että sanotaan, (korporaation nimi) teimme uudelleen että se oli niin kuin... se oli sellainen että mitä sai itse tehdä. Mutta me emme tunteneet, että sillä on niin suuri poliittinen arvo emmekä me halunneetkaan olla niin kamalan poliittisia, vaikka se oli just sellainen vähän niin kuin kielletty (...) kuitenkin maanalainen jossain mielessä, mutta ei siinä mielessä jos vertaat ERSP:hen ja Muinsuskaitseen. Mutta no erityisesti ERSP kun Muinsuskaitse oli suorastaan leikkiä (...) ERSP:ssä oli kuitenkin ihmisiä jotka olivat kiitos sille että heillä oli jonkinlaiset erilaiset näkemykset, he riskeerasivat kuolemalla (...) että se ei ollut leikkiä, se oli vaarallista. Sillä historiaa voisi kääntää niin tai voisi kääntää näin. Ja kaikki opiskelijat eivät uskaltaneet mennä sinne. Se oli vakava juttu. Se oli tosi vakava juttu. (...)”¹⁴⁰

Tämä sitaatti Ellan haastattelusta on monella tapaa mielenkiintoinen ja valaiseva. Ensinnäkin hän luo kuvaa ERSP:stä poliittisena, vankileireillä olleiden toisinajattelijoiden ryhmänä, jonka toiminta oli vaarallista; ja toisaalta Muinsuskaitsesta, joka oli sen verran oleellinen, että ansaitsee tulla mainituksi ERSP:n ohella, mutta joka kuitenkin oli vaaraton. Tämän eron lisäksi Ellan puheenvuorosta voi tehdä tulkinnan, että hänelle liikehdinnässä oli kyse nimenomaan poliittisesta liikehdinnästä ja että ERSP:n kaltainen poliittisesti radikaalimpi järjestö oli jotenkin todellisempaa tai parempaa liikehdintää kuin ”pelkkä” kulttuuriperinnön vaaliminen tai sitaatissa mainittu

---

¹³⁹ Ella, 14.8.2015

¹⁴⁰ Ella, 14.8.2015, *”(...) Seal on ikka ERSP's inimesed kes olid no vangilaagris istunud ja nemad ikka teadsid neid asju. Ja... see on ikka mis sa tunned ikka tõesti oluline see, selles mõttes et sa tunned et sa oled seal osa sellest kolmekümnesest saalis istuvast kambast, ja sa tunned et see on midagi olulist. See, et ütleme, (korporatsiooni nimi) tegime me uuesti et see oli nagu... see oli seoke et mida sai ise teha. Aga me ei tundnud et see on nii suur poliitiline väärtus on ja me ei tahtnudki nii hirmus poliitilised olla, kuigi see oli just selline natukene nagu et, no ta oli keelatud (...) siiski pörandaalune mingis mõttes, aga samas mitte selline kui sa võrdled ERSP ja Muinsuskaitsega. Aga no eriti ERSP kui Muinsuskaitse oli lausa mäng (...) ERSP's olid ikka inimesed kes olid tänu sellele et neil oli mingisugused teised vaated nad riskisid surmaga (...) et et see ei olnud naljamäng see oli ohtlik. Sest ajalugu võis keerata nii ja võis keerata naa. Ja iga üliõpilane ei julgend sinna minna. See oli tõsine asi. See oli väga tõsine asi. (...)”*

opiskelijajärjestötoiminta (opiskelijajärjestöihin palataan myöhemmin omassa pääluvussaan). Vaikuttaa myös siltä, että ERSP:n ympärillä leijunut vaarantuntu vahvistii tätä näkemystä.

Ainakin osittain ERSP:hen liittynyt liike oli Kodanike Komitee. Ellan mukaan kyseinen liike yhdisti ihmisiä sosiaaliseen asemaan ja ikään katsomatta - poliittisista vangeista vanhuksiin ja opiskelijoihin ja hän korostaa sitä, miten kaikki yrittivät tehdä Viron hyväksi jotain.¹⁴¹

”(...) Eesti Kodanike Komitee olivat kuitenkin siinä mielessä että kyllähän minäkin autoin siinä (...) ihmeenpienenä osasena. Mutta se on kuitenkin hieno asia että kaikki ihmiset saatiin kartoitettua että ketkä ovat (...) vanhempiensa ja syntymänsä ja isovanhempiensa [kautta] lailliset Viron kansalaiset. Ja se on kuitenkin, että se on yksi tosi vahva liike. Se oli tosi tosi tosi vahva liike. Se oli, se antoi tunteen ja siinä oli, ja jokainen teki jotain pientä lentolehtiä tai no ehkä ei jokainen, mutta monet pelkäsivät (...)”¹⁴²

Ella antaakin kuvan, että Kodanike Komitee oli iso juttu, johon ”kaikki” lähtivät innolla mukaan vaikkakin sitten edes pienellä panostuksella. Mielenkiintoista ja hänen ajatteluaan avaavaa on, että perustellessaan tämän liikkeen hienoutta hän vetoaa siihen, että näin saatiin kartoitettua ne ihmiset, jotka olisivat sukupuunsa perusteella Viron tasavallan kansalaisia. Kun tähän lisätään hänen näkemyksensä siitä, että ”kaikki” olivat toiminnassa jotenkin mukana, tulee ilmi kaksi asiaa. Ensinnäkin hänelle oli tärkeää niin sanottu jatkuvuuden periaate, jonka mukaan oikeita virolaisia olivat ne, jotka joko itse tai joiden vanhemmat tai isovanhemmat olivat olleet itsenäisen Viron tasavallan kansalaisia. Toisekseen vaikuttaa siltä, että hän tunnustaa 1980-luvun liikehdinnän toimijoina vain nämä ihmiset ja tavallaan sulkee tuon kansalaisuusmääritelmän ulkopuoliset ihmiset tarinastaan pois. Hän näyttäisi jossain määrin myös olettaavan, että kaikki kyseisen kansalaisuusmääritelmän mukaiset virolaiset olisivat olleet jotenkin mukana, vaikkakin toteaa, että kaikki eivät uskaltaneet lähteä mukaan. Tässäkin tosin ainoa hänen antamansa selitys on pelko.

---

¹⁴¹ Ella, 14.8.2015

¹⁴² Ella, 14.8.2015 *”(...) Eesti Kodanike Komiteede asi ikkagi selles mõttes, et eks ma ka aitasin selles kaasa (...) väga väikene imetillukese mutrina. Aga see on ikkagi vägev asi et kõik inimesed said kokkukaardistatud et kes on oma (...) vanemate ja sünni ja oma vanavanemate õigusjärgsed Eesti kodanikud et see on ikkagi, et see on üks kõva liikumine. See oli väga väga väga kõva liikumine. See oli, see andis tunde ja selles oli, ja iga inimene tegi midagi pisikest lendlehti või no võib-olla mitte iga inimene aga väga paljud kartsid (...)”*

Yksi Kodanike Komitee -liikkeen seuraaman kansalaisuusmääritelmän täyttäneistä haastateltavista oli Triin, joka jopa nimeää kyseisen liikkeen koko itsenäistymisliikehdinnän alkukohdaksi. Vahva mielleysteys ERSP:hen tulee myös ilmi hänen muistellessaan komitean myöntämiä kansalaisuustodistuksia:

Triin: "(...) kun mä kävin viimeistä luokkaa, se oli siis -86 -87 niin oli... niin oli mahdollista saada jokin sellainen... Viron kansalaisuustodistus. Oliko se Viron joku riippumattoman puolueen todistus, s mä jopa sain sen."

W.-M.J.: "Kodanike Komitee."

Triin: "Kodanike Komiteen todistus. Mä tiedän että mä sain sen (...) siihen laitettiin kuva ja siihen laitettiin nimi, ja mä luulen, että sinun piti näyttää että sinulla oli, että yksi sinun vanhemmista oli syntynyt Virossa eesti ajal, niin se varmaan oli. Mutta mä tiedän sen, että kun mä lähdin hakemaan sitä, niin oli jo päätetty että niillä ei ole yhtään mitään muuta kuin nimellinen merkitys. Että mä tiedän, että kun mä lähdin hakemaan sitä, niin se mies tai nainen, joka antoi sen mulle sanoi, että tässä on vielä se, että kiva että te annoitte tehdä sen [laatia kortin], vaikka se ei ole, no että sillä ei voi tehdä mitään. Että mä luulen että ehkä alussa ne ajattelivat että se voisi vastata nykyistä ID-korttia, mä en tiedä mikä se (...) ajatus siellä takana oli".¹⁴³

Kodanike Komiteen myöntämällä kansalaisuustodistuksella ei ollut varsinaista juridista merkitystä, mutta siihen liittyi siis symbolinen arvo. Nimetessään liikkeen koko liikehdinnän aluksi Triin osoittaa myös mieltävänsä sen oleelliseksi osaksi liikehdintää ja kokee sen merkityksellisenä.

Kodanike Komitee -liikkeestä antoi varsin erilaisen näkemyksen Kalle. Poliittisesti passiivisena ja muutenkin kaikenlaisesta liikehdinnästä erillään pysytelleenä hän ei kiinnittänyt erityisesti huomiota mihinkään 1980-luvun lopun liikkeistä. Ainoastaan Kodanike Komitee oli poikkeus, joka hänen silmissään erottui muusta joukosta, joskin negatiivisessa valossa.

---

¹⁴³ Triin, 20.4.2015,

Triin: "(...) kui ma käisin viimases klassis, see olis siis 86 87 siis oli... siis oli võimalik saada miski selline... Eesti rahvustunnistus. Kas oli Eesti miski sõltumatu partei tunnistus ma isegi sain selle.

W.-M.J.: "Kodanike Komitee."

Triin: "Kodanike komitee tunnistused. Ma tean et ma sain selle (...) sinna pandi pilt ja sinna pandi nimi, ja ma arvan et sa pidid näitama et sul oli, et üks sinu vanematest oli sündinud Eestis eesti ajal, nii see vist oli. Aga ma tean seda, et kui ma sellele järele läksin, siis oli juba otsustatud et nendel ei ole mitte mingisugust muud kui dekoratiivne tähendus. Et ma tean et kui ma läksin sellele järele, siis see mees või naine kes selle mulle andis ütles et siin on veel see, et tore et te seda lasite teha ehk see ei ole no et sellega ei saa midagi teha. Et ma arvan et võib-olla alguses nad arvasid et see võib-olla nagu praeguse ID-kaardi asemel, ma ei tea (...) mis see mõtte seal taga oli. "

”(...) Eesti Komitee onnistui jostain syystä jättämään itsestään negatiivisen mielikuvan. Että se oli järjestö, joka oikeastaan, no sanotaan tähän päivään asti on onnistunut jättämään itsestään jotenkin sellaisten, no, nykyisessä rinnastuksessa sellaisten jihadistitaistelijoiden, nykyään islamilaiset terroristit ymmärretään samanlaisena kuin mulle tuntuivat tuolloin ne Eesti Komiteen jäsenet. (...) Ja no miksi - mä en tiedä ja tokkopa he omia periaatteitaan julkisuudessa selvittävätkään eikä sitä mahdollisuutta ollutkaan. Mutta minä en ottanut (...) itselleni passia. Koska no, mä en ymmärtänyt että miksi.(...)”¹⁴⁴

Kallen näkemys Kodanike Komitee -liikkeestä oli siis varsin jyrkän negatiivinen, vaikka hän ei tarkemmin osannutkaan selittää, mistä tällainen negatiivinen mielikuva oli syntynyt. Joka tapauksessa hän ei nähnyt sen myöntämissä kansalaisuustodistuksissa mitään mieltä ja rinnastus nykypäivän jihadisteihin viestii mielikuvasta Kodanike Komitee -toimijoista radikaaleina ja edelleen poliittisesta radikaaliudesta negatiivisena toimintana ja ilmiönä. Siihen miksi Kallen näkemys eroaa näin vahvasti Ellan ja Triinun näkemyksistä voisi mielestäni liittyä ennen kaikkea se, että sekä Ellalla että Triinulla oli jonkinlainen omakohtainen kokemus liikkeestä ja he olivat lähteneet siihen mukaan, koska kokivat sen vähintään edes symbolisesti merkittävänä. Kalle sen sijaan pysytteli kaikesta liikehinnästä ulkopuolella ja katsoi näitä komiteoitakin ainoastaan ulkoapäin.

Kodanike Komitee'lla oli kytköksiä ERSP:hen, mutta näistä erillisenä liikkeenä toimi Muinsuskaitse Selts sekä laajempi enemmän tai vähemmän organisoitu *muinsuskaitseliikumine* eli liike, joka keskittyi lähinnä virolaisten historiatietoisuuden sekä historiallisesti ja kulttuuriperinnöllisesti tärkeiden paikkojen, muistopäivien ja tietojen vaalimiseen ja elvyttämiseen. Haastateltavista vahvimmin tähän liikkeeseen tarinansa linkitti Marju. Hänelle koko itsenäistymisliikehinnän alku oli tapahtuma Muinsuskaitsepäevad vuonna 1987. Hän kertoo osallistuneensa jo aikaisemmin samantyyliiseen toimintaan: lukioaikanaan 1985–1988 hän oli Tallinnassa mukana Kodulinn-järjestössä (Kotikaupunki). Kodulinn toimi vapaaehtoisperiaatteella

---

¹⁴⁴ Kalle, 13.5.2015 *”(...) Eesti Komitee suutis endast jätta millegipärest negatiivse kuvandi. Et see oli organisatsioon, mis tegelikult noh ütleme siiaamaani on suutnud ennast jätta kuidagi selliste, noh tänapäevses paralleellis selliste džihadivõitlejate, tänapäeval islami terroristid käsitletakse samasugusena kui mulle tundus, et tollal need Eesti Komitee liikmed (...) ja noh miks - ma ei tea, ega nad vaevalt ju oma põhimõtteid selgitama ka avalikkuses ega seda võimalust ei olnud ka. Aga mina ei võtnud (...) passi endale. Sest noh, ma ei saanud aru milleks. (...)”*

ja oli apuna esimerkiksi kunnostamassa Tallinnan vanhan kaupungin rakennuksia ja järjestössä mukana olleita yhdistikin Marjun mukaan myös kiinnostus historiaan. Samalla Kodulinn muodosti myös nuorten oman yhteisön ja he muun muassa tekivät omaa lehteä ynnä muuta sellaista. Historiaan ja kulttuuriperintöön keskittyvästä toiminnasta Marju kertoo myös vastatessaan kysymykseen liikehdinnästä Tartossa. Hän toteaa Tarton olleen yliopistokaupunkina joka tapauksessa keskeisessä roolissa itsenäistymisliikehdinnässä, mutta nostaa keskeiseen rooliin nimenomaan historianopiskelijat, jotka hänen mukaansa johtivat koko toimintaa. Hän muistelee, että historianopiskelijoiden opintoihin kuului perimätiedon keruuta ja huomauttaa, että myös hänen opintoihinsa filologina kuului kesällä perimätiedon keräämistä maaseudulla. Näihin vedoten Marju selittää, että oli vain luonnollista ja loogista, että tällaiset historiasta, perimätiedosta ja kulttuuriperinnöstä kiinnostuneet ihmiset ottivat osaa itsenäistymisliikehdintään. Jo Kodulinn omaksui hänen mukaansa luontevasti ajatukset ”vapausliikehdinnästä”.¹⁴⁵ Marjulle 1980-luvun lopun liikehdinnässä olikin siis kyse nimenomaan juuri *muinsuskaitse*stä ja eräänlaisesta historialiikkeestä sekä *vapausliikkeestä*.

Muinsuskaitse-liike nousee esille myös Reinun haastattelussa. Marjun kertomaan verrattuna Rein korostaa sitä, että vaikka mukana oli kiinnostusta historiaa kohtaan, oli liike poliittinen, ja hän näkee sen ikään kuin savuverhona tulevaisuuteen tähyävälle toiminnalle:

”(...) no järjestään alettiin yhä enamman kirjoittaa, ja järjestään mielenkiinto kasvoi myös sitä sota edeltänyttä todellisuutta ja nykyisen maailman todellisuutta kohtaan, ja askel askeleelta alettiin sitä kohtaan tuntemaan mielenkiintoa (...) no rinnakkain oli se muinsuskaitse-liikehdintä joka oli vastine poliittisen liikehdinnän vastine, että me teeskentelimme että meitä kiinnostavat rauniot [naurahtaa] samalla kun se on savuverho puuhastella myös tulevaisuuden kanssa. Että tultiin taas yhteen ja puhuttiin jotain historiajuttua ja, mutta kaikki kaikki sen asian sisältö oli kuitenkin suunnitelma, että mitä me nyt jatkossa teemme että miten me pääsemme taas sieltä Venäjän alta pois.(...)”¹⁴⁶.

---

¹⁴⁵ Marju, 9.4.2015

¹⁴⁶ Rein, 22.4.2015, *”(...) no järjest hakati rohkem kirjutama, ja järjest huvi suurenes ka selle sõjaeelse tegelikuse ja nüüdse maailma tegelikuse ees, ja sammu sammult hakati selle vastu huvi tundma ja (...) no paralleelselt olis see muinsuskaitse liikumine mis oli ju aseaine poliitilise liikumise aseaine et me teesklesime et meid huvitab varemed samas kui see on ettekäanne ka tulevikuga tegeleda. Et tuld jälle kokku ja ajeti mingit ajaloojuttu ja, aga kõik kõik selle asja sisuks oli ikkagi plaan, et mida me nüüd edasi teeme et kuidas me sealt Vene alt välja saame jälle.(...)”*

Tässä yhteydessä nousee jälleen näkyviin Neuvostoliiton mieltäminen Venäjäksi. Tarkemmin katsottuna Reinun voi nähdä tässä sitaatissa luovan myös yhteyttä virolaisten ensimmäiseen ”heräämiseen” ja itsenäistymiseen: ”*miten me pääsemme taas sieltä Venäjän alta pois*”. Reinun mukaan *muinsuskaitse*-liike oli oleellinen sen takia, että se vei ihmisten aktiivisuuden alueelle, jolla viranomaisten oli vaikeampi kontrolloida sitä.

”(...) ja koska sitä tapahtui niin paljon ja joka puolella niin sitten se poistui virallisen kontrollin alta, mitä oli helppo pitää niiden virallisten organisaatioiden instituutioiden sisällä, eikö vaan: työpaikoilla, kouluissa niin edelleen saivat kontrolloida paremmin. Mutta kun sinä viet sen kansanliikkeen jonnekin metsäaukiolle tai pellolle joku määrääkainen hautausmaiden siivouspäivä miten sä sitten voit [kontrolloida]”¹⁴⁷

Rein toteaa myös, että viranomaiset lähettivät ”agenttejaan” myös tällaisiin tilaisuuksiin, mutta yleensä kaikki tiesivät heidät ja heistä tehtiin pilaa naureskelemalla ja kyselemällä, kenellä tämä henkilö lähtee kantelemaan tai missä hän pitää sanelulaitettaan. Toisaalta Rein ainakin jo haastattelun aikaan osasi myös ymmärtää näitä ”agentteja”: hän selittää, että yleensä kyse oli ihmisistä, joita kiristettiin jollain tavalla, eivätkä kaikki hoitaneet kantelutehtäviään siten, että siitä olisi aiheutunut kenellekään todellista haittaa. Toisaalta Rein harmittelee juuri sitä, että neuvostoaikana sosiaaliseen kanssakäymiseen kuului aina se riski, että joku paikalla olevista puhuu eteenpäin KGB:lle:

”(...) no se yhteiskunta oli koko ajan sellainen, sosiaalinen kanssakäyminen oli jotenkin (...) likainen tai niinku vastenmielinen oli, kun sinä tiesi, t että rehellisyyden ja kunniallisuuden rinnalla on koko ajan sellainen salakuunteleminen ja kanteleminen, eikö vaan (...) se oli sen järjestelmän sellainen viheliäisyys tai ilmaus (...)”¹⁴⁸

Tiivistäen voisi sanoa, että ne haastateltavat, jotka kertoivat itsenäistymisliikehinnästä nimenomaan jonkin liikkeen tai järjestön kautta kertoivat nimenomaan ERSP:stä, Kodanikke

---

¹⁴⁷ Rein, 22.4.2015, (...) ja kuna seda toimus palju ja igal pool nii siis see väljus ametliku kontrolli alt, mida oli lihtne hoida nende ametlikke organisatsioonide institutsioonide sees eks ole: töökohtadel, koolides nii edasi said sa kontrollida paremini. Aga kui sa viid selle rahvaliikumise kuskile metsavahele või põllule mingi järjekordne kalmistukoristamise päev kus sa siis saad (...)“

¹⁴⁸ Rein, 22.4.2015”(...) no see ühiskond oli kogu aeg selline, sotsiaalne läbikäimine oli kuidagi (...) määrdunud või niinku vastik oli kui sa teadsid, et siiruse ja aususe kõrval on kogu aeg niokene järelt pealt kuulamine ja kaebamine eks (...) see oli selle süsteemi niisugune närusus või väljendus (...)“

Komiteesta ja *muinsuskaitsesta*. Nämä kolme nimettiin myös liikkeistä selkeimmin koko liikehdinnän aloittajiksi. Näyttäisikin siltä, että ne haastateltavat, joilla oli jokin henkilökohtainen, omakohtainen yhteys johonkin järjestöön, nimesivät tämän itselleen tutun järjestön keskeiseen rooliin itsenäistymisliikehdinnässä ja he myös kertoivat itsenäistymisliikehdinnästä korostetusti juuri tämän ”oman” liikkeensä kautta.

Yleisemmin katsottuna kaikki haastateltavat mainitsivat ainakin jonkin liikkeen tai järjestön, vaikka eivät olisikaan sijoittaneet siihen liikehdinnän alkua tai/ja olisivat kertoneet liikehdinnästä jostain muusta näkökulmasta käsin. Jos haastatteluja vertaa yleisemmin vakiintuneeseen historiankirjoitukseen, jää Rahvarinne yllättävän vähälle huomiolle. Rahvarinne nimettiin useassa haastattelussa, mutta siihen ei joko kiinnitetty tarinassa erityisemmin huomiota, tai sitten se nähtiin negatiivisessa valossa. Esimerkiksi Toomas kertoo opiskelijoiden aluksi lähteneen mukaan Rahvarinteen toimintaan, mutta jättäneen liikkeen nopeasti. Syyksi hän esittää Rahvarinteen tavoitetta ns. kolmannesta tasavallasta, jota hänen mukaansa opiskelijat eivät halunneet kannattaa.¹⁴⁹ Ella, joka kannatti vahvasti ERSP:tä, totesi Rahvarinteen ”bluffiksi”¹⁵⁰.

Rahvarinteen saama vähäinen huomio haastateltavien kertomuksissa on tosiaan sikäli mielenkiintoista, että yleensä sille annetaan historiankirjoituksessa paljon enemmän huomiota. Edgar Savisaaren ja Marju Lauristinin kaltaiset Rahvarinteen johtohahmot yrittivät viedä Viron asiaa eteenpäin virallista tietä osana virallisia neuvostoinstituutioita. Virallista tietä ajettu Viron aseman parantaminen ja vuodesta 1989 eteenpäin myös itsenäisyyden ajaminen kuuluisivat kuitenkin niin sanottuun perestroikanarratiiviin, kun taas Virossa on Ruutsoon ja Selgin mukaan tapana korostaa enemmänkin laulavaa vallankumousta ja kansallista heräämistä¹⁵¹. Korostamalla neuvostojärjestelmän ulkopuolisia ja sen linjan kanssa ristiriidassa olleita järjestöjä sekä suhtautumalla negatiivisesti Rahvarinteeseen haastateltavat lähenevät laulavan vallankumous- ja heräämisaikanarratiiveja.

---

¹⁴⁹Toomas, 23.4.2015. Rahvarinteen ajaman näkemyksen mukaan ensimmäinen tasavalta oli sotaa edeltänyt Viron tasavalta, toinen tasavalta puolestaan oli Viron Sosialistinen Neuvostotasavalta, ja uudelleenitsenäistynyt Viro olisi kolmas tasavalta. Toinen kilpaileva linja oli, että koko ajan on ollut vain yksi eli sotaa edeltänyt Viron tasavalta, jonka itsenäisyys nyt vain palautettaisiin neuvostomiehityksen jälkeen. Lopulta tämä linja voitti ja esim. itsenäisen Viron ikä lasketaan neuvostoajasta piittaamatta: Viro viettää 100-vuotisjuhlavuottaan vuonna 2018.

¹⁵⁰ Ella, 14.8.2015

¹⁵¹ Ruutsoo & Selg, 2012, 134-136

Esimerkiksi Ellaan ja Toomakseen verrattuna Marju suhtautuu ERSP:tä ja Rahvarinnettä erottaneeseen kysymykseen lievemmin. Hän kertoo, että liikehdintään osallistuminen teki hänet onnelliseksi ja että hän halusi kaikkien halukkaiden pääsevän mukaan: sukupuulla tai puolueeseen kuulumisella tai kuulumattomuudella ei ollut hänen mielestään mitään merkitystä vaan kaikki olivat tervetulleita.

”(...) ehkä mä optimistisen luonteeni takia yksinkertaisesti tervehdin kaikkia, ketkä sen aallon mukana tulivat mukaan ja pitivät sitä siistinä, että hyödynnetään mahdollisuus (...) luoda uutta ja aina vain parempaa itsenäistä Viroa. (...)”¹⁵²

Tämän vuoksi hän ei ollutkaan ymmärtänyt ERSP:n ja Rahvarinteen välistä vastakkainasettelua ja kärhämää kansalaisuuskäsityksestä ja siitä, oliko haaveissa vanhan alkuperäisen Viron tasavallan palauttaminen vai uuden niin sanotun kolmannen tasavallan perustaminen. Hän perustelee, että hänen perhetaustansa oli niin yksinkertainen, että sen kannalta tuo kysymys ei ollut hänelle oleellinen. Marju toteaa, että hänen mielestään sekä ERSP että Rahvarinne olivat molemmat tärkeitä ja hänen mielestään oli hyvä, että ihmiset osallistuivat kummankin järjestämiin tapahtumiin ja toimintaan.¹⁵³

Marjun voisikin sanoa katsoneen liikehdintään kuuluneita liikkeitä ja järjestöjä siten, että oleellista oli, että kaikki halusivat tehdä jotain Viron parhaaksi¹⁵⁴. Myös Ella puhuu siitä, että kaikki halusivat tehdä yhdessä parempaa Viroa, mutta hän piti tietystä poliittisesta linjasta tiukemmin kiinni¹⁵⁵. Tõnis piti Ellan ja Toomaksen tavoin niin sanotun kolmannen tasavallan mallia huonona vaihtoehtona, mutta muuten hänenkin vastauksissaan näkyy laajempi näkemys siitä, että kaikki järjestöt ajoivat loppujen lopuksi samaa asiaa.

”Toiset järjestöt [kuin Kaitseliit, jossa Tõnis itse toimi] tukivat Viron itsenäistymistä kukin omalla tontillaan. Muinsuskaitse elvytti kansan historiallista muistia, vihreät puolustivat virolaista maata, Rahvarinne piti itsenään laillisena oppositiona EKP:lle (maaliskuuhun 1990 asti). Ja Kodanike Komitee –liike taisteli laillisen jatkuvuuden

---

¹⁵² Marju, 9.4.2015, *”(...) võib-olla ma oma optimistlikku loomu tõttu lihtsalt tervitasin kõiki, kes selle lainega kaasa tulid ja leidsid selle laheda olevat, et kasutada ära võimalust (...) uut ja järjest rohkem paremat iseseisvat Eestit luua (...)”*

¹⁵³ Marju, 9.4.2015

¹⁵⁴ Marju, 9.4.2015

¹⁵⁵ Ella, 14.8.2015

*puolesta. Ja esti sen, että Savisaaren johtama Rahvarinne olisi luonut 3. tasavallan.*¹⁵⁶

3.3. LÄMMITTÄJÄT JA YÖVALVOJAT – KUVAUKSET KOKO AJAN JATKUNEESTA VASTARINNASTA

*”No eikös, minä luulen että jossain mielessä se [liikehdintä] alkoi jo vuonna -40 tai -44 kun Viro miehitetiin eikö vaan, että jotkut ihmisethän, no ketkä lähtivät metsään eikös ja ketkä muuten vain puivat nyrkkiä taskussa. (...)*¹⁵⁷

Vaikka haastateltavat yleensä paikansivat liikehdinnän alun johonkin tapahtumaan tai järjestöön, esiintyi aineistossa myös näkemys, jonka mukaan vastarinta neuvostohallintoa kohtaan ei ollut koskaan loppunut, vaan että 1980-luvulla se vain voimistui, organisoitui ja nousi pintaan ja näkyväksi. Yllä oleva lainaus on Toomaksen haastattelusta. Lainauksessa Toomas nimeää neuvostovallan selkeästi miehitykseksi. Lisäksi ja ennen kaikkea hän luo yhteyttä 1980-luvun lopun ja neuvostoajan alun välille, ja esittää 1980-luvun lopun tapahtumat osana pitempää vastarinnan jatkumoa. Omalta osaltaan tämä sopiikin kuvaan, koska kuten jo aiemmin tuli esille, rakentuu Toomaksen kertomus liikehdinnästä osittain nimenomaan vastarinnan diskurssissa (esimerkiksi ”venäläistämisen” vastustaminen). Samalla Toomas luo myös kuvaa virolaisten suhtautumisesta neuvostovaltaa kohtaan pitemmällä aikavälillä: miehitystä vastuttettiin ”menemällä metsään” eli liittymällä metsäveljiin¹⁵⁸ miehityksen alussa, tai sitten passiivisemmin ”puimalla nyrkkiä taskussa”. Toomas huomauttaa myös, että vuoden 1985 opiskelijamielenosoitukset sekä Suomen televisio olivat valmistaneet ihmisiä vastarintaan jo ennen 1980-luvun lopun varsinaisen liikehdinnän alkua¹⁵⁹. Toomaksen kertomuksessaan rakentama jatkumo on sikäli keinotekoinen, että esimerkiksi metsäveljien liikkeellä ei ollut enää suoraa yhteyttä 1980-luvun liikehdintään, ja

---

¹⁵⁶ Tõnis, 18.5.2015, *”Teised organisatsioonid tegelesid Eesti iseseisvumise toetamisega igaüks oma mätta otsast. Muinsuskaitse taastas rahva ajaloolist mälu, rohelised kaitesid eesti maad, rahvarinne kujutas endast legaalsed opositsiooni EKPlle (kuni märtsini 1990) Ja kodanike komiteede liikumine võitles õigusliku järjepidevuse eest. Ja hoidis ära selle, et Savisaare juhitud Rahvarinne oleks loonud 3. vabariigi.”*

¹⁵⁷ Toomas, 23.4.2015, *”No eks, ma arvan et mõnes mõttes ta algas juba 40. või 44. aastal kui Eesti okupeeriti eks ole, et mõned inimesed ju, no kes läksid metsa eks ole ja kes hoidsid niisama rusikat taskus.”*

¹⁵⁸ Metsäveljiksi kutsuttu sissiliike koostui Saksan armeijassa palvelleista, uutta, puna-armeijaan mobilisointia pelkääv sekä kyydityksiä paenneista virolaisista. Liikkeen on arvioitu olleen suurimmillaan n. 30 000, joista tosin vain noin puolet osallistui aseelliseen vastarintaan neuvostohallintoa vastaan. Vastaavat sissiliikkeet syntyivät myös Latviaan ja Liettuaan. Zetterberg, 2007, 671

¹⁵⁹ Toomas, 23.4.2015

ylipäättään virolaisten vastarinta oli vuosien aikana laantunut¹⁶⁰. Grönholm, joka käsittelee Viron tuolloisia tapahtumia vallankumouksena, toteaa, että vallankumouksille on tyypillistä, että ihmiset etsivät menneisyydestä yhtymäkohtia ja tukea oman aikansa vallankumoukseen¹⁶¹. Kuten seuraavissa luvuissa tulee esille, Toomaksen haastattelussa ilmenee laajemminkin, miten hän mielellään ainakin opiskeluaikanaan loi yhteyttä 1980-luvun ja itsenäisen Viron ajan välille.

Toinen jatkuvaa, pinnan alla kytenyttä vastarintaa esille tuovat haastateltava on Ella. Hän huomauttaa, että oli koko ajan ollut olemassa sellaisia perheitä, joissa muun muassa luettiin kiellettyä kirjallisuutta, ja että jossain vaiheessa nämä perheet alkoivat yhdistyä ja kokoontua yhteen. Suuren roolin Ellan tarinassa saa kuitenkin ihmisryhmä, jota hän nimittää *kattilanlämmittäjiksi ja yövahdeiksi* (*”katlakütjad ja öövahid”*), joiden ”liikehdinnän” hän katsoi kestäneen koko neuvostoajan. Lämmittäjien ja yövahtien rooli nousi erityisen vahvasti pinnalle Ellan kertomuksessa Tarton liikehdinnästä, kun taas ERSP oli oleellisimmassa asemassa laajemmalla tasolla liikehdintää katsottaessa. Haastattelussaan Ella selittää, että kyse oli boheemista ihmisjoukosta, joka oli järjestänyt elämänsä siten, ettei heillä ollut mitään menetettävää ja jotka olivat oleellinen tietolähde esimerkiksi juuri opiskelijoille mitä tuli historiaan ja KGB:n tuntemukseen:¹⁶²

*”(...) olivat vähän enemmän hulttiomaisia, etta eivat sopineet sellaiseen kahdeksasta viiteen töissä käymiseen ja eivat pystyneet tiettyjen kompromissien tekemiseen (...) aina oli yliopistossa jonkun yövalvojan tai jonkun kattilanlämmittäjän paikka saatavilla ja no, se oli sanotaan siellähän sinä et riskeeraa niin paljon. No kattilanlämmittäjiä tarvitaan aina ja yövahteja tarvitaan aina. Sieltä alaspäin ei sinua voi enää mihinkään lähettää, periaatteessa. Että se porukka oli olemassa ja se sitä porukkaa ihailtiin, ja he olivat ne jotka tiesivät, etta kuka oli värvätty KGB:n agentiksi ja jotka osasivat varoittaa sinua, etta kun joku tulee konjakin kanssa sinun luoksesi, ja etta mitä merkkiä sen konjakin pitää olla (...) hänellä on KGB:n kysymys ja sellaiset historioitsijoiden ja sellaisten opiskelijoiden kannalta se oli oleellinen sillä piti tietää. (...)*¹⁶³

---

¹⁶⁰ Vastarinta käytännössä kukistettiin sodan jälkeen ennen Stalinin kuolemaa. Tämän jälkeen protesteja kyllä alkoi esiintyä jälleen 1960-luvulla, mutta ne keskittyivät ennemminkin ihmisoikeuskysymyksiin. Vasta 1970-luvulla alkoi esiintyä taas protestia miehitystä vastaan. Raun, 2001, 174-175, 195-197

¹⁶¹ Grönholm, 2012, 173

¹⁶² Ella, 14.8.2015

¹⁶³ Ella, 14.8.2015, *”(...) olid natuke logardi moodi rohkem, et ei sobinud sellise kaheksas viieni töökäimise moodi tööle ja ei saanud teatud kompromisside loomise (...) alati oli ülikoolis mingi öövahi või mingi katlakütja kohta saada, aga no*

Kyseessä oli eräänlainen boheemien toisinajattelijoiden piiri, joka koostui muun muassa kirjailijoista, runoilijoista ja muista taiteilijoista. Ellan mukaan nämä ihmiset pitivät keskenään yhteyttä ja hän nimittää heidän toimintaansa *liikehdinnäksi* (*"liikumine"*). Kuten edellisissä alaluvuissa tuli ilmi, niillä haastateltavilla, jotka kuvasivat liikehdintää jonkin tietyn järjestön tai tapahtuman kautta, oli yleensä jonkinasteinen henkilökohtainen yhteys kyseiseen järjestöön tai tapahtumaan. Tässäkin tapauksessa on nähtävissä sama ilmiö, sillä kertoessaan omasta toiminnastaan Ella kertoo viihtyneensä nimenomaan tämäntapaisten boheemien taiteilijoiden parissa. He kuitenkin halveksivat *"neuvostoyliopistossa"* opiskelevia nuoria, ja heidän parissaan Ella häpesi sitä, että opiskeli Tarton Valtiollisessa Yliopistossa.¹⁶⁴

Kertomallaan Ella antaa monenlaisia viitteitä siitä ajankuvasta, millaisena hänen käsityksensä mukaan vastarintaliikehdintä ja Tarton toisinajattelijoiden piirit olivat. Ensinnäkin hän luo Toomaksen tavoin jatkuvuuden ja pitkäaikaisuuden kuvaa: näitä kattilanlämmittäjiä ja yövahteja oli aina ollut olemassa. Oikeastaan Ella tuo heidät esille eräänlaisena hiljaisesti sallittuna toisinajattelijoiden joukkona: heidän työasemansa oli niin matalalla, ettei heille enää voinut mitään. Ainoana rangaistuksena Ella näyttääkin näkevän nimenomaan juuri työpaikan menetyksen ja ammattiarvon alennuksen, eikä esimerkiksi vangitsemista, kuulusteluja ja muita kovempia otteita. Ehkä tämä omalta osaltaan kertoo myös näiden kattilanlämmittäjien ja yövalvojen ainakin näennäisestä harmittomuudesta. Toisaalta Ellan kertomus kattilanlämmittäjistä ja yövalvojista nostaa liikehdinnän toimijajoukkoon taiteilijat Tarton toisinajattelijoiden piirien ytimenä, ja nimenomaan tietolähteinä. Samalla Ella luo kuvaa ajasta, jolloin KGB:n asialla olevia ihmisiä oli liikkeellä, ja että heidän tunnistamisensa oli opiskelijoillekin tärkeää. Ellan kuvaama toisinajattelun tapa ja kulttuuri oli olemassa myös muualla Neuvostoliitossa. Esimerkiksi Alexei Yurchak kirjoittaa kulttuurista, jossa neuvostotodellisuuden sisällä luotiin tapoja olla "ulkona": luotiin oma tila virallisesta neuvostoelämästä ja -yhteiskunnasta erillään, ja jota toteutettiin jonkinlaisen oman ryhmän sisällä¹⁶⁵. Vaikuttaisi, että Ellan kuvaamat Tarton boheemit toisinajattelijapiirit linkittyvät tähän kontekstiin.

---

see oli, ütleme seal sa ju ei riski nii hirmsasti. No katlakütjaid on alati vaja öövahte on alati vaja. Sealt allapoole ei saa sind kusakile saata, põhimõttelt. Et see seltskond oli olemas ja see seda seltskonda imetleti, ja nemad olid need kes teadisid, et kes oli KGB agentiks värvatud ja kes oskasid sind hoiatada et kui keegi sul konjakiga tuleb, ja mis märk see konjak peab olema (...) ta on KGB küsimusega ja seksed ajaloolaste ja selliste tudengite jaoks oli see oluline sest pidid teadma.(...)"

¹⁶⁴ Ella, 14.8.2015

¹⁶⁵ Yurchak, 2006, 126-132

Tässä luvussa olen analysoinut kolmea haastatteluissa ilmennyttä lähestymistapaa liikehdinnän ja uudelleenitsenäistymisajan esittämiseen. Seuraavassa luvussa alamme siirtyä makrotasoa koskevista muistoista kohti mikrotasoa, Ellan boheemien ystävien Tarttoa ja sen opiskelijoita.

4. OPISKELIJAEELÄMÄÄ JA YHTEISKUNNALLISIA MUUTOKSIA – LIIKEHDINNÄN JA TARTTOLAISEN OPISKELIJATOIMINNAN KUVAUS HAASTATTELUISSA

Edellisessä luvussa kartoitin haastateltavien näkemyksiä siitä, miten 1980-luvun jälkipuoliskon liikehdintä alkoi ja miten he kuvailivat tätä liikehdintää. Tuossa analyysissä keskityinkin makrotasoa koskeviin kuvauksiin liikehdinnästä: miten liikehdintä alkoi ja mistä siinä oli kyse koko Viron tasolla. Seuraavaksi suuntaan huomion muistoihin Tartosta ja sen yliopiston opiskelijoista. Ensimmäiseksi tarkastelen sitä, millaisen kuvan haastateltavat antavat opiskeluaikansa Tartosta ja liikehdinnän ilmenemisestä siellä. Tämän jälkeen analysoin sitä, miten haastateltavat rakentavat kuvaa opiskelijoiden toiminnasta ja ylipäätään opiskelijoiden roolista liikehdinnässä. Kolmas alaluku keskittyy haastatteluissa yleisimmin esille nousseeseen opiskelijajärjestötyyppiin: korporaatioihin. Nämä neuvostoaikana kielletyt virolais-isänmaalliset, suomalaisia osakuntia muistuttavat järjestöt sallittiin jälleen 1980-luvun lopussa. Viimeisessä alaluvussa tuon esille järjestötoiminnasta ja liikehdinnästä sekä politiikasta erossa pysyneiden haastateltavien näkemyksiä liikehdinnän ilmenemisestä Tartossa sekä opiskelijaelämästä siellä.

Kaikissa seuraavissa alaluvuissa analysoin haastateltavien kertomassaan antamaa kuvaa kulloinkin huomion kohteena olevasta teemasta: mitkä asiat nousevat muistoissa esille ja mitkä taas jäävät taka-alalle. Näin ollen lähestymistapani säilyy samanlaisena kuin edellisessä luvussa. Tämä luku eroaa kuitenkin edellisestä luvusta suppeamman kontekstinsa lisäksi myös lähestymistavaltaan siten, että nyt pidän haastateltavia myös selkeämmin informantteina, jotka antavat *tietoa*: edellisessä luvussa en ensisijaisesti etsinyt heidän kertomastaan faktatietoa, koska kyse oli historiankirjoituksen jo laajasti käsittelemistä asioista, vaan keskeisin kysymys oli, millä tavoin he muistavat nämä historiankirjoituksen tiedossa olevat tapahtumat. Tämä luvun keskittyessä makrotason historiankirjoituksen varjoon jäävään alueeseen – yksittäiseen kaupunkiin ja opiskelijoiden maailmaan – annan haastateltaville myös tiedonantajan roolin heidän kertoessaan, mitä Tartossa ja opiskelijamaailmassa tapahtui.

4.1. MELLAKOITA, MUSIIKKIA JA SINIMUSTAVALKOISIA LIPPUJA - TARTTO HAASTATTELUISSA

Tässä alaluvussa kartoitan hieman sitä, miten haastateltavien mukaan liikehdintä alkoi ja ilmeni heidän opiskelukaupungissaan. Nämä muistot paikantuvat hyvin selkeästi tiettyihin konkreettisiin paikkoihin kaupungin keskustassa sekä sen välittömässä ympäristössä: yliopiston rakennukset, Vanemuise-katu, opiskelijajärjestöjen talot sekä opiskelija-asuntolat. Tapahtumapaikat ja asuntoloiden sijainnit kerrotaan hyvin tarkasti: niistä kerrotaan joko osoite tai sitten mahdollisesti muuttunut nimi tai käyttötarkoitus (esimerkiksi KGB:n talo on nykyinen Kirjailijoiden talo). Tämä kaikki on ymmärrettävää, koska nyt muistot liikkuvat yhdessä kaupungissa ja haastateltavien opiskeluaikaisessa (mahdollisesti myös nykyisessä) elinympäristössä. Suurin osa haastatteluista tehtiin yliopiston kirjastolla, joten muistelutilanne itsessäänkin oli tavallaan keskellä jo opiskeluajoista tuttua ympäristöä. Haastattelupaikan sijainti tuli konkreettisesti esille joissain tilanteissa siten, että haastateltava saattoi vain viitata jotain tapahtuneen ”tuolla” ja osoittaneen kädellään oikeaan suuntaan. Näin läsnä muistelutilanteessa on tavallaan kaksi paikkaa: Tartto ja siellä sijaitseva kirjasto vuonna 2015 sekä saman paikan se versio, jonka haastateltavat rakentavat muistojensa varassa. Tässä tulee omalla tavallaan esille Ene Kõresaaren luonnehtima ilmiö siitä, miten muistellessaan ihminen liikkuu nykyisyyden ja menneisyyden välillä ja nämä kaksi ajallista tasoa ovat vuorovaikutuksessa keskenään¹⁶⁶.

Haastateltavien kertoessa liikehdinnän alkamisesta ja ilmenemisestä Tartossa, nousivat useimmiten esille Tarton rauhan vuosipäivän tapahtumat vuonna 1988. Tämä tapahtuma tuli esille jo edellisessä kappaleessa yhtenä esimerkkinä siitä, miten koko Vironkin tasolla puhuttaessa liikehdintä ankkuroitui vastarinnan diskurssiin korostaen joidenkin haastateltavien kertomuksissa mielenosoituksia. Esimerkiksi Toomas ja Mihkel nimittävät tapahtumaa nimenomaan mielenosoitukseksi ja kertovat, että mielenosoitus pyrittiin hajottamaan koirien kanssa, ja siihen pyydettiin apua myös lennostosta.¹⁶⁷ Liina muistelee haastattelussa tuon päivän tapahtumia ja kertoo niistä niin tarkasti kadunnimiä ja osoitteita käyttäen, että kuulijan on helppo mielessään tai kartalla seurata, missä hän liikkui. Hän kertoo olleensa muiden historianopiskelijoiden kanssa yliopiston kirjastolla ja heidän lähteneen sieltä Vanemuise-kadulle¹⁶⁸, jonka ympäristössä mielenilmauksen tiedettiin tapahtuvan. Juuri heidän saapuessaan paikalle katu katkaistiin köydellä

---

¹⁶⁶ Kõresaar, 2005, 11

¹⁶⁷ Toomas, 23.4.2015 ja Mihkel 29.4.2015

¹⁶⁸ Vanemuise-katu kulkee yliopiston kirjaston ja Vanemuise-teatterin välissä.

ja Liina jäi köyden ”väärälle” puolelle. Nuoret kuitenkin tiesivät, että varsinainen tapahtuma olisi Vanemuise 35:ssä sijaitsevan rakennuksen auditoriossa, ja heidän onnistui jotenkin päästä sinne. Auditorio oli tupaten täynnä ihmisiä, ja yliopiston uusimman ajan historian dosenttia tentattiin siitä, miksei Tarton rauhansopimuksen tekstiä ollut missään saatavilla. Liina kertoo dosentin selittäneen, että sopimusteksti oli kyllä julkaistu jo muutamaa vuotta aiemmin ja sen olevan siten saatavilla. Liinan mukaan kyseessä oli tilanne, jossa ”ihmiset päästivät höyryjään pihalle” ja lähtivät sitten pois. Hän jatkaa kuitenkin, että illalla hän lähti vielä asuntolasta käymään keskustassa, jossa oli ainoa myöhempään illalla auki oleva ruokakauppa. Silloin hän näki miten mellakkamiliisit juokisivat Vanemuise-katua alas kypärät päässä muovikilpien kanssa ja miten kadulle oli rakennettu sulkuja. Asuntolaan palatessaan hän näki paloauton ja kertoo ymmärtäneensä, että se oli tarkoitettu rauhattomuuksien taltuttamiseen esimerkiksi veden avulla. Liina kertoo, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun hän näki mellakkamiliisejä muualla kuin televisiossa, ja tilanne oli hänestä pelottava.¹⁶⁹

Kertomuksellaan Liina rakentaa päivän tapahtumista selkeästi paikannetun kuvan ja kertoo siitä nimenomaan omasta näkökulmastaan, toisin kuin Toomas ja Mihkel, jotka enemmänkin vain totesivat tällaisen tapahtuneen. Kertomuksessaan Liina kuitenkin kuvailee mielenosoittajia vain auditorion tapahtumien aikaan, eikä esimerkiksi illan tapahtumista kertoessaan. Sen sijaan illan tapahtumista kertoessaan hän keskittyy kuvaamaan vain mellakkamiliisejä ja näiden toimintaa itse mellakoiden kuvailemisen sijaan. Jääkin hieman avoimeksi, mitä kaupungilla tarkalleen ottaen tapahtui ja millainen tilanne lopulta oli.

Edellisessä luvussa tuli jo ilmi, että osa haastateltavista nosti kansallisvärien ja -lipun avoimen käytön merkitykselliseksi viitaten poliittiseen muutokseen. Tämän koettiin tarkoittavan sitä, että viranomaisten ote oli hellittämässä, eikä kansallistunnusten käyttöön enää suhtauduttaisi yhtä jyrkän kieltävästi kuin aiemmin.¹⁷⁰ Trikoloria käytettiin avoimesti vuoden 1988 Eestimaa laul - tapahtumassa ja pian sen jälkeen kansallisvärit sallittiin jo virallisestikin¹⁷¹. Tätä ennen värit tuotiin kuitenkin avoimesti esille jo saman vuoden huhtikuussa Tartossa. Kaupungissa järjestettiin tuolloin Muinsuskaitsepäevad eli Kulttuuriperintöpäivät, joiden aikana tuotiin avoimesti esille rinnakkain sininen, musta ja valkoinen lippu. Vaikka värit olivat teknisesti katsottuna erillään, yhdessä esiintyessään ne muodostivat Viron trikolorin.¹⁷² Tämä tapahtuma ja sen herättämät tunteet ja kokemukset ovat läsnä myös haastateltavien kertomuksissa. Reinulle tapahtuma lippuineen ja ilman

---

¹⁶⁹ Liina, 29.6.2015

¹⁷⁰ Esimerkiksi Hanna, 2.4.2015, Marju, 9.4.2015 ja Rein, 22.4.2015

¹⁷¹ Graf, 2012, 61, Zetterberg, 2007, 719-721

¹⁷² <http://www.lipuselts.ee/sumboolika/eesti-lipp> (viitattu 22.5.2017)

viranomaisten kontrollia oli merkki siitä, että itsenäistyminen on lähellä¹⁷³ ja esimerkiksi Triinun kertomuksesta välittyi lippujen näkemiseen liittynyt tunnelataus ja merkityksellisyys:

”(...) minulle se oli uskomatonta että se [trikolori] tuli, mutta niille ihmisille, jotka olivat niin vanhoja, että olivat nähneet sen (...) heille se oli hyvin tunteellinen se aika, että todella monet ihmiset sanoivat, että ajattele, että minä elin niin kauan, että näin tämän (...)¹⁷⁴

Kansallislipun merkityksestä ja ehkä jopa siihen liitetystä pyhydestä kertoo myös Toomas, joka muistelee, että hänen kotikylässään erään vanhan miehen nähtiin ensimmäistä kertaa ottavan lakin pois päästään silloin, kun tämä näki kansallislipun¹⁷⁵. Nämä ja näiden kaltaiset kertomukset kansallisvärien esilletuomisesta kuvaavat selvästi väreihin liitettyä symboliikkaa: kansallisvärit koetaan kansallisen vapauden symbolina ja niihin liitettiin toivoa itsenäisyydestä.

Liikehdintää koko Viron tasolla käsitelleissä muistoissa yhtenä ilmiönä oli näiden muistojen rakentuminen **muutoksen diskurssissa**. Kokemus muutoksesta näkyy myös Tarttoa koskevissa kertomuksissa, mutta näissä muutosta ei suoranaisesti liitetä itse liikehdintään, vaan opiskelijoita lähellä olleisiin tapahtumiin ja asioihin. Osaltaan nämä muutokset kylläkin kuvastavat myös laajemmin yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta. Esimerkiksi Triin kertoo siitä, miten hän koki kielitaidon merkityksen alkaneen vahvistua samalla, kun hän alkoi aavistaa, että joskus voisi olla mahdollista päästä matkustamaan ulkomaille. Hän kertoo, että ensi alkuun häntä pidettiin outona, koska hän halusi opiskella ruotsia, mutta hän tuli huomaamaan, että kielitaito avasi uusia ovia.

”(...) kielitaito oli oleellinen, että nuoret ihmiset, että no esimerkiksi minä mä kävin tulkkamassa kaikenlaisia juttuja, liikelehden avaaminen tai, esimerkiksi (...)[vieraan valtion edustaja] (...) kun hän kävi Tartossa minä tulkkasin hänen vierailuaan, niitä virallisia tapaamisia, ja mä en ollut 20-vuotiaskaan ja sitten hän kutsui minut tilaisuuteen ja mä lähdin sinne (...) ja siellä olivat riigikogun johtaja ja kaikki ministerit ja presidentti no Arnold Rüütel oli siellä myös ja sitten olin minä. Että

---

¹⁷³ Rein, 22.4.2015

¹⁷⁴ Triin, 20.4.2015 ” (...) minu jaoks oli see uskumatu et ta tuli (...) nende inimestele kes olid nii vanad, et nad olid seda näinud (...) nende jaoks oli see väga emotsionaalne see aeg, et väga paljud inimesed ütlesid, et mõtle, et ma elasin nii kaua, et ma nägin selle ära (...)

¹⁷⁵ Toomas, 23.4. 2015

*sellainen, että mä ymmärsin, että se [kielitaito] oli sellainen tosi erityinen, että se avasi joitain ovia, jotka eivät muuten ehkä olisi auenneet. (...)*¹⁷⁶

Muutosta ilmensivät myös yliopiston tiloissa Vanemuise-kadulla pidetyt luennot Viron historiasta ja ulkovirolaisesta kirjallisuudesta sekä dokumentit aiheista, joita tavallisesti ei avoimesti käsitelty. Esimerkkinä tällaisesta aiheesta Triin mainitsee synnytyksen, joihin neuvostoaikana miehiä ei koskaan päästetty mukaan. Kun aiheesta sitten näytettiin dokumentti, veti se salin täyteen miespuolisia opiskelijoita. Toisaalta myös ulkovirolainen kirjallisuus oli jotain, mistä ennen ei oltu yliopistolla puhuttu.¹⁷⁷ Muutoksen tuulet näkyivät myös jokavuotisilla musiikkifestivaaleilla nimeltä Levimuusikapäevad, jonka mainitsevat ainakin Toomas ja Andres. Toukokuussa 1987 tämä festivaali järjestettiin ensimmäistä kertaa ulkoilmafestivaalina Tarton keskustassa. Tämä oli täysin uutta, koska ennen festivaalin konsertit oli järjestetty Vanemuisen konserttitalossa: Andres muistelee, miten festivaalin konserteissa istuttiin tuolloin siististi paikoillaan ja kuunneltiin, miten Neuvosto-Viron parhaimmat rock-bändit esittivät varta vasten festivaalia varten tekemiään kappaleita.¹⁷⁸ Se että tämä jokavuotinen festivaali siirrettiin konserttisalista ulos kaupungille, oli jotain uutta ja kertoi muutoksesta kohti vapaampaa ja sallivampaa yhteiskuntaa. Huomionarvoinen merkki sallivammasta linjasta oli myös se, että festivaaleilla annettiin esittää Alo Mattiisenin niin kutsutut ”viisi isänmaallista laulua”¹⁷⁹. Poliittisen kentän laajenemiseen liittyvästä muutoksesta kertoo myös se, että Triin, Hanna ja Tõnis muistavat ERSP:n järjestäneen tilaisuuksia yliopistolla. Näissä tilaisuuksissa pidettiin luentoja Viron historian neuvostoaikana vähemmän puhutuista aiheista kuten vapaussodasta ja virolaisten taistelemisesta toisessa maailmansodassa Saksan armeijassa. Historiallisten teemojen lisäksi puhuttiin päivänpolitiikasta ja erilaiset poliittiset ryhmittymät saivat mahdollisuuden esitellä näkemyksiään.¹⁸⁰

Siinä missä koko Viron tasolla tapahtunutta liikehdintää muisteltaessa kertomukset keskittyivät pääasiassa erilaisiin poliittisen kentän toimijoihin ja järjestöihin sekä laajempiin ilmiöihin, keskittyvät Tarttoon ja sikäläiseen elämään liittyvät muistot selkeästi tapahtumiin ja sattumuksiin,

---

¹⁷⁶ Triin, 20.4.2015, *”(...) keeleoskus oli oluline et noored inimesed et no näiteks mina ma käisin tõlkimas no kõik võimalikke asju, ärilehe avamine või... näiteks (...)[vieraan valtion edustaja] (...) kui ta käis Tartus ma tõlkisin tema siinkäimist, neid ametlikke kohtumisi, ja ma ei olnud kahekümne aastaneki siis ja siis ta kutsus mind vastu, üritusele ja ma läksin sinna (...) ja seal oli riigikogu juhataja ja kõik ministrid ja president no Arnold Rüütel oli seal ka ja siis olin mina. Et selline, et ma sain aru, et see oli selline väga eriline, et see avas mõned ukсед mis, mida muidu ei oleks, võib-olla juhtunud. (...)”*

¹⁷⁷ Triin, 20.4.2015

¹⁷⁸ Andres, 11.4.2015

¹⁷⁹ Toomas, 23.4.2015

¹⁸⁰ Tõnis, 18.5.2015, Triin, 20.4. Hanna, 2.4.2015

joista myös kerrotaan tarkemmin. Tarkkuutta kuvaa myös se, että nyt haastateltavat nimeävät konkreettisesti tiettyjä ihmisiä, jotka olivat Tartossa aktiivisia. Näitä haastatteluissa toistuvia nimiä ovat muun muassa silloiset historianopiskelijat (ja nykyiset poliitikot) Indrek Tarand, Tõnis Lukas ja Mart Laar. Muista toimijoista mainitaan Rahvarinteen johtohahmot Edgar Savisaar ja Marju Lauristin. Lauristin oli tuolloin myös Tarton yliopistossa journalistiikan professorina, joten hän oli hyvin konkreettisesti osa tarttolaista yliopistomaailmaa.

4.2. KELTAISIA T-PAITOJA, JÄRJESTÖJÄ JA NUORIA DEMOKRATIAN KANNATTAJIA - HAASTATTELUIDEN VÄLITTÄMÄ KUVA OPISKELIJOISTA

Toomas ja Hanna kertovat Tarton yliopiston opiskelijoiden osallistumisesta ja toiminnasta Baltian opiskelijoiden laulu- ja tanssijuhlilla. Tämä tapahtuma, Gaudeamus, järjestettiin vuonna 1988 Liettuassa. Se, olivatko he molemmat itse henkilökohtaisesti tuolloin paikalla, jää hieman epäselväksi, mutta kummankin tarinassa yhteistä on se, että tuolloin Viron, Latvian ja Liettuan kansallislippuja käytettiin julkisessa tapahtumassa ja nimenomaan virolaisten nuorten aloitteesta. Toomaksen tarinan mukaan virolaiset ottivat kaikkien kolmen liput mukaansa lähtiessään juhlille; Hanna taas kertoo tarinaa siitä, miten virolaiset ompelivat yöllä vaatekappaleista sinimustavalkeita lippuja, ja heidän innoittamana latvialaiset ja liettualaiset tekivät omat lippunsa¹⁸¹. On totuus lippujen alkuperästä mikä tahansa, luovat nämä tarinat kuvaa tarttolaisista ja ylipäättään virolaisista opiskelijoista rohkeina ja suunnannäyttäjinä baltialaisille ikätovereilleen. Samalla nämä tarinat ilmentävät myös tässä tutkielmassa jo aiemmin käsiteltyä kansallislippujen merkitystä voimaannuttavina ja toivoa antavina symboleina.

Voisikin luulla, että opiskelijat olivat yleisestikin ottaen aktiivisia toimijoita itsenäistymisliikhehdinnässä. Omaan opiskeluaikaiseen aktiivisuuteensa katsomatta suurin osa haastateltavista kuitenkin piti yhteiskunnallisesti aktiivisia opiskelijoita vähemmistönä. Esimerkiksi Rein arvelee, että näitä aktiiveja oli korkeintaan yksi kymmenestä opiskelijasta. Hän luonnehtii opiskelijoiden toiminnalle ominaiseksi myös sitä, että se keskittyi pieniin piireihin esimerkiksi kirjallisuuden, teatterin tai keskusteluryhmien ympärille.¹⁸² Tämänäköistä opiskelijatoimintaa kuvaa myös Rull opinnäytetyössään: opiskelijoilla oli omia ryhmiä, joissa kaiken lisäksi liikkuvat

---

¹⁸¹ Toomas, 23.4.2015 ja Hanna, 2.4.2015

¹⁸² Rein, 22.4.2015

pääasiassa samat ihmiset¹⁸³. Opiskelijoiden omista pienistä porukoista esittää arvelua myös Ella, joka niin ikään luonnehtii opiskelijoiden olleen pääosin passiivisia¹⁸⁴. Rein huomauttaakin, että aktiivisuuteen ja osallistumiseen vaikutti osittain sattuma: sattuiiko tutustumaan tai tuntemaan jo ennestään sellaisia nuoria, jotka lähtivät tekemään erilaisia asioita¹⁸⁵. Liina kertoo uskovansa, että opiskelijat olivat kyllä valmiita tukemaan yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta, mutta joidenkin olleen huolissaan esimerkiksi tulevan uransa puolesta, ja siksi halunneen ensin katsoa sivusta mihin suuntaan asiat lähtisivät kehittymään.¹⁸⁶ Toisaalta Toomas arvelee, että Tartossa opiskelijoilla oli Tallinnaan verrattuna paremmat mahdollisuudet kaikenlaiseen toimintaan ja tapahtumiin osallistumiseen, koska elämäntyyli oli erilainen, tarttolaiset opiskelijat esimerkiksi kävivät hänen mielestään harvemmin töissä. Toomaksen käsitys onkin, että opiskelijat olivat hyvin aktiivisia ja lähtivät innolla suurina joukkoina mukaan kaikenlaiseen toimintaan. Hän kuitenkin myöntää, että usein toiminnan aloittajat olivat jo valmistuneita.¹⁸⁷ Pohtiessaan opiskelijoiden aktiivisuutta ja osallistumista Rein kiinnittää huomiota myös alakohtaisiin eroihin ja niiden vaikutukseen: eri alojen opiskelijoiden työmäärä ja läsnäolovelvoitteet saattoivat vaihdella suurestikin. Esimerkiksi lääketieteen opiskelijoiden piti olla paikalla kaikilla luennoilla, laboratorioissa ja seminaareissa, mutta Reinun mukaan ”kukaan ei huomannutkaan”, jos hänenkaltaisensa kielitieteilijät olivat pari päivää poissa luennoilta. Hän uskoo alan vaikuttaneen myös nuorten motivaatioon osallistua liikehdintään ja ottaa kantaa poliittisiin kysymyksiin:

*”(...) kun rajat alkoivat (...) vapautua no että -90, -91 oli selvä ero, että kun juristien ja taloustieteen opiskelijoiden [asuntoloiden] edustat olivat jo täynnä vanhoja ja rikkinäisiä sakslaisia autoja (...), niin kielitieteilijöiden ja historioitsijoiden asuntolan edessä ei ollut yhtäkään. Että (...) eroja oli. Että ketkä olivat niinku osaavampia jonkinlaisen liike- ja taloustoiminnan suhteen, (...) ne eivät viitsineet näperrellä joidenkin demokratian kehitykseen liittyvien kysymysten ja tiedon levittämisen kanssa ja niin, että se jakautui aloittain tosi epätasaisesti. (...)*¹⁸⁸

---

¹⁸³ Rull, 2015

¹⁸⁴ Ella, 14.8.2015

¹⁸⁵ Rein, 22.4.2015

¹⁸⁶ Liina, 29.6.2015

¹⁸⁷ Toomas, 23.4.2015

¹⁸⁸ Rein, 22.4.2015, *”(...) siis kui piirid hakkasid (...) vabanema no et -90, -91 oli selge vahe, et kui juristide ja majandusüliõpilaste esised olid siis juba vanu ja katki saksa autosid täis (...), siis filofoogid ja ajaloolaste ühiselamu ees ei olnud neid ühteki. Et (...) erinevused olid. Et kes oli nagu osavam mingisuguse äri ja majandustegevuse peale, (...) need ei viitsid siin jännata mingisuguste demokraatia arendamise küsimustega ja teadmiste levitamise ja nii, et see jagunes erialati väga ebaühtlaselt (...)*“

Joka tapauksessa vaikuttaisi siltä, että pääsääntöisesti 1980-luvun lopun tarttolaiset opiskelijat eivät olleet suurina joukkoina poliittisesti kovin aktiivisia, vaan kuten tässä alaluvussa tulee ilmi, vain osa opiskelijoista teki jotain neuvostoajan kontekstissa mahdollisesti radikaaliksi tai aktivismiksi määriteltävää. Suuremmat joukot aktivoituivat – jos aktivoituivat – vähemmän poliittisiin opiskelijajärjestöihin, joista erityisen suosittu järjestötyyppi oli korporaatio. Liina tuo tähän kuitenkin laajempaa historiallista kontekstia ja kuvaa muutoksesta: hän tuli yliopistoon jo syksyllä 1983, ja kertoo, että Tartossa toiminut Noor Tartu -järjestö (Nuori Tartto) oli juuri edellisenä lukuvuotena hiipunut pois. Järjestöön kuuluneita opiskelijoita oli painostettu ja ne, jotka olivat käyneet sytyttämässä kynttilöitä Kuperjanovin haudalla, oli erotettu yliopistosta. Joka tapauksessa järjestön toiminta oli hiipunut pois ennen haastattelemini henkilöiden opiskeluaikaa.¹⁸⁹

Vuosi 1987 oli myös voimakkaan ympäristöprotestin aikaa, ja kuten aiemmin on jo useaan otteeseen tullut ilmi, oli ympäristöprotestissa ympäristönsuojelun lisäksi kyse myös kansallisuuspolitiikasta ja näin se yleensä liitetään osaksi itsenäistymisliikehdintää. Niin kutsutun fosforiittisodan keskiöön on Tarton tapahtumissa nostettu niin haastatteluissa kuin kirjallisuudessakin historianopiskelijat, jotka ovat jääneet historiaan keltaisilla fosforiittia vastustavilla T-paidoillaan. Entisenä historianopiskelijana Liina tuokin haastatteluaineistoon nimenomaan historianopiskelijoiden näkökulman. Hän kertoo kaiken alkaneen jo huhtikuisesta Komsomolin historian- ja oikeustieteen opiskelijoiden järjestämästä kokouksesta. Kokouksessa esitettiin hänen mukaansa puheenvuoroja, joissa irrottauduttiin jo hyvin vahvasti keskushallinnosta ja tilaisuuteen osallistui jopa neuvostokriittinen runoilija Hando Runnel. Näiden puheenvuorojen seurauksena oikeustieteen opiskelijat yrittivät irtisanoutua radikaaleista puheista ja väittää, että historianopiskelijat ovat johtaneet heitä viattomia harhaan.¹⁹⁰

Liina kertoo, että pian tämän kokoontumisen jälkeen joku hänen opiskelukavereistaan sai idean, että he voisivat mennä vappumarssille fosforiittia vastustavien t-paitojen kanssa. Sopivaa kangasta oli vaikea löytää, ja kun sitä vihdoin löydettiin Viljandista eli noin tunnin ajomatkan päästä, oli sitä saatavana vain keltaisena. Näin kuuluisista paidoista tuli keltaisia. Paitoihin piirrettiin Viron kartan kuva sekä teksti ”Fosforiit – tänan ei!” (”Fosforiitti – kiitos ei!”). Paidoista tuli yksi fosforiittikaivosta vastustaneen protestiliikkeen symboleita, ja Liina kertoo, että niitä yritettiin ostaa heiltä kalliiseenkin hintaan. Hän muistaa, että yksi hänen opiskelukavereistaan lopulta myi oman paitansa, mutta muut eivät suostuneet myymään. Fosforiittiprotesti jatkui hänen kertomuksensa

---

¹⁸⁹ Liina, 29.6.2015

¹⁹⁰ Liina, 29.6.2015

mukaan myös Levimuusikapäevad-musiikkifestivaaleilla. Sen ohjelmistoon oli suunniteltu kuuluvaksi ympäristöprotestiin liitetty laulu ”Ei ole ükski ükski maa” (”Ei ole yksin yksikään maa”, laulun sanoma on, että kaikki virolaiset maakunnat pitävät yhtä). Laulun laulaminen tapahtuman konsertissa kuitenkin kiellettiin, joten se keksittiin soittaa nauhalta. Tämä tapahtui raatihuoneentorilla, ja konsertin aikana yksi historianopiskelijoista, Tõnis Lukas, onnistui pääsemään raatihuoneen rakennukseen ja ripustamaan sieltä roikkumaan banderollin tekstillä ”Fosforiit – tänan ei!”.¹⁹¹

Sama vuoden 1988 neuvostomielen vappumarssi oli jäänyt myös Reinun ja Andreksen muistoihin. Rein muistelee, että marssia edeltävänä yönä hän oli ollut jonkin opiskelijaporukan kanssa juhlimassa vappua (*volbriöö*). Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun opiskelijat ainakin Reinun mukaan neuvostoaikana viettivät vappua muussa kuin neuvostomielessä, ja juhlinta jatkui aamutunneille asti. Kun juhlia sitten aamulla kuuden ja seitsemän aikoihin oltiin lopettelemassa, saivat he mielestään hienon idean: he lähtisivät neuvostoperinteiden mukaiselle vappumarssille monipuoluejärjestelmää vaativien kylttien kanssa. Jostakin löytyi kylttipohjia, joihin he taiteilivat iskulauseensa ja lähtivät sitten marssille. Vakavia seurauksia tempauksesta ei tullut, mutta heitä käytiin kyllä nuhtelemassa.¹⁹² Andres joka tuli yliopistoon vasta seuraavana vuonna, mutta joka oli tarttolaisena lukiolaisena velvoitettu luokkatovereineen osallistumaan samalle marssille, kertoo, että joillakin hänen koulunsa oppilailla oli jo tuttuja yliopisto-opiskelijoiden joukossa. Näiden yliopisto-opiskelijoiden innoittamat oppilaat tulivat marsseille samantyylisten neuvostojärjestelmää protestoivien kylttien kanssa kuin yliopisto-opiskelijat. Koulun rehtori ja opettajat olivat asiasta näreissään, mutta oppilaat vetosivat siihen, että saihan yliopisto-opiskelijoillakin olla virallisesta linjasta poikkeavia kylttejä.¹⁹³

Yksi liikehdinnän osa-alue, jolla opiskelijat nähdään haastatteluissa aktiivisena on **muinsuskaitse-, eli kulttuuriperintöliike**. Toomas jopa nimittää opiskelijoita sen ”ytimeksi”¹⁹⁴. Yhteyttä tämän liikkeen ja erityisesti korporaatioiden välillä käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa, mutta Liina tuo historianopiskelijana konkreettisen esimerkin opiskelijoiden ja tämän liikkeen yhteydestä. Kesällä 1986 pieni ryhmä opiskelijoita kävi Mart Laarin johdolla keräämässä Valgamaan maakunnassa perimätietoa. Liina oli mukana tuossa ryhmässä ja hän kertoo, miten he Otepään kaupungissa tapasivat sikäläisen rehtorin, joka oli erittäin kiinnostunut kotiseutuhistoriasta.

---

¹⁹¹ Liina, 29.6.2015

¹⁹² Rein, 22.4.2015

¹⁹³ Andres, 11.4.2015

¹⁹⁴ Toomas, 23.4.2015

Opiskelijat saivat tutustua koulun oppilaiden tekemiin kotiseutututkimusharjoituksiin, ja yksi oppilaista oli tehnyt työnsä Otepään vanhoista kadunnimistä. Opiskelijat innostuivat aiheesta, selvittivät vanhoja eli neuvostoaikaa edeltäneitä kadunnimiä ja keksivät nimetä katuja uudelleen niiden mukaan. Jostain löytyi sopivia kylttipohjia ja maalit Liina muistelee heidän saaneen hänen vanhan luokkakaverinsa kotoa. Kun katukyltit olivat valmiita, he kyselivät vanhemmilta kaupunkilaisilta, missä mikin katu oli ollut, ja Liina kuvailee näiden lähteneen innoissaan opastamaan heitä. Vanhat nimet kiinnitettiin oikeille kaduille neuvosto aikaisten nimien alapuolelle. Liina muistelee myös, että heidän projektistaan kerrottiin jopa radiossa, vaikkakin uusintalähetyksestä se oli jotenkin päässyt katoamaan. Mitään seurauksia opiskelijoille ei tällaisesta toiminnasta kuitenkaan tullut.¹⁹⁵

Liinan tarina kertoo konkreettisen esimerkin opiskelijoiden osallistumisesta *muinsuskaitse*-toimintaan, mutta samalla se kertoo myös tämän toiminnan esille nostamien asioiden merkityksestä: vanhat kadunnimet eivät olleet samantekevä asia, vaan niihin liittyi syvemmän tason merkityksiä. Iäkkäämmät kaupunkilaiset lähtivät suorastaan opastamaan opiskelijoita oikeille kaduille ja kaupunkilaiset suhtautuivat projektiin myönteisesti. Projektin todellisesta symbolisesta merkityksestä kertoo varsinkin, jos se todellakin sensuroitiin radio-ohjelman uusintalähetyksestä. Sensurointi tarkoittaisi sitä, että toiminta koettiin viralliselta taholta epämieluisaksi. Vaikuttaisikin siltä, että vanhojen kadunnimien asettaminen virallisten kadunnimien rinnalle oli konkreettinen toimi, jolla sotaa edeltäneen itsenäisen Viron aika tuotiin esille ja keskelle ihmisten arkea ja tulkinnasta riippuen jopa haastamaan neuvostohallinnon paremmiksi katsomia nimiä ja arvoja.

Eräs haastatteluissa esille nouseva ilmiö oli **kokemus Tarton yliopiston demokratisoitumisesta** osana laajempaa yhteiskunnallista muutosta. Liina arvioi, että virolainen yhteiskunta ylipäätään alkoi tuolloin demokratisoitua, ja että tämä kehitys ilmeni yliopistossa siten, että sieltä aiemmin 1980-luvulla erotetut opiskelijat saivat vuonna 1987 tai 1988 mahdollisuuden tulla takaisin opiskelemaan¹⁹⁶. Toomas niin ikään muistelee, että vuonna 1988 yliopisto päätti ottaa itselleen oikeuden valita itse oma rehtorinsa¹⁹⁷. Marjukin puhuu ”ylimenokaudesta”, joka yliopistossa alkoi hänen opiskeluaikanaan, ja kuvailee ilmapiirin muuttuneen sallivammaksi. Tästä esimerkkinä hän kertoo kurssikaveristaan, joka oli uudelleenperustamassa erästä korporaatiota ja tarvitsi siksi tietoa eräästä arkistosta. Arkistoon päästäkseen hän kuitenkin tarvitsi professorin puollon, ja tämän

---

¹⁹⁵ Liina, 29.6.2015

¹⁹⁶ Liina, 29.6.2015

¹⁹⁷ Toomas, 23.4.2015

puollon hänelle myönsi kommunistisen puolueen historian seminaaria ohjannut professori. Tämä johtui siitä, että kyseinen opiskelija teki seminaariin harjoitustyötä ja hänelle oli annettu lupa tehdä seminaarityönsä omasta korporaatiostaan.¹⁹⁸ Se että tällaisen seminaarin professori antaa opiskelijalle luvan tehdä tutkielman virolais-kansallismielisestä opiskelijajärjestöstä, kertonee muutoksesta sallivampaan linjaan.

Opiskelijat joutuivat kuitenkin myös vastakkain yliopiston kanssa. Tällainen kiistakysymys oli erityisesti maanpuolustuskoulutus, joka oli kaikille opiskelijoille pakollinen ja tapahtui useamman lukuvuoden aikana. Opiskelijat kävivät kuitenkin vastustamaan tätä osaa opetuksesta ja Toomas kertoo joidenkin ryhtyneen jopa nälkälakkoon asian takia. Yliopisto yritti erilaisia voimatoimia, mutta kuten Toomas toteaa, kaikkia ei voinut erottaakaan, joten lopulta yliopisto jousti ja opiskelijat saivat tahtonsa läpi ja maanpuolustuskoulutuksesta luovuttiin.¹⁹⁹

Yksi yliopiston demokratisoitumiseen liittyneistä ilmiöistä oli ylioppilaskunnan uudelleenperustaminen. Ylioppilaskunta mainittiin haastatteluissa, mutta haastateltavilla oli keskenään erilaisia näkemyksiä kyseisestä järjestöstä. Ylioppilaskunnan toimintaan linkittyi kertomassaan erityisesti Rein, joka itse oli ylioppilaskuntatoiminnassa aktiivinen. Hän selittää, että neuvostoaikana yliopisto nähtiin kasvatuslaitoksena eikä opiskelijoita pidetty vielä aikuisina ja vastuullisina, itsenäisinä ihmisinä. Vuonna 1987 tilanne alkoi kuitenkin vähitellen muuttua ja ylioppilaskunta perustettiin uudelleen samana vuonna. Tämän myötä jokainen yliopiston yhdeksästä tiedekunnasta sai oman edustajansa yliopiston neuvostoon. Rein kertoo joidenkin yliopiston opettajien ja professorien pitäneen opiskelijoita tasavertaisina keskustelukumppaneina ja käyneen esimerkiksi asuntoloissa istumassa iltaa opiskelijoiden kanssa, mutta joillekin professoreille oli kova paikka, kun yhtäkkiä nuoria pitikin kohdella vertaisina.

”(...) se vaati kuitenkin monilta vanhemmilta professoreilta ja opettajilta (...) kuitenkin suurta pinnistelyä sopeutua siihen, että nyt opiskelija istuu pöydän takana ja ottaa osaa keskusteluun ja puhuukin jotain: hänellä on samalla lailla ääni ja sillä lailla, että he eivät pitäneet siitä yhtään. Ja no se riippui hyvin paljon myös siitä, että kuka sinä olit, että minä istuin yliopiston hallituksessa, sitten oli rehtori, dekaanit, 12 13 12 ihmistä jotka siellä olivat plus sitten ylioppilaskunnan edustaja. Että sitten... minä olin kuitenkin jo 26- tai 27-vuotias, että en aivan ensimmäisen vuoden opiskelija.

---

¹⁹⁸ Marju, 9.4.2015

¹⁹⁹ Toomas, 23.4.2015

*Että no minulla oli omasta mielestäni jotain sanottavaa. Että mä olen opiskellut täällä jo monta vuotta ja ollut ja myös ajanut kaikenlaisia asioita (...)*²⁰⁰

Ylioppilaskunnasta tuli kuitenkin Reinun mukaan tunnustettu järjestö, jota kuultiin myös esimerkiksi ministeriöissä näiden käsitellessä korkeakouluopiskelijoiden asioita. Opiskelijoiden edustusten järjestäytyminen jatkui ja 1990-luvun alussa perustettiin jo kaikkien Viron korkeakoulujen ylioppilaskuntien ja opiskelijajärjestöjen yhteinen liitto. Rein tunnustaa, että ylioppilaskunnan toiminta ei herättänyt opiskelijoiden syvissä riveissä suurta mielenkiintoa, joten sen vaikutusvoiman lisäämiseksi tehtiin jäsenyydestä Suomen ja Ruotsin esimerkin mukaan pakollista kaikille opiskelijoille. Näin he pystyivät sanomaan edustavansa 20 000 opiskelijaa, vaikka todellisessa toiminnassa olisi ollut mukana huomattavasti vähemmän väkeä ja tarvittaessa mielenosoitukseen tai muuhun tapahtumaan olisi saatu paikalle Reinun arvion mukaan hädin tuskin 200 ihmistä. Hän huomauttaa kuitenkin, että opiskelijat alkoivat antaa ylioppilaskunnalle arvoa varsinkin 1990-luvun vaikeina aikoina.

*”(...) mutta sitten ajat kävivät huonoiksi ja sitten kun me sen ylioppilaskunnan kautta pystyimme jakamaan jonkinlaista materiaalista apua ja (...) me neuvottelimme mahdollisia alennuksia ja etuja (...) että sitten se kuitenkin keräsi tietyssä määrin suosiota ja ymmärrettiin, että jonkun täytyy tehdä se työ ja edustaa eturyhmää (...)*²⁰¹

Rein antaakin ylioppilaskunnasta kuvan nimenomaan opiskelijoiden etujärjestönä. Vaikka hän tunnustaa, ettei se ainakaan aluksi herättänyt suurta innostusta opiskelijoiden keskuudessa, hän kuitenkin tuo esille ylioppilaskunnan tarpeellisuutta. Reinulle ylioppilaskunta oli myös se järjestö, johon hän pitkälti paikansi oman opiskeluaikaisen toimijuutensa. Ylioppilaskunta etujärjestönä sekä maininnat sen tunnustamisesta myös koko Viron hallinnossa ministeriöitä myöten kertovat myös Reinun pyrkimyksestä niille foorumeille, jotka kantoivat yli perinteisten opiskelijajärjestöjen. Rein tavallaan alkoi kiivetä seuraavalle tasolle. Tänä päivänä hän onkin virolaisessa yhteiskunnassa tunnettu hahmo.

---

²⁰⁰ Rein, 22.4.2015, „(...) et see nõudis ikka ka paljudelt vanematelt professoritelt ja õppejõududelt (...) ikka suurt pingutust kohaneda sellega, et nüüd istub üliõpilane laua taga ja võtab sõna ja räägib ka midagi: tal on samamoodi hääl ja niimoodi, et see ei meeldinud neile kohe mitte üldse. Ja no see sõltus väga palju ka sellest, et kes sa oled, et mina istusin ülikooli valitsuses, siis olid rektor Kärner, dekaanid 12 13 12 inimest kes seal olid plus siis üliõpilaskonna esindaja. Et siis... ma olin ikkagi juba mingi 26 ja 27 aastat vana et mitte päris esimese aasta üliõpilane. Et no mul oli enda arvates midagi öelda et ma olen siin juba mitu aastat õpinud ja olnud ka igasuguseid asju ajanud (...)

²⁰¹ Rein, 22.4.2015, „(...) aga siis läks aeg vaeseks ja viletsaks, ja siis kuna selle üliõpilaskonna kaudu me saime mingisugust materiaalselt abi jagada ja (...) meie rääkisime läbi võimalike soodustuste ja hüvede eest (...) et siis see ikkagi teatud määral kogus populaarsust, ja saadi aru et keegi peab selle töö ära tegema ja huvigruppi esindus olema (...)

Muut ylioppilaskunnan mainitsevat haastateltavat eivät olleet ylioppilaskunnasta yhtä innoissaan kuin Rein. Liina toteaa, ettei hän koskaan ymmärtänyt sen ideaa²⁰², ja Andres koki sen jotenkin riittämättömänä.

*(...) jossain vaiheessa oli jotkut opiskelijaedustuston vaalit ja no missä opiskelijat valitsivat itsenäisesti demokraattisesti omat edustajansa (...) mutta sanotaan niin että korporanteille ja opiskelijoille ja järjestäytyneille akateemisissa järjestöissä oleville opiskelijoille se oli (...) liian myöhään ja liian vähän. He olivat jo ohittaneet sen etapin (...) ja sieltä liikuttiin jo kaikenlaisista yliopistoista kohti Viron valtion niinku palauttamista kohti, että tosi monet tosi aktiivisesti osallistuivat siellä no kun Kodanike Komitee, Viron Kongressi, Kodanike Komitee -liike (...)*²⁰³

Tämä on erittäin mielenkiintoista, koska näin Andres antaa ymmärtää, että hänkin katsoi yleistä tilannetta jo pelkkää opiskelijaelämää laajemmalla ja vakavammalla tasolla: hänen mukaansa opiskelijat kuitenkin suuntasivat katseensa Viron Kongressin tapaisiin asioihin ja Kodanike Komitee -liikeeseen²⁰⁴. Tässä mielessä Andreksen ja Reinun välillä voisi nähdä eräänlaista yhtäläisyyttä: molemmat halusivat olla rakentamassa Viron tulevaisuutta. Vaikuttaakin siltä, että heidän näkemuseronsa on nimenomaan keinoissa ja väylissä: Rein lähti mukaan toimintaan, jossa nuoret raivasivat itselleen tietä nimenomaan omien järjestöjensä kautta ja niiden vaikutusvaltaa kasvattamalla, kun taas Andres piti sopivana väylänä Kodanike Komitee -liikettä.²⁰⁵

Ylioppilaskunta sekä seuraavassa alaluvussa käsiteltävä opiskelijajärjestötyyppi korporaatiot ovat esimerkkejä **järjestökentän heräämisestä** 1980-luvun viimeisinä vuosina, ja tämä ilmiö nousee selkeästi esille haastatteluissa. Jopa politiikasta ja kaikenlaisesta järjestäytyneestä toiminnasta erossa pysytellyt Kalle kuvailee, että 1980-luvun lopussa erilaisia järjestöjä alkoi ilmaantua ”kuin sieninä sateella”, ja hänen mukaansa yhteiskunnallinen aktiivisuus oli tuolloin suurta²⁰⁶. Triin arvelee, että perinteiset korporaatiot eivät sopineet kaikille ja siksi järjestökentän moninaisuus oli tärkeää ja tarjosi mahdollisuuksia erilaisille opiskelijoille²⁰⁷. Kertoessaan opiskelijoiden toiminnasta

---

²⁰² Liina, 29.6.2015

²⁰³ Andres, 11.4.2015, „(...) mingil hetkel olid mingid üliõpilasesinduse valimised ja no mida tudengid iseseisvalt demokraatlikult valivad oma esindajad (...) aga ütleme niimoodi, et korporantidele ja üliõpilastele ja organiseerunud akadeemilistes organisatsioonides üliõpilastele oli (...) liiga hilja ja liiga vähe. Nemad olid juba selle etappi, (...) see oli juba läbi teinud ja sealt liiguti juba igat mööda igasugustest ülikoolidest juba Eesti riigi nagu taastamise et väga paljud väga aktiivselt osaleti selles no kui Eesti Komiteed Eesti Kongress Eesti Komitee kodanike liikumine (...)

²⁰⁴ Andres, 11.4.2015

²⁰⁵ Andres, 11.4.2015 ja Rein, 22.4.2015

²⁰⁶ Kalle, 13.5.2015

²⁰⁷ Triin, 20.4.2015

ja järjestäytymisestä Toomas nostaa konkreettisina esimerkkeinä erilaiset ainejärjestöt sekä luonnonsuojelujärjestö Looduskaitseringin ja orientalistiikkaan keskittyneen Akateemiline orientalistika seltsin (Akateeminen orientalistiikan seura). Näistä luonnonsuojelujärjestöstä hän käyttää sanoja ”optimistinen”, ”avoin” ja ”kansallismielinen”. Orientalistiikan seura puolestaan keräsi yhteen eri alojen opiskelijoita ja Toomas uskoo monien nykypoliitikkojen olleen aikoinaan mukana seuran toiminnassa. Toomas luonnehtii tuolloista suhtautumistaan järjestöihin positiiviseksi, mutta poikkeuksena tähän hän mainitsee Rahvusvaheliste Suhete Ringin RSR (Kansainvälisten Suhteiden Piiri), joka toimii yliopistossa edelleen. RSR oli Toomaksen mukaan jotenkin epäilyttävä ja hän piti sen toimintaa ”punaisena”. Yliopistossa toimi tietenkin myös Komsomol, mutta sen Toomas toteaa ”olleen riittävän fiksu” lopettamaan itse toimintansa.²⁰⁸ Järjestökentän syntyessä ja aktivoitumisessa voi osaltaan nähdä olleen kyse kansalaisyhteiskunnan heräämisestä ja kehittämisestä. Mielenkiintoista tosin on, että yksikään haastateltava ei mainitse sanaa kansalaisyhteiskunta (*kodanikuihiskond*). Näkisin tämän niin, että haastateltavat eivät ehkä miellä tuolloin syntyneitä järjestöjä osaksi kansalaisyhteiskuntakehitystä, koska varsinkin opiskelijajärjestöt olivat omia suljettuja ryhmiään (ainejärjestöt ja korporaatiot) ja akateemisia keskustelupiirejä (esimerkiksi RSR), joiden luonteeseen ei edes kuulunut yhteiskunnallinen vaikuttaminen järjestönä. Poikkeuksena tähän oli toki ylioppilaskunta, joka pyrki aktiivisesti ajamaan opiskelijoiden asiaa yhteiskunnassa. Myös esimerkiksi luonnonsuojelujärjestön voisi olettaa tähänasteeseen jonkinasteiseen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen.

Osa järjestöistä oli ollut olemassa jo sotaa edeltäneen Viron aikana. Esimerkki tällaisesta järjestöstä on ylioppilaskunnan ja korporaatioiden ohella maanpuolustusjärjestö Kaitseliit²⁰⁹. Muutamien haastateltavien mukaan Kaitseliit oli itse asiassa hyvinkin suosittu opiskelijoiden keskuudessa, ja Andres vakuuttaa, että akateemisesti koulutettujen nuorten keskuudessa maanpuolustustahto on ollut kova ja nämä ovat varsinkin hieman myöhemmin olleet aktiivisesti mukana Kaitseliit-järjestön toiminnassa²¹⁰. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että yliopiston maanpuolustuskoulutusta vastustettiin. Uskaltaisinkin väittää, että tässä on kuitenkin ollut kyse siitä, että Kaitseliit on vahvasti virolais-isänmaallinen, kun taas yliopiston maanpuolustuskoulutus yhdistettiin neuvostojärjestelmään ja -armeijaan. Haastateltavista Kaitseliit-järjestöön kuului haastattelutietojen perusteella kuitenkin vain Tõnis, joka kertoo kuulleensa järjestön perustamisesta vuonna 1989 ollessaan suorittamassa asepalvelustaan neuvostoarmeijassa. Hän kertoo päättäneensä jo tuolloin,

---

²⁰⁸ Toomas, 23.4.2015

²⁰⁹ Kaitseliidun mielletään usein olevan rinnastettavissa suomalaisiin suojeluskuntiin.

²¹⁰ Andres, 11.4.2015

että Viroon palattuaan hän liittyisi järjestöön. Tässä päätöksessä häntä omien sanojensa mukaan motivoi usko Viron tulevaisuuteen itsenäisenä valtiona, ja hän kertoo olleensa valmis taistelemaan tämän tulevaisuuden puolesta jopa ase kädessä. Hän hahmottaakin järjestön pitkän aikavälin tähtäimen olleen nimenomaan Viron omien asevoimien valmistamisessa ja tarvittaessa ryhtymisestä aseelliseen vapaustaisteluun ja tällaisen taistelun myötä saavutetun itsenäisyyden puolustamisessa ja toimintaan kuuluikin tähän liittyviä sotilaallisia harjoituksia. Järjestön jäseniä oli hänen mukaansa myös turvaamassa Viron Kongressin istuntoja, toimi Enn Tarton henkivartiona ja levitti Vironmielistä propagandaa. Tõnis kertoo antaneensa neuvostoarmeijan sotilaspassin pois huhtikuussa 1990 ja liittyneensä Kaitseliit-järjestöön heti saman vuoden toukokuussa sen jälkeen, kun tilanne Tallinnassa oli kärjistynyt.²¹¹ Tässä Tõnis viittaa virolaisten kansallista liikehdintää vastustaneen Interrinteen Toompealla järjestämään mielenosoitukseen, joka huipentui siihen, että Interrinne yritti vallata Toompean linnan²¹².

Rein on selvästi kiinnostunut opiskelijajärjestöjen ilmiöstä: hän kertoo, että vuonna 1988 opiskelijat alkoivat perustaa epämuodollisia järjestöjä. Näillä järjestöillä hän kertoo tarkoittavansa organisaatioita, jotka toimivat ”virallisen neuvostosysteemin ulkopuolella”, eikä niitä rekisteröity minnekään, vaan niiden perustajat vain alkoivat kutsua niitä järjestöiksi. Rein kertoo näiden järjestöjen yhteisestä Riippumattomasta Nuorten Foorumista (Sõltumatu Noorte Foorum), joka kokoontui tallinnalaisessa elokuvateatterissa. Foorumin kokoontumisiin osallistui useita opiskelijoiden ja muiden nuorten järjestöjä ympäri Viron. Kesäkuussa 1988 Rein ei itse voinut osallistua Foorumille veljensä häiden takia, mutta haastattelussa hän kertoo mitä hänen tietääkseen Foorumilla oli tapahtunut. Kokoontumiseen kuului Eerik-Niiles Krossin johtama paneelikeskustelu, johon ilmestyi joko kutsuttuna tai oma-aloitteisesti myös Rahvarinteen johtohahmo Edgar Savisaar. Kross myönsi jokaiselle puhujalle 7 minuuttia puheaikaa, mutta Savisaar vaati itselleen 45 minuuttia. Kross kieltäytyi ja Savisaar poistettiin paneelistä ennen kuin hän ehti edes aloittaa puhettaan. Rein kertoo, että Savisaar loukkaantui verisesti eikä koskaan antanut tätä nuorille anteeksi. Kyse oli kuitenkin Reinun mukaan syvemmän tason periaatteesta, jota Savisaar ei ymmärtänyt.

”(...) mutta se yritti saada itselleen jotain erioikeuksia (...) että sä [Savisaar] hiton kommunisti tulet ja vieläkö sä tarvitset erioikeuksia. Että me juuri tehdään sitä toisenlaista yhteiskuntaa, missä kellään ei ole niitä erioikeuksia ja sinä tulet että minä

---

²¹¹ Tõnis, 18.5.2015

²¹² Zetterberg, 2007, 723

*olen tärkeä mies, eiks vaan. Mistä hyvästä sä tärkeämpi olet (...)? Mutta sitä ne eivät halunneet ymmärtää ollenkaan. Että joo, siellä Rahvarinteessä (...) sitä sellaista ainutta oikeaa tai ja no totuuden monopolin henkeä, ja että sinä olet meidän kanssa tai Keskerakonnallahan oli myöhemmin. että joko sä olet meidän kanssa tai meitä vastaan. Että se on sellainen no totalitaarisen yhteiskunnan signaali tai periaate, eikö vaan. Että me emme olleet ketään vastaan sen takia, että jos he yksinkertaisesti halusivat ajaa muita asioita. Ajattelimme asioista erilailla, mutta sallimme kuitenkin, että sinä olet vasemmistolainen, sinä olet oikeistolainen, anna mennä. (...)*²¹³

Kertoessaan nuorten järjestäytymisestä ja muun muassa Foorumista Rein rakentaa kuvaa nuorista demokratian puolestapuhujina ja nuorisjärjestöjen aktiiveista aktiivisina uuden Viron rakentajina: nämä halusivat muuttaa yhteiskuntaa ja poliittista kulttuuria muun muassa monipuoluejärjestelmän kautta enemmän lännen tyylin mukaiseksi. Samalla hän luo Savisaaresta ja tämän edustamasta Rahvarinteestä hyvin toisenlaista kuvaa: Rahvarinne vaati hänen mukaansa, että kaikkien pitäisi olla yhtenäisiä ja samaa mieltä, jotta mitään saataisiin aikaan. Kertoessaan Savisaaren tapauksesta Foorumilla hän jopa nimittää tätä ”hiton kommunistiksi” (*”kuradi kommunist”*). Reinun kertomus rakentuukin tässä aiheessa paljolti **vastakkainasettelun diskurssissa**: hän rakentaa kertomuksellaan jyrkän vastakkainasettelun nuorten ja keski-ikäisten välille.

Reinun kertomus Savisaaresta ja tämän nimittäminen ”hiton kommunistiksi” viestii kielteisestä suhtautumisesta Rahvarinteeseen. Tämänkaltaisia asenteita tuli esille jo edellisessä luvussa, ja samansuuntainen asenne Rahvarinnettä kohtaan ilmenee myös sen ”opiskelijatyön” – tai pikemminkin sen epäonnistumisen kuvauksissa. Rein kertoo, että Rahvarinne yritti esimerkiksi yliopiston opettajien ja ”kaikenlaisten muiden keski-ikäisten” kautta saada perustettua Tarttoon Rahvarinteen opiskelijaosasto/-järjestöä, mutta yrityksen epäonnistuneen.

”(...) Tartossa, yliopistossa (...) opettajat ja kaikenlaiset muut keski-ikäiset Viron Rahvarinteen aktivistit kerta toisensa jälkeen yrittivät muodostaa myös opiskelijoiden Rahvarinteen osastoa. Sitä ei koskaan erityisesti syntynyt sen takia, että Tarton

---

²¹³ Rein, 22.4.2015, ” (...) aga see üritas endale saada mingeid eraprivileege sääl et tookord tõuses närvi et sa kuradi kommunist tuled ja ikka sul on veel eriõigusi vaja et me praegu just teeme seda teistsugust ühiskonda kus neid eriõigusi kellelgi ei ole ja sina tuled ja et mina olen tähtis mees eks ole. Mis mille poolest sa tähtsam olid (...)? Aga sellest nad ei tahtnud aru saada sugugi, et seal oli seda jah seal Rahvarindes (...) seda niisugust ainuõige või ja no töömonopoli vaimu, ja et sa oled meiega või Keskerakond kes seal ju hiljem oli, et sa oled meiega või meie vastu. Et see on selline no totalitaarse ühiskonna signaal või või põhimõte eks ole. Et meie ei olnud sellepärast kellelegi vastu kuna nad ajasid teisi asju, lihtsalt. Saime teistest, teistmoodi asjadest aru, aga sallisime ühtlasi et sina oled vasakpoolne sina oled parempoolne et laske käia. (...)

yliopiston opiskelijat olivat sitä mieltä, että se Rahvarinne on (...) meistä niin paljon takana, että me ei viitsitä puuhastella niiden taaksejääneiden kanssa että no sitten meidän pitäisi pidätellä itse itseämme että kävisimme samaan tahtiin niiden keski-ikäisten varovaisten (...) ihmisten kanssa. Me olimme (...) niin pitkällä edesspäin että ne asiat, joita he murehtivat, oli jo tehty ajat sitten, eikö vaan. Että me puhuimme jo vapaasti kaikesta mitä halusimme, heidän mielestään pitäisi vielä puhua - no ei saa sanoa, että itsenäisyys - ja että me voidaan ehkä olla joku taloudellisesti itsenäinen [naurahtaa pilkallisesti]. Ja he [Edgar Savisaar ja Marju Lauristin] olivat sen takia meille (...) vihaisia, että miksi me nyt sillä lailla hidastamme sitä oikeaa ja progressiivista asiaa mitä he tekevät. Mutta meidän mielestä se ei ollut progressiivinen vaan kehityksessä jälkeen jäänyt asia. (...)Mutta niiden konsepti oli se että kaikkien pitää olla yhtenäiset, muuten me ei pärjätä. Meidän nuorten näkökulma oli se, että päinvastoin, että jos me halutaan että meillä olisi sellainen lännen tyyppinen demokratia, niin meillähän pitää olla paljon keskenään kilpailevia organisaatioita (...) Mitä se tarkoittaa, että kaikkien pitää olla yhtenäiset, sittenhän se olisi ollut uusi NLKP (...)"²¹⁴

Reinun haastattelussa tulee selkeästi esille hänen negatiivinen suhtautumisensa Rahvarinteeseen ja Savisaareen: hän leimaa molemmat ajastaan jälkeen jääneiksi ja nimittää Savisaarta jopa kommunistiksi. Samalla hän mitätöi Rahvarinteen ja Savisaaren merkityksen ja roolin Viron uudelleenitsenäistymiselle. Vastakohtana Rahvarinteelle hän esittää nuoret, jotka hänen puheessaan muodostavat ryhmän ”me”. Nuoret ovat Reinun kertomuksessa edistyksellisiä ja kannattavat länsimaista demokratiaa ja monipuoluejärjestelmää.

Tämä tarjoaa mahdollisuuden pohtia muistitietotutkimuksen luonnetta: oliko Reinun kanta yhtä jyrkkä jo tuolloin vai onko se värittänyt ajan kuluessa? Muistot eivät koskaan säily täysin

---

²¹⁴ Rein, 22.4.2015, „(...) et Tartus, ülikoolis, (...) õppejõud ja igasugused muud keskealised Eestimaa Rahvarinde aktivistid korduvalt katseid moodustada ka üliõpilaste Rahvarinde ühendus. Seda kunagi ei tekkinudki eriti sellepärast et Tartu ülikooli üliõpilased arvasid et see Rahvarinne on (...) meist nii kaugel maas et me ei viitsi nende mahajäänutega tegeleda et no siis me peaksime iseennast kõvasti nagu taga tõmbama, et nende keskealiste ettevaatlikke (...) inimestega sama samm u käia. Me olime (...) nii kaugel ees et need asjad millepärast need muretsesid olid juba ammu tehtud eks ole. Et meie rääkisime vabalt kõikest mida tahtsime, nemad arvasid et ikka tuleb rääkida veel - no et ei tohi öelda et iseseisvus ja et võib rääkida et me võib-olla ikka siin et isemajandav miski... Ja ja nemad olid sellepärast meie peale (...) pahased, et miks me nüüd ikka niimoodi öönestame, ja takistame seda õiget ja progressiivset asja mida nemad teevad. Meie meelest see ei olnud progressiivne vaid arengus maha jäänud asi. (...) Aga nende konseptsioon oli see, et kõik peavad ühtsed olema ja muidu me ei saa. Meie noorte seisukoht oli see et vastupidi. Et kui me tahame et meil oleks selline lääne-tüüpi demokraatia, siis meil peab ju olema palju omavahel võistlevaid organisatsioone (...) Mis see tähendab, et kõik peavad ühtsed olema siis oleks olnud ju uut sorti NLKP(...)"

muuttumattomina varsinkaan näin pitkää aikaa, vaan niihin vaikuttaa erilaiset tapahtuma-ajan ja muisteluhetken välillä tapahtuneet asiat. Nähdäkseni tätä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon, että kertomansa perusteella Rein vaikuttaa olleen tapahtuma-aikaan yhteiskunnallisesti aktiivinen nuori, jolla oli visioita ja idealismia siitä, mihin suuntaan asioita pitäisi kehittää, ja jota Savisaaren sukupolvi oli yrittänyt opastaa maltillisempaan ja varovaisempaan etenemiseen. Toisaalta tämäkin kuva Reinusta perustuu hänen omiin muistoihinsa. Tästä huolimatta pitäisin mahdollisena, että hän tuolloin todellakin koki Rahvarinteen ajastaan jääneenä ja saattoi pitää Savisaarta tämän varovaisen linjan vuoksi jonkin sortin kommunistina tai ainakin kommunistien hännystelijänä. Toisaalta Savisaar on ollut keskeinen ja ristiriitainenkin hahmo uudelleenitsenäistyneen Viron politiikassa ja Rein tekee haastattelussa jatkumon Rahvarinteen ja Savisaaren myöhemmän Keskerakond-puolueen välille. Tämä tukee sitä tulkintaa, että Rein ei 1980-luvun viimeisinä vuosina suhtautunut Savisaareen ja Rahvarinteeseen aivan yhtä jyrkästi kuin nyt, vaan että Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeiset tapahtumat ovat vaikuttaneet hänen muistoihinsa.

Toinen tässä mielessä mielenkiintoinen hahmo on Marju Lauristin, jonka Rein niputtaa yhteen Savisaaren kanssa varoittlevana keski-ikäisenä, joka oli opiskelijoiden vastapuoli:

”(...) jonkun kanssa väittelimme niin ne olivat (...) vanhempi sukupolvi meidän opettajat tyyliin marjulauristinit, keiden kanssa ei pystynyt olemaan samaa mieltä, ketkä tiesivät kaiken (...) paremmin ja enemmän, mutta jotka niinku varoittelivat meitä koko ajan, kävivät opettamassa että meidän pitäisi olla varovaisia ja mitä ei saa tehdä; ei saa puhua, ei saa kirjoittaa, koska muuten me pilaamme kaiken ja Moskovasta tulee vastaiskut (...)”²¹⁵

Hanna sen sijaan puhuu Lauristinista tärkeänä tiedonvälittäjänä ja muistelee tämän kertoneen yliopistolla demokratiasta²¹⁶. Journalistiikkaa opiskellut ja opinnäytetyönsä Lauristinin ohjauksessa kirjoittanut Andres puolestaan antaa kuvan, että Lauristin oli opiskelijoiden kanssa samalla puolella:

”(...) Marju Lauristin oli mun opettaja yliopistossa, mun professori, mun diplomityön ohjaaja, joka oli yksi niin sanotuista symbolihahmoista. Mä kuvittelen että se ilmapiiri Tarton yliopistossa alkoi samaan aikaan tai vähän aikaisemmin, niiden samojen ihmisten kautta, no alkoi levitä ja vaikuttamaan myös opiskelijoihin. Että kun

---

²¹⁵ Rein, 22.4.2015 „(...) kellegagi vaidlesime siis olid need meie põlvkond vanem (...) õppejõud stiilis marjulauristinid, kellega ei suutnud ühel nõul olla, kes teadid kõik (...) kõike kõigist paremini ja rohkem, aga kes nagu manitsesid meid kogu aeg käisid õpetamas, et ettevaatlikud peaksime olema ja mida ei tohi teha; ei tohi rääkida ei tohi kirjutada sellepärast, et muidu me ajame pilli lõhki ja tulevad Moskvast vastulöögid (...)“

²¹⁶ Hanna, 2.4.2015

*professori yhtenä päivänä on perustanut aamulla Rahvarinteen ja sitten seuraavana päivänä tulee opiskelijoiden luennolle, no sitten luonnollisesti syntyy sellainen niinko yhteenkuuluvuuden tunne tai kontakti (...)*²¹⁷

Andreksen kertomus ei välitä kuvaa samasta vastakkainasettelusta opiskelijoiden ja Lauristinin välillä kuin Reinun kertomus. Toisaalta Andres oli todennäköisesti opintojensa vuoksi Lauristinin kanssa enemmän tekemisissä ja osasi ehkä siksi nähdä Lauristinin monipuolisemmin kuin Rein. On toki mahdollista, että haastateltavilla on jo opiskeluaikanaan ollut erilaisia mielipiteitä esimerkiksi juuri Lauristinista, mutta haastatteluiden valossa näyttäisi siltä, että Rein on vahvasti kiinni vastakkainasettelusta. Toisaalta tämä on häneltä ehkä ymmärrettävää, koska hän – toisin kuin esimerkiksi Andres – oli mukana sellaisissa tempauksissa, joista vanhempi sukupolvi varoitteli heitä.

Siitä mitä mieltä kukin haastateltava oli opiskeluaikanaan Rahvarinteestä, Savisaaresta tai Lauristinista, ei ole pelkkien muistojen perusteella mahdollista saada täysin tyhjentävää ja varmaa vastausta ja se on muistitietotutkimukselle ominaista. Tämä ei kuitenkaan laske muistojen tutkimisen arvoa, koska nämäkin henkilöt puhuvat tuosta ajasta omien muistojensa pohjalta ja vaikuttavat siten kollektiiviseen muistiin ja heidän kanssaan aiheesta mahdollisesti keskustelevien nuorempien sukupolvien historiakäsitykseen. Samalla muistojen erilaisuudet tuovat esille myös niiden moninaisuutta.

Tässä alaluvussa on käsitelty haastattelemini entisten tarttolaisten opiskelijoiden muistoja ja käsityksiä siitä, millainen rooli opiskelijoilla oli liikehdinnässä ja millaista tuon ajan tarttolainen opiskelijatoiminta ylipäättään oli. Näiden kertomusten sekä historiankirjoituksen välillä on nähtävissä niin yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksiakin. *Muinsuskaitse*-toiminta on perinteisesti liitetty tähän aikaan, ja myös haastateltavat tuovat sitä esille ja ehkä jopa syventävät kuvaa sen merkityksestä. Myös fosforiittiprotesti t-paitoineen on esillä haastateltavien muistoissa. Haastateltavien muistot painottuvat kuitenkin selkeästi järjestökentän/kansalaisyhteiskunnan heräämiseen. Selkeä ero kyseistä aikaa koskevaan historiankirjoitukseen onkin juuri

---

²¹⁷ Andres, 11.4.2015 „(...) Marju Lauristin oli minu õppejõud ülikoolis, minu professor, minu diplomitöö juhendaja, kes oli üks niiõelda sümbolkuju. See meeleolu Tartu ülikoolis kujutan ette ka samal ajal või veidi varem, nende samade inimeste kaudu, no hakkas levima ja mõjutama ka üliõpilasi. Et kui professor on ühel päeval hommikul asutanud Rahvarinde ja siis järgmisel päeval tuleb tudengite loengusse, no siis loomulikult tekib see nagu ühine hingamine või kontakt (...)“

opiskelijanäkökulma, joka yleensä jää makrotason ja politiikan varjoon. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen tarkemmin yhtä opiskelijatoiminnan ilmentymää: korporaatioita. Korporaatiot yleensä mainitaan historiankirjoituksessa, mutta ne jäävät silti pieneen osaan.

4.3. MENNEIDEN AIKOJEN KOPIOINTIA, VERKOSTOJA JA ISÄNMAALLISIA AATTEITA - KORPORAATIOT

Haastatteluissa pyysin haastateltavia avoimella kysymyksellä kertomaan omasta opiskeluaikaisesta toiminnastaan (*tegevus*). Tässä kysymyksessä haastateltavalla oli siis mahdollisuus tuoda esille käytännössä mitä tahansa vapaa-ajan toimintaa, mihin hän oli osallistunut. Taustatietojen yhteydessä olin pyytänyt jokaiselta haastateltavalta etukäteen lyhyttä kuvausta heidän opiskeluaikaisesta toiminnastaan, joten tuolloinkaan kysymysasettelu ei ohjannut haastateltavaa siihen, että haastattelijan huomio suuntautuisi nimenomaan korporaatiotoimintaan. Tästä huolimatta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta korporaatiotoiminnassa mukana olleet haastateltavat keskittyivät omasta toiminnastaan kertoessaan nimenomaan korporaatioihin, vaikka ohimennen tai myöhemmin tuli ilmi, että ainakin osa heistä oli ollut mukana myös muunlaisessa toiminnassa (esimerkiksi ympäristöjärjestöissä tai kansantanssiryhmissä)²¹⁸. Mikäli haastateltava toi korporaation esille tai tiesin taustatietojen perusteella etukäteen hänen olleen mukana korporaatiotoiminnassa, pyysin häntä kertomaan korporaationsa toiminnasta, arvoista ja ideologiasta, sekä hänen omasta suhtautumisestaan muihin tuolloisiin järjestöihin ja yhteiskunnalliseen liikehdintään. Tässä alaluvussa tarkoitukseni onkin pureutua haastateltavien korporaatioistaan ja muista järjestöistä antamaan kuvaan.

Korporaatiolla tarkoitetaan tässä työssä ainoastaan virolaista opiskelijajärjestötyyppiä, joka muistuttaa suomalaisten yliopistojen osakuntia. Korporaatiot eroavat osakunnista kuitenkin siinä, että ne on jaettu mies- ja naiskorporaatioihin, ne eivät ole sidoksissa kotiseutuun ja niihin liitytään yleensä loppuiksi siten, että opiskeluajan jälkeen jäsenyys jatkuu alumnijäsenenä. Näille järjestöille ominaista on kansallismielisyys/isänmaallisuus ja niillä on omat lippunsa, muodoltaan suomalaista ylioppilaslakkia muistuttavat *tekkel*-lakkinsa ja mahdolliset muut tunnuksensa. Kansallismielisyytensä vuoksi korporaatiot kiellettiin neuvostoajan alussa. Korporaatioiden ohella toimii myös kaksi seuraa: Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS) ja Eesti Naisüliõpilaste Selts (ENÜS). Näihin seuroihin kuuluneiden haastateltavieni yksityisyydensuojan vuoksi näistä seuroistakin

---

²¹⁸ Toomas, 3.4.2016, Hanna, 2.4.2015

puhutaan tässä työssä kuitenkin korporaatioina. Samasta syystä en nimeä, mihin korporaatioon kukin haastateltavani kuului/kuuluu.

Vuonna 1988 Tarton opiskelijapiireissä alkoi liikkua huhu, että eräs poikaporukka oli aikeissa palauttaa Eesti Üliõpilaste Selts'in eli EÜS:in takaisin toimintaan. Tästä alkoi korporaatioiden perustamisvimma, joka oli Mihkelin sanoin ”hirveän suosittua”²¹⁹, ja joka toi opiskelijoiden vapaa-aikaan uuden foorumin. Korporaatiotoiminnassa olleet haastateltavat kiinnittyivät haastatteluissa tarinoillaan siihen todellisuuteen, jossa korporaatioita perustettiin.

Kertomuksissa korporaatioista ja niiden uudelleenperustamisesta on keskeisessä osassa niiden **sosiaalinen luonne ja merkitys**. Korporaatioita uudelleenperustettiin kaveriporukoissa, ja tähän uudelleenperustamisaikaan liittyen haastatteluissa nousee esille yhdessä tekemisen kulttuuri. Mihkel kertoo, miten hän kavereineen korporaatiotaan palauttaessaan etsi niiden vanhoja jäseniä ja hankki tietoa arkistoista. Hän muistelee, miten korporaation lippu kaivettiin jostain esille ja miten uudelleenperustaminen järjestettiin eräässä kirkossa, jonka kirkkoherrana eräs korporaation vanha jäsen tuolloin toimi. Mihkel muistaa myös, että heillä oli kangaspulan takia vaikeuksia saada itselleen *tekkel*-lakit korporaationsa väreissä.²²⁰ Materiaalipula tuli esille muissakin haastatteluissa nimenomaan korporaatioiden perustamisen yhteydessä, ja sama ongelma oli ollut myös historianopiskelijoiden fosforiittipaitojen kanssa²²¹. Nämä haasteet kuitenkin kannustivat korporaatioita puuhaavia porukoita yhteistyöhön keskenään: yhdessä mietittiin ratkaisuja kangaspulaan ja muihinkin ongelmiin²²².

Korporaatiot tarjosivat tärkeäksi koetun sosiaalisen elämän foorumin, oman porukan, johon saattoi kokea kuuluvansa. Esimerkiksi Toomas kertoo korporaatiotoiminnan avaamista sosiaalisista mahdollisuuksista. Hän arvelee, että korporaatiotoimintaan tuli mukaan ihmisiä, jotka olivat jo etsineet itselleen mahdollisuutta olla aktiivinen, mutta joille muut jo olemassa olleet järjestöt olivat näyttäneet liian punaisina tai alkoholinhuuruksina. Lisäksi korporaatiotoiminta tarjosi mahdollisuuden tavata muiden alojen opiskelijoita, mikä ei muualla ollut itsestään selvää, koska tuolloin opiskelijat oli majoitettu asuntoloihin pääaineen mukaan, joten opiskelijat asuivat ja opiskelivat samojen ihmisten kanssa.²²³ Ella kertoo myös siitä, että korporaatio tarjosi luotettavan

---

²¹⁹ Mihkel, 29.4.2015

²²⁰ Mihkel, 29.4.2015

²²¹ Haastatteluaineisto, 2015

²²² Esimerkiksi Hanna, 2.4.2015

²²³ Toomas, 23.4.2015

porukan. Luodessaan yhteisön ja verkoston korporaatiot olivat myös paikkoja, joissa tietoa liikkui.²²⁴

Tiedon jakamiseen ja liikkumiseen liittyi oleellisena asiana kokemus luottamuksesta. Tätä korporaatioiden yhdistämien ihmisten välistä luottamusta korostavat Ellan lisäksi myös Triin²²⁵ ja Marju, joka on edelleen mukana korporaatiossaan sen alumnitoiminnan kautta. Hän pohtii, että vaikka toiminnassa on mukana muutama sellainen henkilö, joita hän ei pidä läheisinä ystävinään, hän kokee silti voivansa tarpeen tullen luottaa näihinkin henkilöihin. Tämä luottamus perustuu nimenomaan siihen, että he kaikki kuuluvat samaan järjestöön sekä periaatteeseen siitä, että korporantit eivät petä toistensa luottamusta. Oman korporaation ulkopuolellakin toisen ihmisen jäsenyys jossakin korporaatiossa on Marjun mukaan tae luotettavuudesta ja kunnollisuudesta: hän selittää, että työnantajana hän ottaisi rekrytointitilanteessa huomioon työnhakijan kuulumisen mihin tahansa korporaatioon. Tämä perustuu siihen, että jos henkilö kertoo kuuluvansa korporaatioon, voi hänen odottaa omaksuneen tietyt arvot ja sitoutuneen niihin. Mikäli tämä henkilö toimii esimerkiksi työssään korporaationsa arvojen vastaisesti, voi työnantaja kertoa tästä työntekijän korporaatiolle. Näin korporaationsa arvoja ja periaatteita vastaan toimiva yksilö pettää koko yhteisön.²²⁶ Tämä näkökulma korporaatioihin tulee aineistossani esille vain Marjun haastattelussa, joten ei ole varmaa, miten laajalti virolaiset ajattelevat näin. Marjun kertoma saattaa kuitenkin kertoa syvemmillä piilevistä rakenteista ja siten antaa syvyyttä siihen, miten korporaatioista Virossa mahdollisesti ajatellaan. Hän ulottaa luottamustakuun myös hieman laajemmalle ja ehkä yllättäväänkin suuntaan: Suomeen, erääseen Helsingin yliopiston osakuntaan, jonka kanssa Marjun korporaatiolla on ystävyyssopimus. Marju kertoo, että jos hän tapaa suomalaisen, joka kertoo kuuluvansa kyseiseen osakuntaan, tietää hän voivansa luottaa tähän henkilöön. Tässä tapauksessa luottamus rakentuu järjestöjen väliseen pitkäaikaiseen historiaan: alkuperäinen ystävyyssopimus solmittiin 1920-luvulla, eivätkä suomalaisen osakunnan jäsenet katkaisseet viranomaisten painostuksesta huolimatta välejään virolaisiin silloin, kun Viro liitettiin Neuvostoliittoon ja korporaatiot kiellettiin. Vanhojen siteiden myötä ystävyyssopimus solmittiin jälleen korporaation uudelleenperustamisen jälkeen.²²⁷

Korporaatioiden tarjoama oma porukka, luottamus sekä sosiaalinen verkosto ylipäättään ei rajoittunut (eikä todennäköisesti edelleenkään rajoitu) pelkästään opiskeluaikaan. Andres toteaa suoraan, että korporaatiossa opiskeluaikana muodostunut verkosto on ollut hyödyksi hänen urallaan,

---

²²⁴ Ella, 14.8.2015

²²⁵ Triin 20.4.2015

²²⁶ Marju, 9.4.2015

²²⁷ Marju, 9.4.2015

ja huomauttaa, että korporaatiosta nousi uudelleenitsenäistyneen Viron poliittinen johto²²⁸. Samaa sanoo myös Marju, joka huomauttaa, että esimerkiksi puolustusministeriön virat keskittyivät tiettyyn aikaan melko lailla yhden korporaation jäsenten käsiin. Ylipäätään Marju toteaa, että korporaatiot kasvattivat kansallismielistä ja isänmaallista eliittiä.²²⁹ Nämä huomiot korostavat osaltaan korporaatioiden yhteiskunnallista merkitystä: niiden piirissä syntyivät uudelleenitsenäistyneen Viron hallinnon kannalta oleellisten henkilöiden väliset verkostot.

Vaikka korporaatioista ja niiden uudelleenperustamisesta kertovat tarinat välittävät kuvaa yhdessä tekemisen kulttuurista, oli toimintaan osallistuneiden ihmisten välillä myös **ristiriitoja ja vastakkainasettelua**: edellisessä alaluvussa vastakkainasettelu tuli esille varsinkin Reinun kertomuksessa näkemyseroista nuorten ja keski-ikäisten välillä, mutta korporaatiokertomukset paljastavat, että vastakkainasettelua tehtiin (ja muistoissa tehdään edelleen) myös nuorten kesken. Nämä erimielisyydet olivat ilmeisesti eniten pinnalla kuitenkin nimenomaan korporaatioiden uudelleenperustamisvaiheessa, koska niistä kertovat juuri ne haastateltavat, jotka olivat mukana alusta asti eivätkä tulleet mukaan vasta myöhemmin. Mihkelin kuvaama tilanne kumpusi erilaisista motiiveista:

”(...) Sitten... tietenkin ihmisiin iski ahneus, ja alettiin etsiä erityisesti niitä korporaatioita, joilla oli jotain saatavana takaisin. (...) syntyi se erillinen linja, että yhdet olivat ne patriootit ja sinne rinnalle tulivat ne kiinteistöihmised (...) Että no Tartossa esimerkiksi ne Vironiat ja mitkä on ne Viron rikkaamad korporaatiot. (...) siellä syntyivät ne (...) että sinua minä en huoli tähän korporaatioon, sinut minä kutsun (...)”²³⁰

Mihkel jakaa korporaatioiden toimintaa käynnistämässä olleet opiskelijat kahteen porukkaan: todellisiin patriootteihin ja niihin, jotka olivat kiinnostuneita vain korporaatioiden omaisuudesta ja sen takaisin saamisesta. Hän itse kertoo valinneensa kavereidensa kanssa sellaisen korporaation, jolla olisi mahdollisimman vähän omaisuutta vaadittavaksi takaisin, ja näin hän asettaa itsensä kavereineen patrioottien puolelle. Nimittämällä tällaisia materiaalisesta hyvästä välittämättömiä ihmisiä ”patriooteiksi” hän myös hahmottaa ja nimeää korporaatiotoiminnan isänmaalliseksi toiminnaksi. Ellallakin oli kokemuksia erimielisyyksistä ja linjavedoista korporaation

²²⁸ Andres, 11.4.2015

²²⁹ Marju, 29.4.015

²³⁰ Mihkel, 29.4.2015, „(...) Siis... loomulikult inimesed tekkib saamahimu, ja hakati otsima spetsiifiselt neid korporatsioonid, millel oli mingid majad tagasi saada. (...) tekkis see eraldi liin, et ühed oli need patriootid ja sinna kõrvale tekkis need kinnisomandiinimesed (...) Et noh Tartus näiteks need Vironiad ja mis on need Eesti rikkamad korporatsioonid. (...) seal tekkis sellised (...) et sind ma ei luba sellesse korporatsioonid sind ma kutsun (...)”

uudelleenperustamisessa. Siinä porukassa, jossa hän alkoi uudelleenperustaa korporaatiota, oli mukana historianopiskelijoita, ja osa näistä koki hänen mukaansa, ettei heitä otettu riittävän tosissaan. Ellan käsityksen mukaan myös korporanttien keskinäinen tasa-arvoisuus olisi ollut näille itsensä tosissaan ottaneille historioitsijoille epämieluisa asia. Joka tapauksessa porukka hajosi: Ella jäi perustamaan jäljelle jääneiden kanssa yhtä korporaatiota, ja loukkaantuneet historianopiskelijat lähtivät perustamaan toista. Näiden loukkaantuneiden asenne ei kuitenkaan koskenut kaikkia historianopiskelijoita, vaan Ellankin korporaatioon tuli mukaan sen arvot hyväksyviä historianopiskelijoita.²³¹

Haastatteluissa kertomukset korporaatioista rakentuivat vahvasti diskurssissa, joka tiivistyy sanaan *eesti aeg*. Ilmaus *eesti aeg* (suomeksi Viron aika, virolainen aika) viittaa toista maailmansotaa edeltäneeseen Viron tasavallan aikaan, ja haastatteluissa *eesti aeg -diskurssi* muodostuu kyseisen ajan perinnön näkyvästä osasta haastateltavien korporaatioita käsittelevissä kertomuksissa: kyseessä oli sotaa edeltäneen ajan korporaatioiden uudelleenperustaminen ja korporaatiotoiminta nähtiin monissa haastatteluissa mahdollisuutena luoda yhteys itsenäisen Viron aikaan ja saada sieltä esikuva itselle ja tulevaisuudelle. *Eesti aeg* näkyi uudelleenperustetuissa korporaatioissa vanhojen sääntöjen ja käytänteiden pikkutarkkana kopioimisena sekä korporaatioiden ideologiassa ja ihanteissa. Tässä diskurssissa peruspiirteenä onkin ajallisen yhteyden rakentaminen korporaation uudelleenperustamisajan ja Viron tasavallan eli Viron ajan välille. Näin korporaatiotoiminta oli hyvin vahvasti yhteydessä kulttuuriperintöä vaalineeseen ja keränneeseen *muinsuskaitse*-liikkeeseen. Esimerkiksi Mihkel toteaa suoraan, että koko idea korporaatioiden elvyttämisestä tuli juuri kyseisen liikkeen toiminnasta²³², ja Marju huomauttaa, että korporaatio- ja *muinsuskaitse*-toiminnassa olivat yleensä mukana samat opiskelijat. Hän selittää tämän olleen loogista, koska perimätiedon sen kanssa tekemisissä olleet opiskelijat sattuiivat yleensä puheisiin myös entisten korporanttien kanssa ja näiden kontaktien kautta löytyi innostus lähteä uudelleenperustamaan korporaatioita. Kontaktit entisiin jäseniin olivat myös tärkeä tietolähde siinä, miten päästä alkuun ja miten asiat oli korporaatioissa ennen tehty.²³³

Haastattelussa Mihkel korostaa, että heille oli todella tärkeää, että kaikki tehtäisiin juuri samalla tavalla kuin ennen. Tämän vuoksi he etsivät niin paljon vironaikaista materiaalia kuin mahdollista.

---

²³¹ Ella, 14.8.2015

²³² Mihkel, 29.4.2015

²³³ Marju, 9.4.2015

Haastattelutilanteessa ilmeni myös ajallinen etäisyys: Mihkel kertoo heidän tutkivan vanhoja papereita edelleen tarkasti mutta hän suhtautuu nykyään tarkkaan kopiointiin huvittuneesti ja haastattelussa hän toteaaakin joidenkin sääntöjen²³⁴ sopivan huonosti nykyaikaan. Osaltaan hänen suhtautumistaan tähän toimintaan kuvaa hänen lausahduksensa: ”*Siihen aikaan oli hirveä kopioiminen (...) aika ei ajatella, vaan tehdä täsmälleen niin kuin ennen oli*”. Toisaalta hän suhtautuu myös ymmärtävästi tähän ”kopioimiseen”: ”*miten hassua se olikaan, mutta tuolloin se kaikki tuntui meistä todella oleelliselta*”. Nyt hänen mielestään olisi oleellista, että järjestön perusperiaatteet säilytetään.²³⁵ Myös Ella kertoo, että heille oli tuolloin tärkeää, että mitään ei muutettaisi, vaan kaikessa seurattaisiin sotaa edeltäneen ajan aikaisia sääntöjä ja käytänteitä. Nyt jälkikäteen katsoessaan hän kertoo ajattelevansa, että onneksi toiminnassa oli mukana myös sellaisia ihmisiä, jotka yrittivät toppuutella heitä innokkaimpia ja tarkimpia, ja selittivät, että kaikki vanhat säännöt eivät olleet enää perusteltuja. Nämä olivat Ellan mukaan yleensä historianopiskelijoita muiden vaatiessa vanhojen aikojen tarkkaa jäljittelyä.²³⁶

Toomaksen kertomuksessa *eesti aeg* ei ilmene niinkään vanhojen asioiden kopioimisessa vaan hänen kuvauksessaan korporaationsa ideologiasta ja tavoitteista. Hänen mukaansa tuolloisessa Virossa arvostettiin korkealle tasavallan aikaa. Tämä ilmeni hänen mukaansa muun muassa siten, että jos jonkun sanottiin käyttäytyvän

”(...) *kuin vironaikainen ihminen (...) tai kuin vironaikainen herrasmies tai muuta sellaista, että se oli niin kuin todellinen kohteliaisuus ja sitten oli se tahto, että se kaunis aika tulisi takaisin (...)*”²³⁷

Tässä yhteydessä hän nosti esimerkkinä esille myös tuolloisen sloganin ”*Elu läheb edasi, Eesti tuleb tagasi*”. Suomeksi se valitettavasti ei soinnu yhtä kauniisti, mutta ajatus on se, että elämä jatkuu eteenpäin, ja Viro tulee takaisin. Toomas muistutti, että hän ei ollut koskaan nähnyt isoisiaan, joten häneltä puuttui vironaikaisen miehen malli.²³⁸ Korporaatio oli se paikka, joka tarjosi hänelle hänen arvostamansa vironaikaisen miehen mallin. Toomakselle erityisen vaikuttava kokemus olikin, kun hän tapasi ensimmäistä kertaa korporaationsa Viron-aikaisia jäseniä. He jättivät hänen

²³⁴ Esimerkiksi korporaation kunnia: jos toisen korporaation jäsen loukkaa toisen korporaation jäsentä, eivät loukatun korporaation jäsenet saa puhua loukkaajan edustaman korporaation jäsenille kuukauteen. (Mihkel, 29.4.2015)

²³⁵ Mihkel, 29.4.2015 ”*Sel ajal oli hirmus kopeerimine (...) aeg mitte mõelda vaid et teha täpselt nii nagu vanasti oli*”, „*mis andki kui naljakas see oli, aga meile tundus see kõik väga oluline*”

²³⁶ Ella, 14.8.2015

²³⁷ Toomas, 23.4.2015, ”*(...) nagu eestiaegne inimene nii see oli tõeline kompliment eks ole, või et nagu eestiaegne härrasmees või muut seokest et see oli nagu tõeline kompliment ja siis oli tahtmine et see ilus aeg tagasi tuleks (...)*”

²³⁸ Toomas, 23.4.2015

mukaansa ”*todellisen vironaikaisten miesten sellaisen vaikutelman*”²³⁹. Kysymykseen korporaationsa ideologiasta ja tavoitteista Toomas vastasi, että korporaatiossa tavoitteena oli ”*kasvaa ja auttaa toisia kasvamaan sellaiseksi todelliseksi vironaikaiseksi herrasmieheksi*”²⁴⁰. Vironajan ihannointi ja varsinkin Toomaksen tapaus ovat tyypillisiä Grönholmin tutkimille moderneille vallankumouksille. Kun tässä tapauksessa itsenäisen Viron aikakauden muisteleminen ja siitä puhuminen tuli sallituksi, se kasvatti merkitystään: menneeseen aikaan alettiin tuntea kaipausta, siitä haettiin tukea omaan identiteettiin ja sen toivottiin palaavan²⁴¹ – aivan kuten Toomas luonnehti: ”*että se kaunis aika tulisi takaisin*”. Vironaika muistetaan poikkeuksetta kauniina ja positiivisena, eikä yksikään haastateltava tuo esille mitään negatiivista tai edes tuonaikaisen politiikan kritiikkiä. Tässä nähdään nostalgian ja kielletystä sallituksi tulleiden muistojen voima: vapautta ja demokratiaa tulevaisuudelta odottavat nuoret ottivat esikuvakseen valtion, jossa demokratia oli hyvinkin rajattu ja valta keskitetty yhden puolueen käsiin varsinkin vuoden 1934 jälkeen.

Mielenkiintoista *eesti aeg* -diskurssin käytössä on, että haastateltavat rakentavat sen puitteissa korporaationsa kuvaa eri tavoin. Mihkel perustelee tarkan kopioinnin tärkeyttä sillä, että hän halusi kuulua omaan porukkaansa ja heidän porukkansa halusi erottua muista vastaavista porukoista.²⁴² Toomakselle oman korporaation toimintaan kuulunut vanhojen tapojen jatkaminen sen sijaan merkitsi henkilökohtaisella tasolla paljon: hän sai sieltä itselleen miehen mallin. Myös Hannan kertomuksessa *eesti aeg* on läsnä, mutta hänen mukaansa heidän korporaatiossaan asiaan ei suhtauduttu yhtä vakavasti kuin Mihkelin ja Toomaksen tapauksissa kävi ilmi. Hannan korporaatiossa vanhoihin sääntöihin ja toimintamalleihin suhtauduttiin ”luovasti” ja he sovelsivat niitä sen mukaan miten parhaaksi katsoivat. Hanna kuitenkin huomautti, että esimerkiksi EÜS ja maanpuolustusjärjestö Kaitseliit ”*jatkoivat siitä mikä vuonna -40 jäi kesken, aivan kuin mitään Venäjän-aikaa ei olisi ollutkaan*”.²⁴³ Rein kertoo tämän kysymyksen aiheuttaneen kiistoja ja närää hänen kaveripiirissään yleisemminkin. Kuten aineistosta käy laajemminkin ilmi, ei sotaa edeltäneen Viron ihannointi rajoittunut vain korporaatioihin, vaan se ilmeni muidenkin vironaikaisten järjestöjen uudelleenperustamisessa, sloganeissa ja *muinsuskaitse*-liikkeen suosiossa.²⁴⁴ Reinun kaveriporukassa oltiin hänen kertomansa mukaan samaa mieltä siitä, että Viron tulisi itsenäistyä ja

²³⁹ Toomas, 23.4.2015, ”*tõeline eestiaegsete meeste seoke mulje*”

²⁴⁰ Toomas, 23.4.2015, ”*kasvada ja aidata teistel kasvada selliseks tõeliseks eestiaegseks härrasmeheks*”

²⁴¹ Grönholm, 2012, 173

²⁴² Mihkel, 29.4.2015

²⁴³ Hanna, 2.4.2015, ”*jätkasid sellest kus 40ndal pooleli jäi, nagu poleks seda vene aega olnudki*”

²⁴⁴ Haastatteluaineisto, 2015

että itsenäisyys olisi lähellä, mutta erimielisyyttä aiheutti kysymys siitä, pitäisikö neuvostoaika ohittaa ja jatkaa siitä, mihin vuonna 1939 jäätiin vai ei. Rein kertoo itse ajatelleensa, etteivät he voi jatkaa suoraan siitä, mihin tuolloin jäätiin, vaan että neuvostoaika pitäisi ottaa huomioon ja jatkaa siitä. Hän kertoo uskoneensa, ettei Viro ollut jäänyt muista länsimaista niin paljon jälkeen, etteikö sen olisi mahdollista saada niitä vielä kiinni.²⁴⁵

Hannan haastattelussa korporaation konstruktio rakentuu *eesti aeg*-diskurssin ohella vahvasti myös **vironmielisyyden/patriotismin diskurssiin**. Tämä diskurssi on Hannan tarinassa yhteydessä muutoksen diskurssiin. Korporaatio oli hänelle yksi ”vapauden merkki”, se oli osa alkanutta muutosta: oli mahdollista luoda järjestöjä ja tehdä asioita itse.²⁴⁶ Vironmielisyyden/patriotismin diskurssi tuo esille seikan, joka sisältyi muutokseen ja oli selvästi Hannalle tärkeä: virolaisuus. Hanna kertoi näin:

”(...) neuvostoaikana, jos et osannut viron kieltä, siitä ei seurannut yhtään mitään. Sait hoidettua joka asian venäjäksi - no venäläisillä ei ollut mitään motivaatiota oppia viron kieltä. Täällä Etelä-Virossa oli paremmin (...) minä itse olin kotoisin Tallinnasta, siellä sai vapaasti elää vain venäjäksi, ja kun sait luoda järjestön, jossa on sanottu että ainoastaan virolainen ainoastaan viron kielellä, super. Se oli kuin jokin haaste. (...)”²⁴⁷

Hannalle korporaatio oli siis merkki muutoksesta, siirtyminen aikaa, jossa sai 1) luoda omia järjestöjä ja 2) tuoda esille omaa kansallista identiteettiään. Kopioinnin sijaan tärkeää näyttävätkin olleen kriteerit, joilla korporaatioon pääsi: uuden korporantin täytyi olla ”*eesti soost*”, eli etninen virolainen, puhua viron kieltä ja olla Tarton (Valtiollisen) Yliopiston naisopiskelija. Haastattelussa Hanna painotti, että tuolloin nämä asiat olivat heille todella tärkeitä.²⁴⁸ Pian Hanna alkoi kuitenkin selittää, miten tilanne on muuttunut: hän vakuutti, että nykyään he ottaisivat myös ei-virolaisia, kunhan nämä puhuisivat viroa ja hyväksyisivät ja kunnioittaisivat Viron itsenäisyyttä ja valtiota.²⁴⁹ Tätä ilmiötä hänen kerronnassaan voinee selittää ainakin kahdella tavalla: joko syynä oli ajallinen etäisyys ja menneisyyden selittäminen tai toisena vaihtoehtona se, että Hanna kesken kaiken muisti

---

²⁴⁵ Rein, 2015

²⁴⁶ Hanna, 2.4.2015

²⁴⁷ Hanna, 2.4.2015, *”(...) nõukogude ajal, kui sa eesti keelt ei osanud ei juhtunud mitte midagi. Sa tegelikult said vene keeles iga asi loetud - no venelastel ei olnud mingit motivatsioonid eesti keelt õppida. Siin Lõuna-Eestis oli parem (...) mina ise olin pärit Tallinnast seal sai vabalt elada ainult vene keelega, ja kui sa saad luua organisatsiooni kus on öeldud et ainult eesti soost ainult eesti keeles, super. See on mingi nagu väljakutse. (...)”*

²⁴⁸ Hanna, 2.4.2015

²⁴⁹ Hanna, 2.4.2015

puhuvansa ulkomaalaisen kanssa, ja siksi halusi pehmentää kansallisuuskysymystä. Mahdollisesti kyse oli molemmista. Joka tapauksessa Hanna alkaa pohtia myös sitä, olisivatko he tuolloin ottaneet jäseneksi viroa puhuvan venäläisen. Hän harmittelee, ettei sellaista tilannetta tullut vastaan, mutta arvelee lopulta, että todennäköisesti he eivät olisi ottaneet tällaista kandidaattia jäsenekseen. Haastattelussa hän vahvisti ja oikeutti korporaationsa periaatteita yleistämällä, että kaikki toisetkin korporaatiot toimivat samoilla periaatteilla. Tästä hän on ”täysin varma” sen vuoksi, että korporaatiot tekivät palauttamisvaiheessa paljon yhteistyötä ja keskustelivat keskenään erilaisista kysymyksistä.²⁵⁰ Hannan kanssa samaan korporaatioon kuuluva Marju kertoo omassa haastattelussaan, että he ottavat esimerkiksi latvialaisen ja suomalaisen ystävyysjärjestönsä Tartossa opiskelevia jäseniä mukaan toimintaansa ”ulkomaalaisjäseniksi” (*välisliige*) – siitäkin huolimatta, etteivät latvialaiset yleensä osaa viroa²⁵¹.

Yllä lainatussa sitaatissaan Hanna kertoo miten hienolta tuntui saada olla perustamassa järjestöä, joka oli vain etnisille virolaisille ja vain viron kielellä. Tässä tulee esille eräänlainen korporaation **kapinaulottuvuus**. Hanna jääkin pohtimaan korporaatiotoiminnan kapinamielisyyttä.

”(...) Tiedätkö koko se elämä olikin yhdessä mielessä kapina. Siinä mielessä, että kun sinulla ei ole omaa valtiota, mutta samaan aikaan luot kuitenkin kaikenlaisia järjestöjä, (...) etsit mahdollisuuksia olla tekemisissä niiden suomalaisten opiskelijoiden kanssa (...) etsit mahdollisuuksia löytää jonkinlaista kirjallisuutta joistakin maailmassa oleellisista asioista. Se on jonkinlainen kapinamielisyys, kun sä etsit, että voisit muuttaa jotain toisenlaiseksi kuin se ennen oli, no, se ei ole kapinamielisyys, mä en tiedäkään mikä se sana on (...)”²⁵²

Korporaatiot eivät olleet avoimen poliittisia järjestöjä eivätkä haastateltavat niitä sellaisiksi mieltäneetkään, mutta korporaatiotoiminta nähtiin ilmeisesti vastakkaisena neuvostojärjestelmälle: se oli kuitenkin vahvasti kansallismielinen ja otti esikuvakseen sotaa edeltäneen ajan. Tästä on ehkä kyse myös Hannan kokemuksessa kapinallisuudesta. Ella kertoo jostain hieman samantapaisesta: hän kokee, että korporaation uudelleenperustaminen oli jotain sellaista, mikä ei ollut niin vaarallista ja avoimen poliittista kuin esimerkiksi hänen ihailemansa ERSP:n tai Muinsuskaitse Selts’in

---

²⁵⁰ Hanna, 2.4.2015

²⁵¹ Marju, 9.4.2015

²⁵² Hanna, 2.4.2015, „(...) Tead kogu see elu oligi ühes mõttes mäss. Selles mõttes, et kui sul oma riiki ei ole, aga samas sa lood igasuguseid organisatsioone, (...) sa otsid võimalusi nende Soome üliõpilastega suhelda (...) sa otsid võimalusi leida mingisugust kirjandust mingisuguste asjade kohta mis maailmas on olulised, see on mingisugune mässumeelsus kui sa otsid, et muuta midagi teissuguseks kui varem oli noh, see ei ole mässumeelsus ma ei teaki mis see sõna on (...)”

toiminta. Tästä huolimatta korporaatiotoiminta oli hänen mielestään kuitenkin tavallaan myös ”maanalaista” ja ”vähän kiellettyäkin”.²⁵³

Korporaatioihin liitettiin haastatteluissa vahvasti käsitys virolais-isänmaallisuudesta ja **maanpuolustustahdosta**. Tätä kuvaa esimerkiksi Toomaksen kertomus siitä, että itsenäistymisliikettä vastustaneen Interrinteen (1988-1991) hyökätessä Tallinnan Toompealle ja Savisaaren kutsuessa ihmisiä silloin apuun, lähti Tartosta ryhmä eri korporaatioiden jäseniä Tallinnaan aikomuksenaan vastata avunpyyntöön.

”(...) kun Savisaar kutsui kansaa avukseen Toompealle kun Interrinteen ihmiset murtautuivat siellä Toompean linnan porteista sisään (...) Tarton korporaatioista kokoontui (...) ihmisiä, siellä Ugalan pojat sanoivat että lähdetään Tallinnaan apuun, pelastamaan tasavaltaa. Junat kulkivat silloin kolme tai neljä kertaa päivässä niin kun me ehdittiin sinne junaan ja, sitten kun olimme ehtineet Jõgevalle, niin selvisi, että tasavalta on jo pelastettu ja [naurahtaa] ja saimme mennä takaisin kotiin, mutta tahto oli kova. (...)”²⁵⁴

Tässä tavoin Toomas ilmentää opiskelijoiden ja siis varsinkin korporanttien kovaa tahtoa puolustaa Viroa. Mielenkiintoista on myös se, että Toomas puhuu ”tasavallan pelastamisesta”. Mitä tasavaltaa hän tarkoittaa? Kontekstista olisi tulkittavissa, että hän ajattelee nimenomaan Viron tasavaltaa, ei Viron sosialistista neuvostotasavaltaa. Myöhemmin kysyessäni häneltä, milloin hän alkoi uskoa uudelleenitsenäistymisen olevan joskus mahdollista, hän ajoittaa sen jo vuoteen 1988²⁵⁵. Näin ollen tämän junamatkan aikaan Toomas olisi jo uskonut siihen, että Viro on itsenäistymässä, ja hänen kertomuksensa antaa kuvan, että myös muut matkaan lähteneet olisivat ajatelleet samalla tavalla: Toomaksen tarinassa pojat lähtivät Tallinnaan pelastamaan sitä tasavaltaa, jonka he uskoivat olevan itsenäistymässä. Tarkalleen katsottuna Neuvostoliitosta itsenäinen Viron Tasavalta oli tuolloin jo *de jure* olemassa, koska Viron SNT:n korkein neuvosto oli jo edellisenä vuonna ottanut virallisesti kannan, jonka mukaan Viron Tasavalta ei koskaan ollut lakannut olemasta olemassa. Korkein neuvosto oli myös kuuluttanut ylimenokauden ja tunnustanut Viron Kongressin olevan Viron

---

²⁵³ Ella, 14.8.2015

²⁵⁴ Toomas, 23.4.2015, „(...) kui Savisaar kutsus rahvast endale Toompeale appi kui Interrinde tegelased seal Toompea lossi väravasse sisse murdsid (...) Tartu korporatsioonidest kogunes mingi hunk (...) inimesi... seal oli Ugala poistel inimestel, et läheme Tallinnasse appi, vabariiki päästma. Kuna rongid käisid siis kolm või neli korda päevas, siis kui me sinna rongi peale jõudsime ja, ja ja siis kui me olime Jõgevale jõudnud siis selgus et vabariik on juba päästetud ja [naurahtaa] ja jõudsime koju tagasi minema, aga tahtmine oli vägev (...)”

²⁵⁵ Toomas, 23.4. 2015

Tasavallan kansanedustuslaitos ja teki sen kanssa yhteistyötä.²⁵⁶ Jos Toomaksen kertomusta kuitenkin tarkastellaan suhteessa edellisessä alaluvussa käsiteltyyn kysymykseen Savisaaren ja Rahvarinteen muistamisesta, voi poikien reagointi juuri Savisaaren avunhuutoon vaikuttaa ristiriitaiselta. Toisaalta Toomas ei missään vaiheessa ota kantaa Savisaareen, vaan ainoastaan toteaa liikehdintään kuuluneista järjestöistä puhuessaan opiskelijoiden ottaneen etäisyyttä Rahvarinteeseen²⁵⁷.

Myös Andres kertoo korporanttien vahvasta isänmaallisuudesta ja halusta puolustaa Viroa. Hänen mukaansa Viron vapaussodan aikana vuonna 1918 Tarton yliopiston ”kaikki” mieskorporantit lähtivät vapaaehtoisina sotaan muiden vielä epäröidessä. Hän on myös sitä mieltä, että juuri korporaatioissa virolainen isänmaallisuus on ”puhtaimmillaan”. Korporaatiosta isänmaallisuuden ilmentymänä kertoo myös Andreksen kertomus siitä, mitä he tekivät silloin, kun elokuussa 1991 Moskovassa tapahtui vallankaappausyritys. Andres ei lähtenyt ”korporaatioveljiensä” kanssa Tallinnaan, vaan he valmistautuivat suojelemaan omaa korporaatiotaloaan Tartossa. Keskeistä oli, että talo ja korporaation arkistot eivät ”joutuisi taas venäläisten käsiin”.²⁵⁸ Vastassa nähtiin siis jälleen olevan nimenomaan **venäläinen**. Samalla Andres luo korporaatiosta kuvaa isänmaallisena asiana. Korporaation arkistot jäsenrekistereineen hajautettiin ja piilotettiin, ja talon puolustamiseksi tehtiin suunnitelma²⁵⁹.

Kiinnittäessäni huomiota siihen, minkälaiseen toimintaan haastateltavat keskittyivät vastatessaan kysymyksiin opiskelijoiden toiminnasta, itsenäistymisliikehdinnän esiintymisestä Tartossa sekä omasta toiminnastaan, huomasin, että korporaatioiden roolin mieltämisessä suhteessa itsenäistymisliikehdintään esiintyy eroja haastateltavien kesken. Osalle haastateltavista nimenomaan korporaatio oli opiskelijatoiminnan ja tarttolaisen itsenäistymisliikehdinnän ydin: heidän kertomuksensa keskittyi korporaatioihin ja saattaa jopa sivuuttaa kaiken muun opiskelijatoiminnan. Osa haastateltavista taas ei edes mainitse korporaatioita oma-aloitteisesti ainakaan silloin kun kuvailevat opiskelijoiden toimintaa tai itsenäistymisliikehdinnän ilmenemistä Tartossa. Esimerkiksi Tõnis ei missään vaiheessa edes mainitse korporaatioita, vaan hänen jäsenyytensä sellaisessa tulee esille vain ohimennen yhdessä lauseessa. Ilmeisesti haastateltavilla on erilaisia näkemyksiä siitä, minkä he ymmärtävät kuuluneen tuon ajan laajempaan liikehdintään ja minkä ei.

---

²⁵⁶ Graf, 2012, 154-155, 163-164, 277

²⁵⁷ Toomas, 23.4.2015

²⁵⁸ Andres, 11.4.2015

²⁵⁹ Andres, 11.4.2015

Tämä ja edellinen alaluku ovat tuoneet pääasiassa esille järjestöissä aktiivisesti toimineiden haastateltavien näkökulmaa Viron uudelleenitsenäistymisaikaan. Näissä muistoissa esiintyy tuon ajan muutokseen yleisemminkin liitettyjä ja tunnustettuja tapahtumia ja järjestöjä, mutta niin nämä muistot kuin historiankirjoituskin jättävät helposti huomiotta ne, jotka eivät osallistuneet järjestötoimintaan tai mielenosoituksiin – politiikasta puhumattakaan. Seuraava alaluku päästää ääneen nämä ihmiset.

4.4. KAVERIPORUKOITA, JUHLIA JA KIRJASTON HUONOA KAHVIA - OPISKELIJAELÄMÄ JÄRJESTÖIDEN JA POLITIIKAN ULKOPUOLELLA

Edelliset alaluvut ovat keskittyneet siihen, miten opiskelijat osallistuivat itsenäistymisliikehdintään ja esillä ovat olleet erityisesti korporaatiot ja muut järjestöt, kuten ylioppilaskunta. Koska työni yksi tarkoitus on tuoda esille opiskelijoiden moninaisuutta, etsin haastateltavakseni myös kaikista järjestöistä ja yhteiskunnallisesta toiminnasta sivussa olleita henkilöitä. Nämä otantaan löytyneet henkilöt ovat Kalle ja Anna. Tässä alaluvussa tarkoitukseni on tarkastella heidän näkemystään siitä, mitä opiskelijaelämä Tartossa oli, mitä he tekivät ja miten he suhtautuivat edellisissä luvuissa mainittuihin järjestöihin.

Kuten edellisessä luvussa tuli esille, Kalle ei varsinaisesti kiinnittänyt huomiota liikehdintään. Hän kertoo huomanneensa järjestöjen perustamisvimman, mutta mikään niistä ei erityisesti kiinnittänyt hänen huomiotaan – lukuun ottamatta hänen negatiivisessa sävyssä näkemänsä Kodanike Komitee. Tartossakaan liikehdintä ja järjestöt eivät vaikuttaneet suuremmin hänen elämäänsä, vaan hänen kokemuksensa on, että ne eivät koskettaneet opiskelijoiden elämää. Syitä sille, miksei Kalle lähtenyt esimerkiksi korporaatioihin, oli useita. Hänen kavereidensa joukossa korporaatiot nähtiin jokseenkin kielteisessä valossa paikkana, jossa juodaan olutta jonkun muun laskuun. Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, järjestöihin päätymiseen vaikutti jossain määrin se, sattuiiko tuntemaan niihin kuuluvia. Kallen kohdalla tilanne oli se, että kukaan ei varsinaisesti kutsunut häntä mukaan korporaatioon eikä hän tullut lähteneeksi oma-aloitteisesti. Myöhemmin jo yliopistosta valmistuttuaan hän kuitenkin liittyi vanhan koulu- tai opiskelukaverinsa kutsumana korporaatioon. Kolmas syy oli, ettei hänellä yksinkertaisesti ollut aikaa eikä syytä lähteä järjestötoimintaan: hän

kävi opintojen ohella töissä ja hänellä oli oma kaveripiirinsä, jonka kanssa hän vietti aikaa ja juhli.²⁶⁰

Myös Anna kertoo kokeneensa, että yhteiskunnallinen liikehdintä ei konkreettisesti kuulunut hänen elämäänsä. Hän kertoo kyllä seuranneensa tapahtumia mielenkiinnolla median kautta ja suhtautui myönteisesti liikehdintään, mutta hänen vuosikurssinsa seuraelämä vei lopulta hänen kaiken huomionsa: ”*Rehelligesti sanottuna mä en kiinnittänyt siihen [liikehdintään] niinku huomiota. Mun se koko huomio meni sille vuosikurssille ja sen sisäisille suhteille. (...)*”²⁶¹. Ensimmäisenä opiskeluyksynä heidät vietiin kuun ajaksi maalle kolhoosiin nostamaan perunoita, ja tänä aikana he tutustuivat toisiinsa ja Tarttoon palattuun he olivat oma porukkansa, joka vietti paljon aikaa yhdessä. Anna selittää, että siihen ei kuulunut mitään erikoista, vaan tavallista yhdessäoloa.

”(...) paljon istuimme kirjastossa. Siellä me sitten juteltiin. (...) se yliopiston kirjasto oli todella sellainen nuorten ihmisten kokoontumispaikka. Ja siellä me juotiin huonoa kahvia koko ajan, sitten juttelimme ja aika paljon elimme omaa elämäämme siellä kirjastossa. Ja opiskelimme myös. Ja sitten kun päivä oli ohi illalla (...) jatkui usein asuntolassa jonkinlainen oleskelu ja juhlat (...)”²⁶²

Annan sosiaalinen elämä keskittyi nimenomaan oman vuosikurssin piiriin ja se vei hänen vapaa-aikansa. Oma vuosikurssi tarjosi samalla myös oman porukan, eikä Annan liittynyt esimerkiksi korporaatioihin. Hän muistaa käyneensä jonkin korporaation tutustumisillalla, mutta vierastaneensa korporaatioelämään kuuluvia rituaaleja ja muutenkin kokeneensa korporaatiotoiminnan itselleen vieraaksi. Hänellä ei myöskään ollut korporaation parissa jo valmiiksi kavereita. Anna muistelee kylläkin, että hänen vuosikurssillaan oli mieskorporaatioiden jäseniä, mutta nämä eivät hänen muistaakseen puhuneet korporaatiosta silloin, kun olivat vuosikurssinsa seurassa.²⁶³

Annan ja Kallen kertomuksissa keskeisenä elementtinä tai diskurssina nousee **sosiaalinen elämä**. Molemmilla oli oma kaveriporukkansa, jonka kesken he viettivät aktiivista sosiaalista elämää. Tässä mielessä he eivät olleet sen passiivisempia kuin muutkaan haastateltavat, vaan heidän sosiaalinen elämänsä vain paikantui järjestöjen ulkopuolelle. Oma porukka tarjosi heille sen mitä he

---

²⁶⁰ Kalle, 13.5.2015

²⁶¹ Anna, 5.5.2015, ”*Ma ei pannud seda nagu ausalt öeldes tähele. Mul kogu see tähelepanu läks ütleme sellele kursusele ja suhetele seal sees (...)*”

²⁶² Anna, 5.5.2015 ”*(...) palju istusime raamatukogus. Seal me siis vestlesime. (...) see ülikooli raamatukogu oli tõesti selline noorte inimeste kogunemise koht. Ja seal jõime väga halba kohvi kogu aeg, siis vestlesime ja hästi palju elasime oma elu seal raamatukogus. Ja õppisime ka seal. Ja siis kui päev läbi sai õhtul (...) ja tihti jätkusid ühikas mingisugused olemised ja peod (...)*”

²⁶³ Anna, 5.5.2015

kokivat tarvitsevansa, eikä kumpikaan kokenut tarvitsevansa esimerkiksi korporaatiota mihinkään. Sosiaaliset verkostot nousevat tosin esille tässäkin: kummallakaan ei ollut korporaatioissa olevia kavereita, jotka olisivat pyytäneet heitä mukaan toimintaan.

Kallen ja Annan tarinat kertovat siitä mikä yleensä jää Viron uudelleenitsenäistymisajan historiaa kirjoitettaessa vähemmälle huomiolle tai jopa unohtuu: kaikkien yhteiskunnallisten muutosten, järjestöjen ja politiikan keskellä elävät aina arkeaan myös ihmiset, jotka keskittyvät omaan elämäänsä. Annan ja Kallen tapauksessa tämä oma elämä keskittyi asioihin, jotka kuulunevat opiskelijaelämään minä tahansa aikana: opiskellaan, vietetään aikaa kavereiden kanssa, juhlitaan, saatetaan käydä töissä ja niin edelleen. Todennäköisesti samoista asioista voisivat kertoa muutkin haastateltavat. Näkökulmien ja tämän teeman lähestymistapojen eroa ilmentää esimerkiksi se, että Anna ja Andres olivat saman vuosikurssin journalistiikan opiskelijoita, mutta heidän kertomuksensa opiskelijoista on täysin erilainen. Mutta toisin kuin muut haastateltavat, Anna ja Kalle eivät kuitenkaan kokeneet tarvitsevansa enää mitään muuta elämäänsä. Tästä kertoo myös se tapa, jolla he kertovat opiskeluajastaan: omasta toiminnastaan ja kaveriporukoistaan puhuessaan Anna nauraa useaan otteeseen ja Kallekin naurahtelee.

Tässä pääluvussa alalukuineen ovat tarkastelun alla olleet Tarton tapahtumat, järjestöt sekä opiskelijoiden toiminta ja opiskelijaelämä. Seuraavassa luvussa siirrytään tästä askel syvemmälle mikrotasolle: kertoessaan liikehinnästä, Tartosta, tarttolaisista opiskelijoista, järjestöistä ja omasta toiminnastaan, ovat haastateltavat samalla luoneet kuvaa itsestään. Tähän kuvaan ja sen rakentumiseen keskityn seuraavassa luvussa.

5. ”MINUSTA OLII TULLUT OPISKELIJA, VIROSTA TULI VAPAA – MITÄ VIELÄ OLISI VOINUT TAHTOA?”²⁶⁴ - MINÄKUVAN JA ARVOJEN RAKENTUMINEN HAASTATTELUISSA

Edellisissä luvuissa olen keskittynyt siihen, mitä haastateltavat kertovat vuosien 1987–1991 muutoksesta: luvussa 3 käsiteltiin heidän muistojaan koko Viron tasolla tapahtuneesta liikehdinnästä sekä siihen luettavissa olleista liikkeistä, ja luvussa 4 puolestaan tarkasteltiin liikehdinnän ilmenemistä Tartossa, sikäläisten opiskelijoiden toimintaa ja roolia sekä opiskelijajärjestöjä ja opiskelijaelämää. Tähän asti huomio on siis ollut lähinnä siinä, mitä haastateltavat ovat kertoneet suoraan ja näiden muistojen analysoinnissa. Tässä luvussa on tarkoitus kääntää huomio haastateltaviin itseensä: kertoessaan edellisissä luvuissa käsitellyistä teemoista, he ovat samalla enemmän tai vähemmän epäsuorasti kertoneet myös itsestään ja muodostaneet eräänlaista minäkuvaa muistojensa puitteissa. Osittain tässä luvussa tuleekin kertautumaan edellisissä luvuissa käsiteltyjä asioita, mutta nyt käsitelen niitä siitä näkökulmasta, mitä niiden kertominen ja kertomisen tapa kertoo haastateltavasta itsestään.

5.1. AKTIIVISUUDEN JA VAROVAISUUDEN RAJAPINNOILLA - TOIMIJUUDEN RAKENTUMINEN

Edellisessä luvussa kartoitin haastateltavien käsitystä opiskelijajärjestöistä, joita Tartossa alettiin heidän opiskeluaikanaan perustaa ja joista osassa he itsekkin olivat mukana. Tässä alaluvussa on tarkoitus siirtää huomio itse järjestöistä siihen, millaisen kuvan itsestään toimijana haastateltavat antavat haastatteluissa.

Kuten edellisessä luvussa havaittiin, Annaa ja Kallea lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat mukana jonkinlaisessa järjestötoiminnassa, ja Annalla ja Kallellakin oli niin vilkas sosiaalinen elämä, etteivät he kokeneet tarvitsevansa järjestöjä. Kaikista haastateltavista välittyi siis mielikuva varsin aktiivisina opiskelijoina. Tämä aktiivisuus muodostuu ennen kaikkea siinä, mitä haastateltavat kertovat omasta vapaa-ajantoiminnastaan opiskeluaikanaan. Variaatiota haastateltavien välille syntyy siinä, millaisissa rooleissa he toteuttivat aktiivisuuttaan, ja missä määrin he edes puhuvat itsestään: puhuvatko haastateltavat minä- vai me-muodossa.

---

²⁶⁴ Andres, 11.4.2015

Aktiivisuus tulee esille erityisen hyvin Reinun osalla. Hän kertoo opiskelijoiden ja esimerkiksi ylioppilaskunnan toiminnasta ”me”-muodossa tai passiivissa, mutta tarkentaa toiminnan toisinaan itseensä siten, että kuulijalle käy selväksi hänen aktiivinen ja keskeinen roolinsa, hän esimerkiksi pääsi opiskelijaedustajaksi erilaisiin opiskelijoiden elämään vaikuttaviin päätöksentekoelementteihin.²⁶⁵ Andres kuvailee viettäneensä aikaansa enemmän korporaationsa talossa kuin missään muualla²⁶⁶, ja Hanna muistelee innoissaan, että hänellä oli niin paljon tekemistä, että hän ehti asuntolaan vain nukkumaan. Andres ei kerro tarkemmin roolistaan korporaatioissaan, mutta Hanna kuvailee olleensa yleensä organisoimassa ja järjestämässä toimintaa ja siten aktiivisessa roolissa. Korporaatiotoimintansa lisäksi hän harrasti kansantansseja ja muistuttaa, että tuohon aikaan Tartossa oli ”aina” joku keskustelutilaisuus tai kokous ja paljon tapahtumia, joihin hän yritti ehtiä.²⁶⁷ Myös Triinin kertomus opiskeluaikastaan antaa kuvan aktiivisesta nuoresta: hän oli korporaatioissaan johtotehtävissä, teki opintojen ohessa käännöstöitä, tulkkasi erilaisissa tilaisuuksissa ja opiskelijoiden matkoilla ja auttoi kuoroja vieraan kielen ääntämyksen oppimisessa²⁶⁸. Liina osallistui Muinsuskaitse Selts’in toimintaan ja kuten aiemmin tuli ilmi, oli mukana Otepäällä nimeämässä katuja vironaikaisten nimien mukaan. Hän osallistui aktiivisesti myös yliopistolla järjestettyyn historiapiiriin (ajalooring) toimintaan ja erilaisille opintomatkoille.²⁶⁹

Näissä tavoissa rakentaa kuvaa omasta aktiivisuudestaan haastateltavat ovat itse subjekteja ja aikaansaavia toimijoita. Toinen rooli ja aktiivisuuden muoto, jonka haastateltavat toivat esille, oli kuulijan ja sivusta seuraajan rooli. Toisin sanoen henkilö saattoi olla aktiivinen, vaikkei olisikaan ollut järjestäjänä tapahtumien keskiössä. Esimerkiksi Toomas korostaa osallistuneensa liikehdinnän tapahtumiin nimenomaan kuulijan roolissa: hän ei itse järjestänyt mitään, mutta kävi seuraamassa ja kuuntelemassa esimerkiksi Sõltumatu Noorte Foorumin (Riippumaton Nuorten Foorumi) kokoontumisia.²⁷⁰ Ehkä yllättävästi myös Ella paikantaa itsensä kuulijan rooliin. Hän ihaili suuresti ERSP:tä, mutta ei itse osallistunut radikaaliin toimintaan, vaan kävi korkeintaan kuuntelemassa ERSP:n tilaisuuksia. Hän oli uudelleenperustajajäsen omassa korporaatioissaan, mutta kokee, että olisi nimenomaan halunnut osallistua liikehdintään enemmän. Ella arvelee, että yksi syy siihen, miksi hän osallistui liikehdintään nimenomaan kuulijan roolissa, oli, että hän ei löytänyt itselleen sopivaa järjestöä, jossa osallistua liikehdintään: ERSP:n hän koki vaarallisena ja Muinsuskaitse

---

²⁶⁵ Rein, 22.4.2015

²⁶⁶ Andres, 11.4.2015

²⁶⁷ Hanna, 2.4.2015

²⁶⁸ Triin, 20.4.2015

²⁶⁹ Liina, 29.6.2015

²⁷⁰ Toomas, 23.4.2015

Seltsin liian vaarattomana. Toinen syy Ellan kuulijan roolin oli hänen mukaansa varovaisuus: hän kertoo, ettei olisi osallistunut mihinkään sellaiseen, mistä olisi myöhemmin voinut joutua kuulusteltavaksi. Hän kuvaa toimintansa rajoja huomauttamalla, että oli ihmisiä, jotka olisivat riskeeranneet kaiken ja lähteneet vaikka Siperiaan tai kuolleet asiansa puolesta, mutta sanoo, että hän itse ei ollut sellainen. Asiaan vaikutti myös se, että hän sai opintojensa aikana lapsen.²⁷¹

Kertoessaan liikehännästä ja omasta toiminnastaan Ella ei ole haastateltavista ainoa, joka toi esille varovaisuuden. Mihkel kertoo aikoneensa liittyä Muinsuskaitse Seltsiin, mutta ystävänsä laittaneen viime hetkellä käden jäsenhakemuksen päälle ja kehottaneen vielä miettimään. Syyksi Mihkel selittää, että heidän mielestään Muinsuskaitse Selts meni joskus liiallisuuksiin. Samasta syystä hän yritti tietoisesti pysyä kaukana ”venäjänmielisistä”. Hän kertoo yrittäneensä pitää mahdollisimman matalaa profiilia, jottei pilaisi mahdollisuuksiaan.²⁷²

”Yleisesti ottaen kaikki minun ystäväni olivat niitä vironmielisiä. Että, venäjänmielisistä (...) mä pysyttelin heistä tosi kaukana, koska no, he tuppasivat puhumaan siellä missä ei olisi pitänyt.”²⁷³

”Ah ei no mä en ollut, minä en koskaan pyörinyt sen sinimustavalkean lipun ympärillä. Voin rehellisesti sanoa. Että mä yritin olla pistämättä silmään, koska oli elämä aloitettavana. Että se oli jokin ovelampi taktikka. Muinsuskaitse Seltsiin olisin melkein liittynyt, mutta joku kaveri pani viime hetkellä käden hakemuksen päälle ja sanoi, että mieli. (...)”²⁷⁴

Ellan ja Mihkelin tapauksissa näkyvän roolin ottaminen poliittisissa järjestöissä liittyi siis ainakin osittain varovaisuuteen, mutta Triin analysoi matalaa profiilia toisesta näkökulmasta. Hän oli, kuten jo todettu, aktiivinen korporaatioissaan ja kielitaitonsa ansiosta hän kulki monessa paikassa ja tilanteessa tulkkina. Aktiivisuudestaan huolimatta hän teki tietoisin valinnan pysyä mahdollisimman näkymättömässä roolissa.

”(...) siitä hetkestä lähtien minä olen tehnyt tietoisin päätöksen, että mä pidän siitä anonyymiydestä enemmän. Ja tosi monethan minun yliopistokavereista ja

---

²⁷¹ Ella, 14.8.2015

²⁷² Mihkel, 29.4.2015

²⁷³ Mihkel 29.4.2015, „Üldiselt minu kõik sõbrad olid need eestimeelsed. Et, venemeelsed (...) neist ma hoidsin ennast väga kaugele sest, noh, nad kippusid rääkima seal mis vaja ei olnud.“

²⁷⁴ Mihkel, 29.4.2015, ”Ah, ei noh ma ei olnud, mina ei käinud seda sinimustvalget lippu kunagi ringi. Võin ausalt öelda. Et... ma üritasin et mitte silma paista, sest elu oli hakata. Et see oli mingi kavalam taktikam. Muinsuskaitse Seltsi ma oleks peaaegu astunud, aga mingisugune sõber pani viimasel hetkel käe avalduse pääle ja ütles, et mõtle.“

*kurssikavereista on tosi korkeilla paikoilla ja tosi nähtävillä. Mutta joskus mä ajattelen, että mä olisin voinut perehtyä johonkin asiaan, mutta mä olen tehnyt erilaisia asioita ja asunut hyvin erilaisissa paikoissa ja usein mun pitää aloittaa kaikki alusta. Mutta mä kuitenkin olen sitä mieltä, että mä pidän siitä että mä käyn ja teen hiljaa omaa juttuani, mistä mä tykkään. Mä olen hyvä siinä mitä, mä teen, mutta mulla ei ole sitä kuormaa tai sitä velvollisuutta (...) että se oli myös tuolloinen päätös sen takia, että mä ajattelen että se oli tarpeeksi, no että olisi voinut mennä niin tai näin, että jos olisi halunnut. Tuolloin oli se mahdollisuus olemassa, että sä voit tehdä mitä tahansa. Että meidän sukupolvi on saanut valita ja sitten mä ehkä tein tuolloin sen päätöksen. (...)*²⁷⁵

Triin katsoi ja katsoo anonyymiyden sopivan itselleen näkyviä rooleja paremmin, sillä hän ei koe korkeaa asemaa itsessään motivoivaksi²⁷⁶. Hänelle anonyymiyys oli valinta ja hän tuo esille myös toisen vaihtoehdon: hän olisi voinut tehdä kuten opiskelutoverinsa, keskittyä johonkin asiaan ja kohota korkeisiin asemiin. Kertomalla, että heidän sukupolvellaan oli tässä mielessä suuri valinnanvapaus, Triin linkittyy sukupolvikokemukseen niin kutsutusta voittajien sukupolvesta. Esimerkiksi Andres kokee, että hänelle on annettu kaikki mahdollisuudet uran luomiseen ja varsinkin Reinun toiminta näyttää havainnollistavan esimerkkiä nuoresta, joka halusi olla rakentamassa uutta Viro ja järjestelmää: hän toimi aktiivisesti nuorten Foorumin perustamisessa ja opiskelijoiden etujärjestössä ja pääsi vallankäytön kannalta keskeisiin kokouksiin joko osallistujana tai kuultavana. Laajemmassa mittakaavassa tämä voidaan nähdä yhteydessä ajatukseen niin kutsutusta voittajien sukupolvesta, ja Andres ja Rein korostavatkin, että heidän sukupolvelleen annettiin kaikki mahdollisuudet menestykseen ja kutsuvat itseään voittajien sukupolveksi.²⁷⁷

Haastatteluista tulee esille siis kokemus mahdollisuuksista ja niiden hyödyntämisestä. Tähän liittyen kertomuksissa toistuu haastateltavien kokemus siitä, että mitä ikinä he tekivätään, he saivat siinä mahdollisuuden toteuttaa itseään. Ellalle, joka ei löytänyt itselleen poliittisesti vaikuttavaa järjestöä

---

²⁷⁵ Triin, 20.4.2015, "(...) sellest hetkest peale ma olen nagu teadlikult selle otsuse teinud, et mulle see anonüümsus meeldib rohkem. Ja väga palju minu ülikoolisõpru ja kursakaaslasid on ju väga kõrgetel kohtadel ja väga nähtaval, aga ma mõnikord mõtlen, et ma oleks võinud hästi süvitsi mingi asjaga minna, aga ma olen erinevaid asju teinud ja väga erinevatel kohtadel elanud ja tihti pean nagu algusest otsast peale alustama. Aga ma siiski arvan et mulle meeldib see et ma käin ja teen vaikselt oma asja mis mulle meeldib, ma olen hea selles mis ma teen, aga mul ei ole seda... mul ei ole seda koormat või seda kohustust et olla (...) et see ka oli tollaage valik sellepärast, et ma arvan et see oli küllaltki, no et oleks võinud minna nii või teistpidi, et kui oleks tahtnud, tookord oli see võimalus olemas et sa võid üks kõik mida teha. Et meie põlvkond väga palju sai valida, ja siis ma võib-olla tookord tegin selle otsuse (...)"

²⁷⁶ Triin, 20.4.2015

²⁷⁷ Andres, 11.4.2015 ja Rein, 22.4.2015

toimintafoorumiksi, korporaatio edusti jotain, ”mitä sai itse tehdä” ja joka kuitenkin oli ”tavallaan maanalaista ja kiellettyä”²⁷⁸. Marju puolestaan kertoo olleensa onnellinen saadessaan korporaation kautta olla ”luomassa” jotain ja selittää, että toimintaa käynnistäessään he saivat vaikuttaa uudelleenperustetun korporaation käytänteisiin paljon helpommin kuin seuraavat sukupolvet, joiden tullessa toimintaan kaikki on ollut jo valmiina. Jo ennen yliopistoa hän osallistui kertomansa mukaan aktiivisesti pioneeri- ja Komsomol-toimintaan sekä Kodulinn-järjestön toimintaan, koska ne tarjosivat mahdollisuuden tehdä jotain, ”oli jännää, jotain tapahtui”.²⁷⁹ Hannakin kertoo nimenomaan kokemuksesta, että korporaation kautta hän sai nimenomaan toteuttaa itseään ja tehdä jotain itse.²⁸⁰ Nämä kokemukset kertovat paitsi siitä, millaisen merkityksen järjestöt saivat yksilöiden elämässä, ne myös kuvaavat heitä eräänlaisina tekijä-tyypeinä: he halusivat tehdä jotain itse ja hyödyntää tarjolla olleita toimintamahdollisuuksia. Rein luo itsestään myös kuvaa demokratian kannattajana ja puolestapuhujana paikantamalla itsensä länsimaista demokraattista monipuoluejärjestelmää kannattaneiden nuorten joukkoon siinä vastakkainasettelussa, jonka hän haastattelussa rakentaa nuorten ja keski-ikäisten välille. Terävän vastakkainasettelun luodessaan Rein samalla vahvistaa minäkuvaansa sellaisena toimijana, joka otti selvän pesäeron neuvostojärjestelmään. Reinun ja Andreksen tarinoissa voidaan nähdä myös varovaisen kapinapiirteen ilmenemistä. Kuten luvussa 3 kerrottiin, molemmat osallistuivat vuoden 1988 vappumarssille sellaisten kylttien kanssa, jotka eivät aivan sopineet viralliseen neuvostolinjaan. Tämän lisäksi Rein kertoo, miten hän kavereineen saattoi kouluaikoinaan vastata opettajien kysymyksiin kielletyn kirjallisuuden mukaan ja hänen luokkansa kokonaisuudessaan kieltäytyi liittymästä Komsomoliin. Syyksi he ilmoittivat olevansa epäkypsiä moiseen päätökseen.²⁸¹

”(...) keskiasteella meillä oli luokanvalvoja, joka oli samaan aikaan koulun ”partorg” eli se koulun NLKP:n solun johtaja ja jonka mies oli joku KGB-upseeri. No hänen kanssaan ei saanut sellaisella tavalla puhua. Ja me aiheutettiin hänelle iso trauma kahdeksannella luokalla kun oli yleisesti ajateltu, että kaikkien pitää liittyä Komsomoliin, mutta me koko luokka ei liittytty. Jotenkin ne tutkivat, että kuka on johtaja- no (...) jonkun pitää olla johtaja, että kun sä saat johtajan kiinni rangaistavaksi, niin sitten ne lampaat lähtevät kaikki takaisin oikeaan karsinaan. Ja sitten meitä kuulusteltiin yksitellen (...) että kuka sen nyt keksi, että ei liitytä. Sitten kaikki puhuivat samaa juttua, että me ei voida, me ei olla henkisesti tarpeeksi kypsiä,

---

²⁷⁸ Ella, 14.8.2015

²⁷⁹ Marju, 9.4.2015

²⁸⁰ Hanna, 2.4.2015

²⁸¹ Rein, 22.4.2015

mun pitää vielä niinku miettiä ja selvittää tätä asiaa, että miten... Ja no miten sitten, "partorg" ei täyttänyt suunnitelman mukaista kiintiötä (...)".²⁸²

Andres puolestaan muistelee käyneensä lukioaikanaan joulukirkossa ihan vain mielenosoituksellisessa mielessä, sekä seuranneensa kiinnostuneena, miten ihmiset veivät kynttilöitä vapaussodassa kaatuneiden haudoille²⁸³.

5.2 NUORET PATRIOOTIT - ISÄNMAALLISUUDEN RAKENTUMINEN

Haastatteluissa nousee esille erityisesti yksi arvo ja minäkuvan ulottuvuus: isänmaallisuus. Tässä tutkimuksessa isänmaallisuudeksi ymmärretään omaa maata, kansaa ja kulttuuria kohtaan koettava kiintymys, arvostus ja ylpeys. Tässä mielessä isänmaallisuus tuli esille kautta otannan, mutta haastateltavien välillä esiintyy variaatiota siinä, miten isänmaallisuutta ilmaistaan. Yksi keino on ilmaista se hyvin suoraan, esimerkiksi vastattaessa kysymykseen siitä, miten suhtautui liikehdintään tai kuten Liina, toteamalla että hänelle Viron itsenäisyys on kaikkein tärkeintä katsomatta siihen, miten hyvin tai huonosti heillä menee²⁸⁴. Yleensä haastateltava kertoo suhtautuneensa siihen hyvin myönteisesti. Toinen, jo hieman epäsuorempi tapa on kertoa fosforiittikaivossuunnitelman, kansallislipun ja isänmaallisten laulujen aiheuttamista vahvoista tunteista tai osallistumisesta kansallismieliseen järjestötoimintaan. Kolmas isänmaallisuuden rakentumisen tapa on vastaukseen upotettu pieni tarina, tavallaan muisto muiston sisällä. Näiden tarinoiden pääasiallinen funktio näyttää olevan esimerkiksi poliittisessa ilmastossa liikehdinnän myötä tapahtuneen muutoksen kuvaaminen, mutta samalla tarinan kautta rakentuu kuvaa kertojansa isänmaallisuudesta. Näissä tarinoissa kertoja onkin itse aktiivisessa roolissa. Yksi isänmaallisuuden rakentumisen tavoista onkin, että se rakentuu nimenomaan yhteydessä siihen, mitä haastateltava kertoo omasta toiminnastaan. Tässä alaluvussa tarkoitukseni on käsitellä tarkemmin sitä, millaisissa diskursseissa isänmaallisuus rakentuu esimerkiksi haastateltavan kertomissa pienissä tarinoissa.

---

²⁸² Rein, 2015, *"meil keskastmes oli klassijuhataja, kes oli kooli partorg samal ajal ehk kooli see NLKP rakukese juht, ja kelle mees oli mingi KGB ohvitser. Noh temaga ei saanud sellisel viisil üldse rääkida. Ja temale me põhjustasime suure trauma kaheksandas klassis kui oli üldiselt ette nähtud et kõik pidid eks ole Komsomoliks astuma, aga me ei astund terve klass. Kuidagi vaikimi küll nad uurisid ja puurisid, et kes juht- no (...) et keegi peab olema juht, et kui sa saad juhi kätte karistada nii siis lambukesed kõik lähavad õigesse kanalisse tagasi. Ja siis meid ikka kuulati ühekauppa kõik vesteldi, et kes nüüd selle mõtte pääle tuli et me ei lähe. Siis kõik rääkisid ühte juttu, et me ei saa astuda me ei ole hingeliselt küpsed ma pean nagu mõtlema selle järele uurima, et kas... Ja ja noh kuidas siis on, partorg ei täida plaani. (...)"*

²⁸³ Andres, 11.4.2015

²⁸⁴ Liina, 29.6.2015

Isänmaallisuutta ilmennettään muun muassa kertomalla **halusta jäädä Viroon** ulkomaille muuttamisen sijaan. Esimerkiksi Mihkel kertoo olleensa jatko-opintojensa aikana puoli vuotta Yhdysvalloissa. Tuolloin häneltä oli kysytty, aikooko hän tosiaan vielä palata Viroon. Kysymys oli tuntunut hänestä oudolta ja turhalta, paluu oli hänelle itsestään selvää.²⁸⁵ Marju puolestaan toteaa itsenäisestä Virosta kertoessaan, ettei ymmärrä niitä, jotka haluavat muuttaa ulkomaille²⁸⁶.

Isänmaallisuus rakentuu haastatteluissa myös yhteydessä **oman kulttuurin, kielen ja kansallistunnusten arvostamiseen**. Kuten jo luvussa 4 tuli esille, esimerkiksi Hanna korostaa korporaatiotoiminnan mielekkyydessä ja ideologiassa viron kielen ja etnisyyden virolaisuuden keskeisyyttä²⁸⁷. Yhdysvaltojen-matkansa lisäksi Mihkel kertoo osallistuneensa neljäntenä tai viidentenä opiskeluvuotenaan opintomatalle Tšekkoslovakiaan. Opiskelijaporukka oli telttamajoituksessa ja nosti telttansa katolle sinimustavalkoisen lipun, jonka paikallinen miliisi kävi vetämässä alas. Mihkel kertoo jälkeenpäin selvinneen, että miliiseille oli lipusta käynyt kantelemassa yksi heidän oman ryhmänsä jäsenistä. Paikalliset viranomaiset lähettivät lipun käytöstä kirjeen Tarton yliopistoon ja kehottivat kirjeessään yliopistoa ”kasvattamaan” näitä opiskelijoitaan. Yliopistossa asiasta ei kuitenkaan nostettu meteliä: ”*ja sitten dekaani tuli ja katsoi ja vastasi ’kasvatettu, hyvää päivänjatkoa’*”²⁸⁸.

Pienissä vastaukseen upotetuissa tarinoissa isänmaallisuutta saatetaan ilmentää esimerkiksi jonkinlaisen **vastakkainasettelun kautta**. Tästä esimerkkinä voi pitää Mihkeliä. Mihkel kuvailee, että tuolloin Virossa vallitsi ”*sekainen aika, jolloin jokainen valitsi itselleen puolen*”. Kertomalla omista valinnoistaan ja toimistaan tällaisessa puolten valitsemisen ajassa Mihkel rakentaa kuvaa vastakkainasettelusta ja havainnollistaa, minkä puolen itse valitsi. Alaluvussa 4.3 tuli jo esille, miten Mihkel jakoi korporaatioita perustaneet porukat ”todellisiin patriootteihin” ja ”kiinteistöihmisiin”. Hän kertoo valinneensa kavereineen itselleen tietoisesti juuri sellaisen korporaation, joka oli ehtinyt myydä koko omaisuutensa ennen neuvostoajan alkua, joten korporaatiolla ei ollut mitään vaadittavana takaisin. Kuten alaluvussa 4.3 toin esille, Mihkel yhdistää tällaisessa jaottelussa korporaatiot isänmaallisuuteen ja määrittelee korporaation perustamisen isänmaallisuuden ilmentämiseksi. Samalla hän kuitenkin hyvin selkeästi määrittelee myös itsensä isänmaalliseksi. Mihkel kertoo myös toisen pienen tarinan, joka kietoutuu puolen valitsemiseen ja siten eräänlaiseen vastakkainasettelun asetelmaan. Tässä tarinassa kertoo KGB:n

---

²⁸⁵ Mihkel 29.4.2015

²⁸⁶ Marju, 9.4.2015

²⁸⁷ Hanna, 2.4.2015

²⁸⁸ Mihkel, 29.4.2015 „*ja siis tuli dekaan ja vaatas otsa vastas kasvatatud head aega*”

yrittäneen värvätä häntä palvelukseensa: hänet oli kutsuttu erään yliopiston työntekijän työhuoneeseen, jossa KGB:n edustaja yritti puolitoista tuntia suostutella häntä yhteistyöhön. Lopulta hän oli vedonnut siihen, että KGB kuuluu armeijaan ja hänellä on armeijasta vapautus. Hän muistelee, että tämän keskustelun jälkeen hän ensimmäistä kertaa elämässään huusi itseään vanhemmalle henkilölle haukkuessaan työhuoneen haltijaa siitä, ettei tämä ollut varoittanut häntä tiedossaan olleesta värväysyrityksestä.²⁸⁹ Näissä kertomuksissa Mihkel rakentaa vastakkainasettelua, jossa yhdellä puolella ovat ”oikeat patriootit” ja toisella puolella ahneet ”kiinteistöihmiset” tai neuvostovalta, ja tekee selväksi kuulumisensa nimenomaan niiden ”oikeiden patrioottien” puolelle.

Mihkelin isänmaallisuus ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, vaan esimerkiksi kertoessaan suhtautumisestaan liikehdintään hän nimenomaan vähättelee isänmaallisuuttaan sanomalla että ”siinä mielessä en ollut niin kova virolainen patriootti”²⁹⁰, ja huomauttaa myös, ettei koskaan ”pyörinyt sinimustavalkean ympärillä”²⁹¹. Lisäksi hän toteaa, ettei pitänyt kyseisessä toiminnassa kaikkea oikeana, vaan hänen mielestään jotkin liikkeet menivät hieman liiallisuuksiin ja esittää näkemyksen, että todellisuudessa liikehdinnässä oli kyse enemmänkin toimimattoman järjestelmän vastustamisesta kuin kansallisen asian ajamisesta. Pian tämän jälkeen hän alkaa kuitenkin vahvistaa kuvaa itsestään patrioottina: hän kertoo ystäviensä olleen vironmielisiä ja itse pysytelleensä kaukana venäjänmielisistä, jotka ”tapasivat puhua siellä, missä ei ollut tarvetta”.²⁹² Loppujen lopuksi kysyessäni millainen merkitys hänen omalla toiminnallaan oli hänelle itselleen, hän vastaa:

*”En osaa niin vain vastata. Jotenkin vain pidin sitä oikeana. (...) en pysty ilmaisemaan itseäni niin patrioottisesti (...) sanon niin, että patriotismi pohjautuu johonkin, mutta jos kysyt miksi sinä olet patriootti, niin minusta se on kysymys, jota ei voi kysyä. (...) jossain ihmiseltä kysytään, miksi sinä uskot Jumalaan. No hän ei osaa siihen vastata.”*²⁹³

Kysymykseni oli ollut nimenomaan pyyntö kuvailla oman toiminnan merkitystä. Mihkel kuitenkin vastaa kysymykseen pohtimalla isänmaallisuuttaan, ja tämä viestii siitä, että hän pitää omaa

---

²⁸⁹ Mihkel, 29.4.2015

²⁹⁰ Mihkel, 29.4.2015, ”(...) ma ei olnud selles mõttes nii kõva eesti patrioot (...)”

²⁹¹ Mihkel, 29.4.2015, ”ei käinud seda sinimustvalget lippu kunagi ringi”

²⁹² Mihkel, 29.4.2015, ”kippusivad rääkima seal kus vaja ei olnud”

²⁹³ Mihkel, 29.4.2015, ”Ma ei oska seda niisama vastata, millestki arvasin, et see oli õige. (...) ma ei suuda ennast nii patriootlikult väljendada (...) Ma ütlen nii et patriotism on milleski põhjustatud, aga kui sa küsid miks sa patrioot oled, siis minust see on küsimus mida küsida nagu ei saa. (...) kuskilt inimeselt küsitakse miks sa usud Jumalat. No ta ei oska sellele vastata.”

toimintaansa isänmaallisena. Vastauksessaan hän tekee isänmaallisuudesta myös jotenkin mystisen ja syvällisen asian tehdessään vertauksen uskoon.

Kuten yllä jo sivuttiin, Mihkel kertoo kaikkien kavereidensa olleen vironmielisiä ja pysytelleensä itse kaukana venäjänmielisistä. Tässäkin hän luo eräänlaista vastakkainasettelua, ja vironmielisten vastapuolena nähdään nimenomaan **venäjänmieliset** (*venemeelsed*), ei esimerkiksi neuvostomielliset. Myös Marju toteaa kuulleensa **virolaisten ja venäläisten** nuorten yhteenotoista²⁹⁴. Tässä ilmenee jälleen jo aikaisemmin sanavalinnoissa esille tullut ajattelutapa, jossa Viron vastapuolena nähdään nimenomaan Venäjä eikä Neuvostoliitto. Laajemmin kaveripiirin mielipiteistä kerrottaessa kaikki haastateltavat ovat varmoja siitä, että heidän kaverinsa suhtautuivat liikehdintään ja siihen liittyneisiin liikkeisiin samalla tavoin kuin he itse²⁹⁵.

Vastakkainasettelun diskurssiin voi nähdä kytkeytyvän myös **neuvostovastaisuus**, jonka kautta isänmaallisuutta niin ikään rakennetaan. Ella ilmaisee tämän suoraan määrittelemällä itsensä sanoin ”minä en ollut kommunistinen nuori” ja tukemalla tätä määrittelyä pienellä tarinalla. Hän kertoo joutuneensa heti opintojensa alussa vuosikurssista vastaavan opettajan epäsuosioon, koska hän ei ollut osallistunut kommunistiseen nuorisotoimintaan ja oli todennut ääneen, ettei ole kommunistinen nuori. Tästä syystä hän ei istunut opettajan käsitykseen siitä, millaisia opiskelijoita tämä vuosikurssilleen halusi. Ensimmäisen lukukauden Ella suorittikin etäopiskelijana Tallinnasta käsin, kunnes pääsi opiskelemaan vuosikurssinsa kanssa Tarttoon. Ongelmat opettajan kanssa kestivät kuitenkin koko hänen opiskeluaikansa loppuun asti.²⁹⁶ Tämä tarina yhdistettynä Ellan ERSP:n ihailuun ja boheemeihin kaveripiireihin sekä yhteyksiin ”lämmittäjiin ja yövahteihin”, joita hän kuvaili luvussa 3.3 muodostavat asettelua neuvostovastaisten ja neuvostomiellisten välille ja sijoittaa hänet neuvostovastaisten puolelle.

Reinun haastattelussa isänmaallisuus on pienessä osassa, mutta hän tuo neuvostovastaisia asenteitaan esille jo kertoessaan yliopistoa edeltäneestä elämästään ja erityisesti koulumuistoistaan. Tuolloin hän oli kertomansa mukaan veikkaillut kavereidensa kanssa, kuka Moskovasta kuolisi seuraavaksi ja kertoi heidän saattaneen vastata historianopettajan pistokokeissa kielletystä kirjallisuudesta opitun näkemyksen mukaan. Reinun tapauksessa neuvostovastaisuus tulee esille siis neuvostojärjestelmän ja sen totuuksien pilkkaamisessa ja toisenlaisen totuuden esille tuomisessa.

---

²⁹⁴ Marju, 9.4.2015

²⁹⁵ Haastatteluaineisto, 2015

²⁹⁶ Ella, 14.8.2015

Isänmaallisuutta rakennetaan haastatteluissa myös oman toiminnan ja valintojen kautta. Triin kertoo kaksi pientä tarinaa, joilla hän vastaa kysymykseen liikehännän alusta, mutta joilla hän samalla todellisuudessa muodostaa kuvaa omasta vironmielisyystään. Triin kertoo sattuneensa lukiolaisena yliopiston kirjaston kahvilaan ja tavanneensa siellä miehen, jolla oli mukanaan ”jotain Viron itsenäisyyden papereita”. Mahdollisesti mies oli siis tekemisissä ERSP:n kanssa. Triin kertoo tarjoutuneensa kääntämään paperit opiskelemalleen vieraille kielelle. Hän oli kuitenkin opiskellut kyseistä kieltä vasta vähän aikaa, ja kääntäminen oli epävarmaa. Lopulta kun hän antoi paperit käännöksineen takaisin miehelle, hän kertoi yrittäneensä, mutta ettei käännös ehkä olisi aivan oikein. Mies vastasi tähän, että tärkeintä on, että Triin yritti ja on vironmielinen.²⁹⁷ Tässä tarinassa Triin siis kertoo halustaan auttaa ja osallistua toimintaan, joka liittyi Viron itsenäisyyden ajamiseen, ja muodostaa kuvaa vironmielisyystään.

Yksi tapa rakentaa isänmaallisuutta on **maanpuolustustahdon vakuuttaminen**. Tämä keino ilmenee varsinkin Andreksen, Toomaksen ja Töniksen haastatteluissa. Andres kertoo, että asepalvelustaan suorittaessaan hän ei koskaan kokenut haluavansa ainakaan ”kevyin sydämin” lähteä sotaan, mutta opiskeluaikana hän alkoi kokea maanpuolustustahtoa: hän kertoo kokeneensa, että Viron puolesta hän voisi lähteä sotaan. Andreksen ja Toomaksen maanpuolustustahto määrittäytyi kiinteässä yhteydessä heidän korporantti-identiteettiinsä, kun taas Töniksen tapauksessa maanpuolustustahto linkittyy hänen toimintaansa Kaitseliit-järjestössä. Hän kertoo liittymisestään järjestöön ja motiiveistaan kertoessaan toteaa suoraan olleensa valmis taistelemaan Viron itsenäisyyden puolesta jopa ase kädessä ja myöhemmin puolustamaan Viron itsenäisyyttä. Arvioidessaan oman toimintansa merkitystä itselleen hän toteaaakin, että kokee ”*antaneensa oman panoksensa Viron itsenäisyyden palauttamiseen*” ja pitäneensä ja pitävänsä tätä tapaa kaikkein oikeimpana itselleen.²⁹⁸ Tõnis rakentaakin isänmaallisuutensa nimenomaan juuri tässä yhteydessä: Viron itsenäisyys oli jotain minkä puolesta hän oli valmis taistelemaan ja hän koki ja kokee toiminnan Kaitseliit-järjestössä oikeana.

Kaitseliit on korporaatioiden ohella järjestö, joka alun perin kiellettiin neuvostoajan alkaessa ja uudelleenperustettiin sen lähestyessä loppuaan. Näin Kaitseliit linkittyy **Viron ajan (*eesti aeg*)** ihannointiin. Tätä ilmiötä voi pitää tapana rakentaa isänmaallisuutta, koska kyseessä oli aikakausi, joka hahmottuu vastakkaisena neuvostoajalle ja oli siten vahvasti kansallisesti väritynyttä. Viron-aika tulee esille niin *muinsuskaitse*-toimintana, korporaatioista kerrottaessa sekä suhtautumisessa

---

²⁹⁷ Triin, 20.4.2015

²⁹⁸ Tõnis, 18.5.2015

niin sanottuun kolmannen tasavallan ideaan. *Muinsuskaitse*-liike keräsi tietoa nimenomaan itsenäisen Viron ajasta ja kiinnitti huomiota kansallisen historian kannalta merkittäviin päiviin (esimerkiksi Tarton rauha) ja sankareihin (esimerkiksi Julius Kuperjanov). *Muinsuskaitse*n ideasta kumpusi vanhojen Viron-aikaisten järjestöjen uudelleenperustaminen ja näiden joukossa korporaatiotoiminta. Kuten edellisessä luvussa tuli ilmi, pyrittiin koporaatioissa tekemään kaikki täsmälleen samalla tavalla kuin Viron-aikana oli tehty.²⁹⁹ Näin korporaatiot yrittivät luoda siltaa Viron aikaan.

Viron ajan vahva ihannointi ja esikuvien etsiminen sieltä voidaan nähdäkseni nähdä jollain tavalla myös isänmaallisuuden määrittelyn ulottuvuutena. Tavoissa joilla isänmaallisuutta rakennetaan, tulee joissakin haastatteluissa esille myös ajatus niin kutsutun kolmannen tasavallan vastustamisesta: haastateltava saattaa vedota nuivassa suhtautumisessaan Rahvarinnettä kohtaan siihen, että järjestö kannatti kolmannen tasavallan ideaa, tai hän saattaa todeta, että tärkeintä oli, ettei kolmannen tasavallan kanta voittanut Viron itsenäistyessä uudelleen. Kolmannessa tasavallassa kysymys oli kiistasta siitä, katsottaisiinko uudelleenitsenäistynyt Viro samaksi Viron Tasavallaksi kuin neuvostoaikaa edeltänyt tasavalta, vai katsottaisiinko sen olevan aivan uusi tasavalta. Ensimmäisen näkemyksen mukaan Viron Tasavalta ei olisi koskaan lakannut olemasta olemassa, vaan se oli vapautumassa miehityksestä. Tähän näkemykseen kuului ajatus Viron kansalaisuuden ja kansalaisten omistusoikeuksien määräytymisestä sotaa edeltäneen ajan mukaan. Kolmannen tasavallan näkemyksen mukaan sotaa edeltänyt Viron Tasavalta oli ensimmäinen tasavalta, Viron Sosialistinen Neuvostotasavalta toinen tasavalta ja itsenäistyessään Neuvostoliitosta Virosta tulisi kokonaan uusi, kolmas tasavalta.³⁰⁰ Haastateltavien korostaessa ”jatkuvuutta” kahden itsenäisyyden ajan välillä ja vironajan ihannointia esikuviansa ja korporaatioidensa lähteenä, tai jopa kutsuvansa tätä jatkuvuutta oikeudenmukaiseksi, heidän voi tulkita määrittävän sitä, mikä on oikeaa isänmaallisuutta. ”Oikea” isänmaallisuus, vironmielisyys saa ehdon: tällaisen ihmisen odotetaan hyväksyvän ”oikeudenmukainen jatkuvuus” ja ajatus tasavallan jatkuvuudesta.

Kuten tässä luvussa on nähtävissä, kuvaa itsestään isänmaallisena virolaisena luovat erityisesti ne haastateltavat, jotka paikansivat toimintansa ennen kaikkea sellaisiin järjestöihin, jotka perustuivat ennen kaikkea isänmaallisuudelle. Haastattelujen perusteella vaikuttaisi siltä, että haastateltava tuo

---

²⁹⁹ Haastatteluaineisto, 2015

³⁰⁰ Tamm, 2016, 163

isänmaallisuuttaan esille sitä vahvemmin, mitä enemmän hän oli opiskeluaikanaan mukana isänmaallisten järjestöjen toiminnassa ja mitä enemmän hän paikantaa oman toimintansa tällaisiin järjestöihin. Selkeimmin tämä käy ilmi yhteiskunnallisesti ja järjestöjen näkökulmasta passiivisten Kallen ja Annan tapauksista suhteessa muihin haastateltuihin. Kalle luonnehtii suhtautumistaan liikehdintään ”neutraaliksi” eikä varsinaisesti rakenna millään tavoin kuvaa itsestään isänmaallisena ihmisenä. Hänen kertomuksestaan puuttuvat myös suuret tunteet ja hän kertoo moneen otteeseen koko liikehdinnän vain menneen hänestä ohi, se ei koskettanut hänen elämäänsä. Kertoessaan mielipiteestään uudelleenitsenäistyneestä Virosta hän toteaa, että itsenäisyys on ”kiva” eikä hän enää osaisi kuvitella Viroa muuten kuin itsenäisenä.³⁰¹ Sitä, onko Kalle isänmaallinen vai ei, on tietenkin hieman hataraa lähteä arvioimaan pelkän haastattelun pohjalta: voi olla, että Kalle on isänmaallinen, mutta ei kokenut haastattelutilanteessa tarvetta tuoda sitä erityisesti esille, tai hän ei suhtaudu siihen suurella tunteella. Anna on hyvä esimerkki siitä, ettei isänmaallisen minäkuvan rakentamisen puuttuminen välttämättä tarkoita sitä, etteikö henkilö voisi olla isänmaallinen. Kallen tavoin Annakaan ei osallistunut itsenäistymisajan tapahtumiin eikä kuulunut isänmaallisiin järjestöihin. Kuitenkin kysyessäni hänen suhtautumisestaan liikehdintään hän kertoo hetkeäkään miettimättä, suhtautuneensa liikehdintään hyvin myönteisesti ja sanoo kaikkien virolaisten tehneen niin.³⁰²

5.3 ”MINÄ OLEN ÄÄRIMMÄISEN ONNELLINEN IHMINEN”

Haastatteluissa pyysin haastateltavia pohtimaan, mitä heidän opiskeluaikansa ja sen aikainen poliittinen murros merkitsivät heille ja miten ne heidän arvionsa mukaan olivat vaikuttaneet heihin.

Yksi niin näissä vastauksissa kuin koko haastattelussakin esille noussut ajatus oli kokemus, joka voidaan tiivistää sanoihin ihmisenä kasvaminen. Esimerkiksi Hannalle opinnot Tartossa merkitsivät siirtymistä pois vanhempien tiukasta valvonnasta. Tämä merkitsi uudenlaista vapaudentunnetta: kotona Tallinnassa vanhemmat olivat edellyttäneet häneltä omistautumista koulutehtäville, mutta Tartossa hänellä olikin ensimmäistä kertaa mahdollisuus harrastaa ja päättää itse menemisistään. Hän kertoo, että samalla myös hänen roolinsa muuttuivat: hän ei enää ollut ensisijaisesti jonkun lapsi ja kansalainen, vaan opiskelija ja korporantti.³⁰³ Laajemminkin haastatteluaineistossa tuli ilmi Tarttoon muuton merkitys henkilökohtaiselle itsenäistymiselle: kotiin saatettiin soittaa muutaman

---

³⁰¹ Kalle, 13.5.2015

³⁰² Anna, 5.5.2015

³⁰³ Hanna, 2.4.2015

kerran kuussa, eikä perheen kanssa varsinaisesti keskusteltu siitä, minkälaiseen toimintaan nuori osallistui³⁰⁴. Hannan tavoin Liinakin kuvaa muutosta, jonka Tarttoon tuleminen aiheutti: hän kertoo opintojen merkinneen siirtymistä kokonaan uuteen, akateemiseen maailmaan, johon hänellä ei ollut aikaisemmin ollut mitään kosketusta. Hän kokeekin tuon ajan laajentaneen ajatteluaan.³⁰⁵ Myös Marju arvioi ajattelunsa muuttuneen opiskeluaikana³⁰⁶, ja Anna kertoo maailmansa avartuneen. Hän kertoo myös saaneensa opiskeluaikana sellaista itseluottamusta, jonka turvin hän uskalsi opintojensa jälkeen hakea töitä.³⁰⁷ Uusien roolien etsijöitä edustaa myös Toomas, joka etsi itselleen korporaatiosta esikuvaa, miehen mallia³⁰⁸. Vaikuttaakin siltä, että ainakin osalle haastateltavista kyseessä oli oman identiteetin kannalta merkittävä aika. Triin arvelee identiteettinsä virolaisena vahvistuneen ja yleisemminkin virolaisten alkaneen suhtautua kansallisuuteensa eri tavalla kuin aikaisemmin³⁰⁹.

”(...) että eihän me silloinkaan sanottu, että olemme Neuvostoliitosta, vaan kuitenkin että mä olen Virosta. Olihan Viro Neuvostoliiton osa, mutta... jos ajatellaan identiteettiä, niin tuolloin oli että mihin ikinä me lähdimmekään, niin sanoimme, että mä olen Virosta. Ihminen näki että jaha mä olen Neuvostoliitosta ja kuka mitenkin sen tulkitsi, ja mitä sen alla näki. Minä luulen, että nykyään Viro tai virolainen on niinku itsenäisempi, että Virolla on niinku oma identiteetti. Ja ehkä myös sen takia, että Virossa on niinku yksi peruskansa (...) Virossa on niinku että virolaisten koti on Virossa, mutta tosi monet toiset, esimerkiksi tosi monet muut suomalais-ugrilaiset kansat jotka elävät Neuvostoliitossa, entisessä Neuvostoliitossa, että ne eivät... ne eivät saaneet niin paljon sitä autonomiaa ja itsenäisyyttä. Tuolloin siitä puhuttiin enemmän. Mutta että (...) mä luulen, että nykyään mä käytännössä en ajattele, että Viro on ollut osa Neuvostoliittoa. (...)”³¹⁰

---

³⁰⁴ Haastatteluaineisto, 2015

³⁰⁵ Liina, 29.6.2015

³⁰⁶ Marju, 9.4.2015

³⁰⁷ Anna, 5.5.2015

³⁰⁸ Toomas, 23.4.2015

³⁰⁹ Triin, 20.4.2015

³¹⁰ Triin, 20.4.2015, *”(...) et ega me siis ju ka ei öelnud et me oleme Nõukogude Liidust, vaid ikkagi et ma olen Eestist. Eks ole et Eesti on osa Nõukogude Liidust aga... identiteedi mõttes, tookord oli, et ükskõik kuhu me läksime me ütlesime et ma olen pärit Eestist. Inimene nägi, et jaha ma olen Nõukogude Liidust ja kes siis kuidas seda tõlgendas eks ole, kes mida nägi selle all. Ma arvan, et praegu Eesti või eestlane on nagu iseseisvam, et Eestil on nagu oma identiteet. Ja võib-olla sellepärast ka, et Eestis on nagu üks põhirahtvus (...) Eestis on nagu et eestlaste kodu on Eestis, aga väga palju teisi, näiteks väga palju teisi soome-ugri rahvaid kes elavad Nõukogude Liidus endises Nõukogude Liidus et nemad ei... et nemad ei saanud väga palju seda autonoomsust ja iseseisvust. Tookord oli rohkem sellest juttu. Aga et (...) ma arvan, et tänapäev ma ei praktiliselt mõtle et Eesti on olnud osa Nõukogude Liidust (...)”*

”(...) Että kun aikaisemmin se oli niin, kansallispuvut ja kansanlaulut ja laulujuhlat... ja talkkuna ja ruiskukat, että se oli sellainen, se oli niinku sellainen pikkuriikkinen kipinä, että pidämme sitä elossa (...) ettei se katoisi kokonaan. Sitten monessa mielessä se on nykyäänkin niin, että muut asiat tulevat päälle ja voi ja yritetään suojella sitä, mutta se on muuttunut normiksi. Että no niin paljon siitä on juurtunut virolaisiin, että joo mä olen virolainen, että jopa jos mä lähden, asun jossain muualla maailmassa, niin mä siltikin otan sen virolaisuuteni mukaan. Mä luulen.”³¹¹

Kuten varsinkin luvussa 4 tuli esille, opiskelijajärjestöt tarjosivat haastateltaville heidän tärkeäksi kokemansa **sosiaalisen foorumin**. Osalle haastateltavista tuon ajan suurin merkitys kiteytyykin sen tarjoamiin ja tuolloin solmittuihin ihmissuhteisiin, jotka ovat kestäneet opiskeluaajoista näihin päiviin saakka.

Siinä, miten yhteiskunnassa tapahtunut liikehdintä ja Viron uudelleenitsenäistyminen koettiin, nousi vahvasti esille **tunneulottuvuus**. Haastateltavien vastauksissa toistuvat sellaiset sanat kuin ”*tunteellinen aika*” (”*emotionaalne aeg*”), ”*jännittävä*” (”*põnev*”) ja ”*onnellinen*” (”*õnnelik*”). Sikäli kun suuret tunteet liitetään johonkin konkreettiseen tapahtumaan, ne liitetään laulujuhlisiin. Esimerkiksi Triin tuo ”*tunteellisesta ajasta*” esille esimerkkinä juuri laulujuhlat ja Hanna korostaa niihin kuulunutta yhtenäisyyden tunnetta. Kokemus jännittävästä ajasta liitetään niin yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin kuin opiskelijatoimintaan. Osa haastateltavista pohtii vastauksessaan esimerkiksi sitä, miten he hahmottivat tuon ajan poikkeuksellisuuden ja historiallisuuden. Esimerkiksi Hanna ei usko kokeneensa elävänsä ”*keskellä historiaa*”³¹², mutta Marju muistelee harmitelleensa, ettei voinut jakaa tuota aikaa ja kokemusta lastensa kanssa³¹³, ja Andres kertoo säälivänsä nuorempia sukupolvia, jotka eivät tule koskaan kokemaan mitään samanlaista³¹⁴. Tyytyväisyys omaan opiskeluaikaan ja siihen liitettävä onnellisuuden tunne kiteytyy haastatteluissa kokemukseen mahdollisuudesta tehdä jotain mielekästä sekä sen tiedostamiseen viimeistään jälkikäteen, että kyseessä oli historiallinen taitekohta.

---

³¹¹ Triin, 20.4.2015, *”(...) Et kui varem oli niimoodi oli see, rahvariided ja rahvalaulud ja laulupeod... ja kama ja rukkililled, et see oli selline, ta oli nagu selline pisikene säde et hoiame seda elus (...) et ta ära ei kaoks. Siis mõnes mõttes ta praegu ka on nii et kõik muud asjad tulevad peale ja võib ja püütakse seda hoida aga ta on normiks muutunud. Et no nii palju sellest on eestlase jaoks juurdunud, et jah ma olen eestlane, et isegi kui ma lähen lähen elan kuskil mujal maailmas siis ma ikkagi võttan selle oma eestluse kaasa. Ma arvan.”*

³¹² Hanna, 2.4.2015

³¹³ Marju, 9.4.2015

³¹⁴ Andres, 11.4.2015

”Mä muistan sen, että yksi mun luokkakaveri (...) joka muuten asui Tallinnassa, sattui jotenkin Tarttoon (...) Mä näin hänet tiskin takana ja hän kysyi miten menee. Mä vastasin että mä en ole koskaan eläissäni ollut niin onnellinen kuin nyt. Ja ilmeisesti se olikin se - katsos minulle siinä oli monta asiaa, ensinnäkin oli se että oli tullut kotoa pois yliopistoon eikö vaan (...) tosiaan saat tehdä mitä sä haluat. (...)”³¹⁵

”(...) ja mä voin sanoa, olen sanonut, että minä olen äärimmäisen onnellinen ihminen, että se juttu tapahtui juuri silloin kun se tapahtui, että silloin kun minä olin nuori. Minusta oli tullut opiskelija, Viro pääsi vapaaksi, no mitä vielä voisi tahtoa?(...)”³¹⁶

Haastatteluhetkessä opiskelu- ja Viron uudelleenitsenäistymisaika muistetaan yleensä aikana, joka osataan ainakin jälkikäteen nähdä ainutlaatuisena ja jonka kokemisesta ollaan onnellisia.

---

³¹⁵ Hanna, 2.4.2015, „(...) Ma mäletan seda, et üks mu klassiõde (...) kes muidu elas Tallinnas sattus kuidagi Tartusse (...) Ma nägin teda leti taga ja ta küsis kuidas läheb. Ma ütlesin, et ma pole kunagi elus nii õnnelik olnud kui praegu. Ja ilmselt see oligi see - vaata minu jaoks oli see mitu asja esiteks oli see et oli tulnud kodust ära ülikooli eks ole (...) tõestis see et sa saad teha mis sa tahad. (...)“

³¹⁶ Andres, 11.4.2015, „(...) ja ma võin öelda, olen öelnud, et ma olen äärmiselt õnnelik inimene, et see asi juhtus just siis kui ta juhtus, et siis kui ma olin noor. Ma olin saanud üliõpilaseks, Eesti sai vabaks, no mida veel tahta oleks (...)“

6. PÄÄTÄNTÖ

Maisterintutkielmassani olen tutkinut Viron uudelleenitsenäistymisaikaa silloisten Tarton (Valtiollisen) Yliopiston opiskelijoiden muistojen kautta. Tutkimukseni päämääränä on ollut selvittää yksilön historiakäsitystä: millainen kuva vuosien 1987–1991 liikehdinnästä muodostuu yksilön kertoman muistelun tuloksena, ja miten tämä muistelutuotos suhteutuu muistelun kohteena olevaa aikaa käsittelevään historiankirjoitukseen. Tämän ohella toisena tavoitteenani on ollut työni kautta tuoda Viron uudelleenitsenäistymisajan käsittelyyn opiskelijoiden näkökulma ja osoittaa, miten liikehdintä ja uudelleenitsenäistyminen suhteutuvat yksilön elämään.

Tutkimuksessani olen lähestynyt vuosien 1987–1991 tapahtumia ja niiden muistamista kolmen tason kautta, ikään kuin matkana makrotasolta mikrotasolle. Muistojen tarkastelussa selvisi, että yksilöiden kertoessa muistojaan koko Viron tasolla tapahtuneesta liikehdinnästä, he voivat lähestyä aihettaan joko liikehdintään liitettyjen tapahtumien ja ilmiöiden, tai liikehdinnässä toimineiden järjestöjen ja liikkeiden näkökulmasta. Kaksi haastateltavaa toi esille myös ajatuksen koko neuvostoajan jatkuneesta vastarinnasta. Haastatteluista kävi ilmi, että yksilötasolla historiakäsityksessä painottuvat yksittäisten tapahtumien ja historiankirjoituksessa tunnustettujen liikehdinnän virstapylväiden sijaan ilmiöt ja yksilön tekemät havainnot niiden ilmenemisestä. Myös haastateltavien näkemyksissä siitä, milloin ja miten liikehdintä alkoi, esiintyi hajontaa, ja esimerkiksi fosforiittiprotesti mainittiin liikehdinnän alkuhetkeksi vain yhdessä haastattelussa kahdestatoista. Liikehdinnässä vaikuttaneista liikkeistä Eesti Rahvusliku Sõltumatus Partei (ERSP), Kodanike Komitee -liike sekä Muinsuskaitse Selts ja laajemminkin *muinsuskaitse*-toiminta saivat korostetun aseman suhteessa Rahvarinteeseen, joka haastateltavien kertomuksissa sivuutetaan lyhyesti ja negatiivisessa sävyssä, vaikka se kuitenkin oli suuria joukkoja mukaansa saanut kansanliike. Jos haastateltavien näkemyksiä katsotaan virolaisessa historiankirjoituksessa esiintyviin narratiiveihin, voidaan tehdä sangen mielenkiintoisia havaintoja: laulava vallankumous ja heräämisaika esiintyvät haastatteluissa mainintoina laulujuhlita sekä kansallisen yhtenäisyyden ja itsevarmuuden sekä voimakkaiden tunteiden muodossa. Toisaalta haastatteluissa pääsee pinnalle myös niin kutsuttu perestroika-narratiivi, mutta ei samanlaisena kuin Ruutsoo ja Selg sen näkevät: haastateltavat tunnustavat perestroikan ja glasnostin merkityksen liikehdinnälle, mutta he näkevät ne kansan liikehdinnän ja mobilisoinnin mahdollistaneina asioina, eivät keinona ajaa Viron asiaa virallisten neuvostoinstituutioiden kautta.

Muistelun siirtyessä haastattelun edetessä Tarttoon, liikehdinnän ilmenemiseen siellä sekä opiskelijoiden rooliin ja toimintaan, muistoista ja muistelusta tulee tarkempia, ne kiinnittyvät

konkreettisiin paikkoihin ja rakennuksiin sekä tiettyihin henkilöihin. Niissä haastatteluissa jotka toteutettiin yliopiston kirjastolla, tuli erityisen selvästi esille, että yksilön muistellessa muistelupaikkaan sijoittuneita tapahtumia, he liikkuvat hyvin konkreettisesti muisteluhetken todellisen ympäristön sekä muistoissaan rekonstruoiman ympäristön välillä: haastateltava esimerkiksi viittasi kädellään suuntaan, jossa jotain oli tapahtunut, tai hän mainitsi tapahtumapaikasta sen tuolloisen ja nykyisen nimen tai käyttötarkoituksen. Tarton tapahtumista kerrottaessa mukaan alkoikin tulla entistä tarkempia ja tarinallisempia muistoja ja haastateltavat tulivat niissä itse aktiivisempaan osaan.

Tarttoa koskevissa muistoissa itse liikehinnästä nousivat esille mielenosoitukset (fosforiittiprotesti sekä Tarton rauhan vuosipäivä) ja festivaalit (Muinsuskaitsepäevad ja Levimuusikapäevad). Enemmän huomiota saivat kuitenkin erityisesti opiskelijoita koskettaneet ilmiöt kuten yliopiston demokratisoitusprosessin alkaminen ja järjestökentän aktivoituminen muun muassa vironaikaisten järjestöjen tullessa jälleen sallituiksi. Opiskelijajärjestöistä suurimman huomion saivat korporaatiot, joita muisteltaessa korostuivat niiden sosiaalinen merkitys kuuluvuuden ystävien ja tulevaisuuden kannalta merkittävien verkostojen tarjoajana, sekä vironajan ihannointi. Otantaani kuului myös niitä, jotka eivät opiskeluaikanaan osallistuneet järjestötoimintaan. Heidän kauttaan tulee työssäni esille tuon ajan kokemisen monimuotoisuus: vaikka virolainen yhteiskunta eli keskellä poliittista murroskautta ja esimerkiksi juuri järjestötoiminta sai mukaansa suuria joukkoja ihmisiä, eivät kaikki osallistuneet siihen tai edes kiinnittäneet tapahtumiin liiemmin huomiota. Kuten tässä tutkimuksessa käy ilmi, ei tämä kuitenkaan välttämättä tarkoittanut, että nämä henkilöt olisivat eristäytyneet tai olleet epäsosiaalisia – päinvastoin, kyse oli enemmänkin siitä, että ihmisen elämään tällaisenkin murroskauden aikana kuuluu myös muita asioita kuin politiikka tai järjestötoiminta, eivätkä kaikki kokeneet tarvitsevansa esimerkiksi korporaatioita tai muita järjestöjä. Voisikin sanoa, että haastateltavieni otannan moninaisuuden myötä tulee esille aktiivisuuden erilaiset muodot: yleensä haastateltavani itse käyttävät sanaa ”aktiivinen” vain niistä, jotka olivat mukana järjestötoiminnassa tai muulla tavalla osallistuivat liikehinnänsä, mutta tästä näkökulmasta katsottuna passiiviset eivät nähdäkseni olleet käytännössä mitenkään passiivisia, vaan he opiskelivat, kävivät töissä ja viettivät aikaa kavereidensa kanssa. Mielestäni tässäkin voidaan puhua aktiivisuudesta, ja näiden henkilöiden leimaaminen passiivisiksi jättää huomiotta heidän elämänsisältönsä.

Haastatteluaineistossa ja muistitietotutkimuksessa tuleekin esille myös ääniä nuoren ihmisen elämästä yhteiskunnallisen liikehinnän ulkopuolella ja siitä huolimatta: elämään kuului myös

luennoilla käyntiä, perhejuhlien takia ei aina päästy kaikkiin tapahtumiin, omaa identiteettiä ja uusia rooleja etsittiin niin itsenäisesti kuin kaveriporukassakin ja välillä koeteltiin vanhempien sukupolvien asettamia rajoja ja kapinoitiin niitä vastaan. Siinä miten haastateltavat kertovat liikehinnästä, toiminnastaan ja järjestöistään, ja miten he kuvailevat opiskeluajan ja Viron uudelleenitsenäistymisen merkitystä itselleen, he välittävät myös mielikuvaa omasta itsestään. Tältä osin haastatteluissa nousivat esille erityisesti halu ja innostus päästä tekemään jotain itse, sekä isänmaallisuuden omaksuminen.

Työssäni olen käyttänyt diskurssianalyysiä keinona jäsentää aineistoani ja löytää haastateltavien välisiä yhteyksiä. Haastatteluaineiston analyysissä kävi ilmi, että vuosien 1987–1991 muutoksesta kerrottaessa muistot rakentuvat hyvin pitkälti vastarinnan, vastakkainasettelun, muutoksen, poliittisuuden, itsenäisyyden/Viro-Venäjä-asetelman, kansallistunteen/kansallisen heräämisen sekä pelon diskursseissa. Haastateltavien siirtyessä muistelemaan liikehinnän ilmenemistä Tartossa sekä tarttolaista opiskelijaelämää, muutoksen diskurssi säilyy muistelussa mukana, ja sen ohella opiskeluaikaisia tapahtumia muistellaan myös vastakkainasettelun diskurssissa. Muutoksen, vastakkainasettelun ja vastarinnan diskurssit ovat myös niitä diskursseja, joissa haastateltavien minäkuvat muodostuvat.

Haastatteluaineisto ja muistitietotutkimus tarjoavat pohdinnanaiheita ja avoimeksi jääviä kysymyksiä, koska tällainen tutkimus liikkuu aika sellaisella alueella, josta ei ole mahdollista saada täyttä varmuutta ja tyhjentäviä vastauksia: ihmisen ajatuksissa ja muistoissa. Muistoihin liittyvän ajallisen etäisyyden tuomat erityispiirteet onkin ymmärrettävä osaksi tämän luonteista tutkimusta. Omassa tutkimuksessani ainakin kaksi huomiota herättää kysymyksen siitä, missä määrin ajallinen etäisyys on vaikuttanut muistoihin ja muokannut omistajiensa käsitystä siitä, millaisia mielipiteitä ja käsityksiä heillä opiskeluaikanaan oli. Ensimmäinen näistä on negatiivinen suhtautuminen Rahvarinteeseen. Toinen tällainen kysymys on se, miten haastateltavat hahmottavat vuosien 1987–1991 tilanteessa vastakkain olleet ”puolet”. Silmiinpistävää on, että virolaisten vastakohtana ja heidän kansallisten intressiensä rajoittajana tai jopa vastustajana nähdään nimenomaan Venäjä, venäläiset tai venäjämieliset sen sijaan, että puhuttaisiin Neuvostoliitosta, neuvostoliittolaisista tai neuvostomielisistä. Näiden sanavalintojen syitä ei tämän tutkimuksen puitteissa pystytty tyhjentävästi selvittämään, mutta keskeiseksi kysymykseksi muodostuu, miellettiinkö vastapuoleksi Venäjä ja venäläiset jo tuolloin näillä sanoilla, vai korostuuko Neuvostoliiton ja neuvostoliittolaisten näkeminen Venäjänä ja venäläisinä nimenomaan nykyajassa.

Tarkasteltaessa tässä työssä käyttämäni haastattelumateriaalia kollektiivisen muistin näkökulmasta ja suhteessa historiankirjoitukseen ja virolaiseen muistin politiikkaan voidaan tehdä muutamia huomioita. Haastateltavien perhetaustat asenteineen ja historiakäsityksineen eivät näyttäisi vaikuttaneen heidän opiskeluaikaiseen toimintaansa eikä opiskeluaikaa ja liikehdintää koskeviin muistoihinsa. Perhettä oleellisemmassa osassa näyttäisivätkin olevan kaverit: käsitykset Viron historiasta muotoutuivat monien haastateltavien osalla paljolti nimenomaan opiskeluaikana ja opiskelujärjestöissä, varsinkin korporaatioissa. Ollessaan tekemisissä isänmaallisten vanhojen järjestöjen ja niiden entisten jäsenten kanssa, tämä sukupolvi pääsi kosketuksiin aikaisempien sukupolvien historiakäsityksen kanssa ja näin he linkittyivät osaksi kollektiivista muistiyhteisöä. Nyt muistelun kohteena oli 1980-luku, mutta varsinkin haastatteluissa ilmennyt Viron ajan ihannointi ja näkeminen ”kauniina aikana” ja tulevaisuuden esikuvana kertoo yhteydestä kollektiiviseen muistiperinteeseen. Haastatteluotanta tarjoaa myös mahdollisuuden tehdä pienimuotoista vertailua toistensa tuntevien haastateltavien muistojen välillä. Kurssikavereiden Annan ja Andreksen kertomukset olivat hyvin erilaiset, mitä selittänee heidän erilaiset sosiaaliset ympäristönsä: Anna vietti aikaansa vain vuosikurssin kanssa, kun taas Andres ennen kaikkea korporaatioissaan. Hanna ja Marju todennäköisesti tuntevat toisensa yhteisen korporaation kautta, ja heidän muistoissaan esiintyi yhtenevyyttä *sinimustvalgen* korostamisessa sekä jonkinasteisessa laulavan vallankumouksen ja heräämisajan narratiivien myötäilyssä. Mielenkiintoisesta on myös se, että ainoat Liettuassa pidetyn Gaudeamuksen maininneet haastateltavat olivat aviopari Hanna ja Toomas, vaikkakin heidän tarinansa sen tiimoilta olivat hieman erilaiset. Yleisemmin ottaen molempien kertomuksissa kuitenkin toistuivat esimerkiksi voimaantumisen kokemukset.

Noin kaksi vuotta kestäneen tutkimusprojektini on ollut elävä prosessi, jossa painotukset ja näkökulmat ovat vaihdelleet tutustuessani yhä paremmin haastattelemini henkilöiden muistoihin. Projektin alkaessa hypoteesini oli makrotason historiankirjoituksen perusteella, että nimenomaan historialliset teemat (kyyditykset, Molotovin-Ribbentropin sopimus ja niin edelleen) olisivat nousseet vahvasti esille haastateltavien kertomuksissa. Historiaa ja historiallista oikeudenmukaisuutta merkittävämmässä roolissa esimerkiksi järjestötoimintaan osallistumisessa näyttää kuitenkin olleen toiminnan tarjoama sosiaaliset ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet. Ensisijainen tarkoitukseni tutkia yksilötasolla Viron uudelleenitsenäistymistä käsitteleviä muistoja on pysynyt ennallaan koko prosessin ajan, mutta tutkimuskysymykseni ovat muuttuneet: alun perin tarkoitukseni oli yksilöiden muistoja tutkimalla löytää vastauksia kysymykseen, miksi osa opiskelijoista aktivoitui yhteiskunnallisesti ja poliittisesti, mutta osa ei. Aloittaessani haastatteluiden

analysoinnin kävi ilmi, että aineistoni soveltuu paremmin tarjoamaan vastauksia siihen, miten ja millaisen kuvan haastateltavat antavat liikehinnästä, järjestöistään ja itsestään. Nyt maisterintutkielmani valmistuessa huomaan, että oikeastaan olen saanut jonkinlaisia vastauksia myös alkuperäiseen tutkimuskysymykseeni, vaikka olinkin jättänyt sen syrjään: haastateltavat tuovat aineistossa merkittävästi esille kaiken toimintansa sosiaalista puolta ja useampi heistä toteaa, että esimerkiksi korporaatioihin liittyminen riippui hyvin paljon siitä, sattuiiko ystäväystymään ja tutustumaan korporaatioissa toimiviin tai muuten järjestöissä aktiivisiin nuoriin. Kaveripiiri ohjasi siis hyvin paljon siihen, mihin yksilön sosiaalinen elämä suuntautui ja sitä kautta hänen aktiivisuutensa paikantumiseen joko järjestöihin tai niiden ulkopuolelle. Haastateltavat pohtivat myös esimerkiksi pelon asettamia rajoja, mitkä niin ikään saattoivat vaikuttaa heidän toimintaansa. Keräämäni haastatteluaineiston ja siihen soveltamieni muistitietotutkimuksen ja diskurssianalyysin avulla olen kuitenkin ennen kaikkea löytänyt vastauksia lopullisiin tutkimuskysymyksiini.

Tutkimuksen toteuttamisen kannalta oleellinen vaihe oli haastattelukysymysten suunnittelu, haastateltavien löytäminen ja haastatteluiden toteuttaminen. Tässä aineistonkeruuvaiheessa näkisin varsinkin näin jälkikäteen parannusmahdollisuuksia. Otannassa kielitieteilijät ovat suhteellisesti yliedustettuina, ja otanta olisikin voinut kattaa useampia aloja, jolloin lopputulos olisi voinut monipuolistua. Toisaalta tämä johtuu siitä, että haastattelukutsuuni vastasi vain kielitieteilijöitä sekä yksi lääketiedettä ja yksi luonnontieteitä opiskellut henkilö. Muita aloja opiskelleita saatiin mukaan vain henkilökohtaisten kontaktien kautta. Toisaalta tämän otannan perusteella tehdyn tutkimuksen perusteella opiskelualalla ei näyttäisi olevan ainakaan silmiinpistävää merkitystä. Analyysivaiheessa tulin usein ajatelleeksi, että toinen haastattelukierros olisi voinut olla hyödyllinen lopullisten tutkimuskysymysten tarkennuttua.

Mikrohistoriallinen muistitietotutkimus tarjoaa myös tätä tutkimusta laajemmin mahdollisuuden tutkia Viron uudelleenitsenäistymisaikaa ja tuoda sitä käsittelevään historian tutkimukseen yksittäisten ihmisten näkökulman. Maisterintutkielmassani otanta on rajattu yhden korkeakoulun tuolloisiin opiskelijoihin, mutta sitä voisi laajentaa edelleen muiden virolaisten korkeakoulujen tuolloisiin opiskelijoihin, erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin tai jopa eri ikäryhmiin. Näin otantaa laajentamalla ja monipuolistamalla olisi mahdollista tutkia laajemmin uudelleenitsenäistymisaikaa koskevia historiakäsityksiä ja arvioida esimerkiksi asuinpaikan, koulutustason, ammatin tai sukupolven vaikutusta yksilön historiakäsitykseen.

LÄHTEET:

HAASTATTELUAINEISTO:

Anna, 5.5.2015, videopuhelu

Andres, 11.4.2015, Tartto

Ella, 14.8.2015, videopuhelu

Hanna, 2.4.2015, Tartto

Kalle, 13.5.2015, videopuhelu

Liina, 29.6.2015, Tartto

Marju, 9.4.2015, Tartto

Mihkel, 29.4.2015, Tartto

Rein, 22.4.2015, Tartto

Toomas, 23.4.2015, Tartto

Tõnis, 18.5.2015, sähköposti

Triin, 20.4.2015, Tartto

KIRJALLISUUS:

Auer, Matthew R. (1998): Environmentalism and Estonia's Independence Movement, julkaisussa *Nationalities Papers*, vol. 26, nro. 4, 1998

Grönholm, Pertti (2012): Nostalgian ja utopian välissä. Historiallisen tiedon käyttö ja tehtävät Viron jälleenitsenäistymisen kamppailussa vuosina 1987-1991, *Historiallinen aikakauskirja*, 2012, nr. 2

Graf, Mati (2012): *Impeeriumi lõpp ja Eesti taasiseseisvumine 1988-1991*, Argo, Viro, 2012

- Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina** (2006): Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä, teoksessa Fingerroos, Haanpää, Heimo, Peltonen (2006) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, SKS, Helsinki
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen, Eero** (2016): Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet, s. 25-50, teoksessa Jokinen, Juhila, Suoninen: *Diskurssianalyysi. Teoriat, perusteet ja käytäntö*, Vastapaino, Tampere
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen, Eero** (1993): Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet, s. 17-47, teoksessa Jokinen, Juhila, Suoninen: *Diskurssianalyysin aakkoset*, Vastapaino, Tampere
- Jõesalu, Kirsti** (2003): Elitaarne kogemus rahvuslikust liikumisest 1980. aastatel. julkaisussa Kõresaar, E.; Anepaio, T. (Toim.). *Mälu kui kultuuritegur: etnoloogilisi perspektiive* (179–205). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (Studia Ethnologica Tartuensia ; 6)
- Kõresaar, Ene** (2005): *Elu ideoloogiad. Kollektiivne mälu ja autobiograafiline minevikutõlgendus eestlaste elulugudes*, Eesti Rahva Muuseum, Tartu, Viro, 2005
- Mägi, Tõnis** (1988): *Koit*
- Muiznieks, Nils Raymond** (1993): *The Baltic Popular Movements and the Disintegration of the Soviet Union*, University of California at Berkeley
- Portelli, Alessandro** (2006): What makes oral history different, teoksessa Perks, Robert ja Thomson, Alistair: *The Oral History Reader*, second edition, Routledge, 2006
- Raun, Toivo U.**(2001): *Estonia and the Estonians*, Updated Second Edition, Hoover Institution Press, Standford University, California, 2001
- Rull, Ivo** (2015): *Tartu tudengid kuumadel kaheksakümnendatel, almanahh 2015*, Rull&Rumm, Tallinna, Viro
- Ruutsoo, Rein; Selg, Peeter** (2012): ”Teleoloogiline ajaloonarratiiv kui poliitilise antagonismi konstrueerimise strateegia Eesti taasiseseisvumise käsitluste näitel”, *Acta Semiotica Estica*, nro.9., 109-143, 2012
- Tamm, Marek** (2008): History as cultural memory: mnemohistory and the construction of the Estonian nation, *Journal of Baltic Studies*, vol. 29, No. 4/2008, 499-516
- Tamm, Marek** (2013): In search of lost time: memory politics in Estonia, 1991-2011, *Nationalities Papers*, 2013, vol. 41, No. 4, 651-674

Tamm, Marek (2016): The republic of historians: historians as nation-builders in Estonia (late 1980s-early 1990s), *Rethinking history*, 2016, vol. 20, no. 2, 154-171

Ukkonen, Tarja (2006): Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa, s. 175-198, teoksessa Fingerroos, Haanpää, Heimo, Peltonen: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, SKS, Helsinki, 2006

Zetterberg, Seppo (2007): *Viron historia*, SKS, Helsinki, 2007

Vogt, Henri (2005): *Between Utopia & Disillusionment. A Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*, Berghamn Books, 2005

Yurchak, Alexei (2006): *Everything was forever, until it was no more: the last Soviet generation*, Princeton University Press, 2006

DIGITAALISET LÄHTEET:

August 1991, Eesti Televisioon, ohjaaja Ilmar Raag, 2005, Viro

Disko ja tuumasõda, Eetriüksus/Helsinki Filmi, ohjaaja Jaak Kilmi, 2009, Viro

Eesti NSV, Thors Production/Eesti Rahvusringhääling, ohjaaja Marko Piirsoo, 2010-2017, Viro

http://www.estonica.org/et/Laulev_revolutsioon/ viitattu 27.3.2016

<http://www.muinsuskaitse.ee/index.php?page=1&id=25> viitattu 27.3.2016

<http://www.lipuselts.ee/sumboolika/eesti-lipp> viitattu 22.5.2015

LIITTEET:

LIITE 1: HAASTATTELUKYSYMYKSET (VIROKSI)

1. Kuidas kirjeldaksite oma lapsepõlve?
2. Kuidas teie perekonna ja suguvõsa ringis suhtuti Nõukogude Liitu?
3. Milline suhe teie perel oli Soome ja teiste lääneriigidega?
4. Kas teie pere ja suguvõsa ringis rääkiti Eesti minevikust?
5. Kuidas teie kogesite kooli ajalooõpetust? Milline oli teie pere suhtumine sellesse?
6. Kas teie sõbrad-tuttavad olid teiega samal arvamusel?
7. Millal ja kuidas iseseisvumisliikumine teie arvamus järgi algas Eestis? Tartus?
8. Kuidas kirjeldaksite iseseisvumisliikumist ja tudengite tollast tegevust Tartus?
9. Kuidas teie suhtumine liikumisse?
10. Kuidas teie sõbrade-tuttavade suhtusid sellesse?
11. Kuidas kirjeldaksite teie enda tegevust?

Aktiivsed:

12. Millal ja kuidas teie tegevus algas? Miks?
13. Mis oli teie arvamus oma organisatsiooni/korporatsiooni tegevusest ja eesmärkidest? Mis oli teie arvamus teiste liikumiste ja organisatsioonide kohta?
14. Mida teie oma tegevus tähendas teile? Mis on teie arvamus sellest praegu?

„Passiivsed“:

12. Mistõttu te ei liitunud mingi organisatsiooniga?
13. Mis oli teie arvamus erinevatest liikumistest?
14. Mida teile tähendas see, et te ei olnud mitte mingi liikumise liikme? Mis on teie arvamus sellest praegu?
15. Milline oli teie pere suhtumine teie tegevusesse?
16. Kas teie pereliikmed või sugulased osalesid iseseisvumisliikumisse?
17. Kas teie tegevus mõjutas teie identiteedi? Kas ühiskondlik liikumine mõjutas teie identiteedi?

LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET (SUOMEKSI)

Haastateltavan tausta:

1. Miten kuvailisitte lapsuusaikaanne?
2. Miten perheessänne ja suvussanne suhtauduttiin Neuvostoliittoon?
3. Millainen oli perheenne suhde Suomeen ja muihin länsimaihin?

4. Puhuttiinko perheessänne ja suvussanne Viron menneisyydestä?
5. Miten koitte koulun historianopetuksen? Miten perheenne suhtautui siihen?
6. Olivatko kaverinne kanssanne samaa mieltä?

7. Milloin ja miten itsenäisyysliikehdintä teidän mielestänne alkoi Tartossa? Entä muualla?
8. Miten kuvailisitte itsenäisyysliikehdintää ja opiskelijoiden toimintaa Tartossa (opiskeluaikanaanne)?
9. Miten suhtauduitte tähän liikehdintään?
10. Miten kaverinne suhtautuivat liikehdintään?
11. Miten kuvailisitte omaa toimintaanne?

Aktiivisille:

12. Milloin ja miten lähditte itse mukaan liikehdintään? Miksi?
13. Mitä mieltä olitte oman järjestönne tavoitteista ja toiminnasta? Mitä mieltä olitte muista liikkeistä?
14. Mitä oma toimintanne merkitsi teille? Mitä mieltä olette siitä nykyään?

”Passiivisille”:

12. Miksi pysyitte järjestöjen ulkopuolella?
  - a. Mitä mieltä olitte eri järjestöistä?
  - b. Mitä teille merkitsi, että pysyitte passiivisena? Mitä mieltä olette siitä nykyään?
13. Miten perheenne suhtautui toimintaanne/passiivisuuteen?
14. Osallistuivatko perheenjäsenenne tai muut sukulaisenne itsenäisyysliikehdintään?
15. Vaikuttiko oma toimintanne identiteettiinne? Koitteko yleisen liikehdinnän vaikuttavan omaan identiteettiinne?